

MİLLİYETÇİLİK

ARAŞTIRMALARI DERGİSİ · JOURNAL OF NATIONALISM STUDIES

CİLT 6 SAYI 1 · VOLUME 6 ISSUE 1 / NİSAN · APRIL 2024 / ISSN 2667 - 4459

MİLLİYETÇİLİK ARAŞTIRMALARI
DERGİSİ

(MAD)

Cilt: 6, Sayı: 1, Nisan 2024

MAD-JNS

JOURNAL OF NATIONALISM STUDIES

(JNS)

Volume: 6, Issue: 1, April 2024

ISSN 2667-4459

e-ISSN 2667-7911

Milliyetçilik Araştırmaları Dergisi (MAD), bilimsel olan Milliyetçilik ve Milliyetçilik Teorileri hakkında disiplinler arası yaklaşımlar ve sosyal bilimlere ait tüm alanlarda yapılan araştırma, inceleme, kritik ve çeviri makalelere yer veren uluslararası hakemli bir dergidir. MAD, yılda iki kez çevrim içi ve matbu olarak yayınlanmaktadır (Nisan-Ekim). **MAD, bu alandaki çalışmaların nitelik ve niceliğini artırmayı amaçladığından özgür ve açık erişim yayın politikalarını benimsemektedir. Bu amaçla yazıların sunulması, değerlendirilmesi ya da yayınlanması için herhangi bir ücret talep edilmemekte, ayrıca yayınlanmış makalelere ücretsiz ve sınırsız erişim sağlamaktadır.**

The main aim of the International Refereed "**Journal of Nationalism Studies**" (JNS) is to publish interdisciplinary approaches and academic, scientific, research, critical and translation articles in all fields of social sciences about the theories of Nationalism and Nationalism, which are academic and scientific. JNS invites researchers and authors from different disciplines to contribute to the journal. JNS is published twice a year, online and in print edition (April-October). **Since JNS aims to increase the quality and quantity of the work in this field, it adopts free and open access broadcast policies. For this purpose of journal, there is no charge for submitting, evaluating, or publishing articles, and it also provides free and unlimited access to published articles.**

İletişim/Contact:

<http://dergipark.gov.tr/madergisi>

www.milliyetcilikarastirmalari.com

dergi@milliyetcilikarastirmalari.com

ISSN: 2667-4459, e-ISSN: 2667-7911

Periyot: Yılda 2 sayı (Nisan-Ekim)

Uluslararası Hakemli dergidir.

Baskı: Ceren Yayıncılık-(284) 214 82 82

Nisan/April 2024-EDİRNE/TÜRKİYE

MİLLİYETÇİLİK ARAŞTIRMALARI DERGİSİ
JOURNAL OF NATIONALISM STUDIES

ISSN 2667-4459/ e-ISSN 2667-7911

DERGİ SAHİBİ /OWNER

Öğr. Gör. Haluk KAYICI

BAŞ EDİTÖR/EDITOR IN CHIEF

Doç. Dr. Mehmet Kaan ÇALEN, Trakya Üniversitesi-Türkiye

TEKNİK EDİTÖR/TECHNICAL EDITOR

Öğr. Gör. Haluk KAYICI, Trakya Üniversitesi-Türkiye

İNGİLİZCE EDİTÖRÜ/ EDITOR FOR ARTICLES IN ENGLISH

Dr. Michael ERDMAN, The British Library-İngiltere

YAZIM EDİTÖRÜ/COPY EDITOR

Dr. Emin ÜNSAL, Trakya Üniversitesi-Türkiye

YAYIN EDİTÖRÜ/ PUBLICATIONS EDITOR

Dr. Öğr. Üyesi Muhammed TAĞ, Trakya Üniversitesi-Türkiye

DİL EDİTÖRÜ/ LANGUAGE EDITOR

Arş. Gör. Dr. Asım KORKMAZ, Trakya Üniversitesi-Türkiye

EDİTÖR YARDIMCISI/ASSISTANT EDITOR

Dr. Öğr. Üyesi Gökhan TEMİZEL, Trakya Üniversitesi-Türkiye

KAPAK RESMİ/COVER PHOTO

Gökhan TEMİZEL

GRAFİK TASARIM/GRAPHIC DESIGN

İlter ALKAN

DİZGİ/TYPESETTING

Mehmet Ali KASAP

DANIŞMA-BİLİM KURULU

ADVISORY-SCIENTIFIC COMMITTEE

Prof. Dr. Yusuf SARINAY, TOBB ETÜ-Türkiye

Prof. Dr. İrfan MORİNA, Priştine Üniversitesi-Kosova

Prof. Dr. Ahmet ŞİMŞEK, İstanbul Üniversitesi-Türkiye

Prof. Dr. Könül BÜNYADZADE, Milli Elmlər Akademiyası-Azərbaycan

Prof. Dr. Mehmet Akif OKUR, Yıldız Teknik Üniversitesi-Türkiye

Prof. Dr. Bülent BAYRAM, Kırklareli Üniversitesi-Türkiye

Prof. Dr. Yahya Kemal TAŞTAN, Ege Üniversitesi-Türkiye

Prof. Dr. Levent BAYRAKTAR, Yıldırım Beyazıt Üniversitesi-Türkiye

Prof. Dr. Fatih Mehmet SANCAKTAR, İstanbul Üniversitesi-Türkiye

Doç. Dr. Fedora İvanovna ARNAUT, Kiev Taras Shevchenko
Üniversitesi-Ukrayna

Doç. Dr. Ufuk ÖZCAN, İstanbul Üniversitesi-Türkiye

Doç. Dr. Elnur AĞAYEV, Lefke Avrupa Üniversitesi-KKTC

Doç. Dr. Sezai ÖZTAŞ, Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi-Türkiye

Doç. Dr. Ramazan Erhan GÜLLÜ, İstanbul Üniversitesi-Türkiye

Doç. Dr. Mehmet Kaan ÇALEN, Trakya Üniversitesi-Türkiye

Doç. Dr. Fahri ATASOY, Kırıkkale Üniversitesi-Türkiye

Doç. Dr. Gökberk YÜCEL, Amasya Üniversitesi-Türkiye

Doç. Dr. Yusuf Ziya BÖLÜKBAŞI, Anadolu Üniversitesi-Türkiye

Doç. Dr. Dinçer ATAY, Kafkas Üniversitesi-Türkiye

Doç. Dr. Ferit Salim SANLI, Hacettepe Üniversitesi-Türkiye

Dr. Michael ERDMAN, The British Library-İngiltere

Dr. İsmail Alperen BİÇER, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi-Türkiye

YAYIN KURULU

Doç. Dr. Ufuk ÖZCAN, İstanbul Üniversitesi-Türkiye

Doç. Dr. Dinçer ATAY, Kafkas Üniversitesi-Türkiye

Doç. Dr. Gökberk YÜCEL, Amasya Üniversitesi-Türkiye

Dr. Öğr. Üyesi Gökhan TEMİZEL, Trakya Üniversitesi-Türkiye

Dr. Michael ERDMAN, The British Library-İngiltere

BU SAYININ HAKEMLERİ/REFEREES OF THIS ISSUE

Prof. Dr. Şenol DURGUN

(İstanbul Gelişim Üniversitesi-Türkiye)

Prof. Dr. Abdurrahman BOZKURT

(İstanbul Üniversitesi-Türkiye)

Doç. Dr. Ö. Kürşad KARACAGİL

(İstanbul Üniversitesi-Türkiye)

Doç. Dr. Nilüfer ERDEM

(İstanbul Üniversitesi-Türkiye)

Doç. Dr. Fatih Fuat TUNCER

(İstanbul Gelişim Üniversitesi-Türkiye)

Doç. Dr. Mustafa Onur TETİK

(Hitit Üniversitesi-Türkiye)

Dr. Öğr. Üyesi Zekeriya TÜRKMEN

(İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi-Türkiye)

Dr. Öğr. Üyesi Melih COŞGUN

(Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi-Türkiye)

Dr. Öğr. Üyesi Kürşad GÜÇ

(Jandarma ve Sahil Güvenlik Akademisi-Türkiye)

Dr. Öğr. Üyesi İlhan BİLİCİ

(Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi-Türkiye)

Dr. Öğr. Üyesi Cem DÜZEN

(Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi-Türkiye)

Dr. Öğr. Üyesi Bengücan FINDIK

(Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi-Türkiye)

Öğr. Gör. Dr. Kamil PARIN

(Kastamonu Üniversitesi-Türkiye)

Öğr. Gör. Dr. Taner KARAKUZU

(Trakya Üniversitesi-Türkiye)

Dr. Atilla AKTAŞ

(Türkiye Radyo ve Televizyon Kurumu-Türkiye)

BU SAYININ ALAN EDITÖRLERİ

EDEBİYAT-KİTAP İNCELEMESİ

Doç. Dr. Dincer ATAY

(Kafkas Üniversitesi-Türkiye)

TARİH-YAKIN ÇAĞ TARİHİ

Doç. Dr. Bülent YILDIRIM

(Trakya Üniversitesi-Türkiye)

TARİH-YAKIN ÇAĞ ASKERÎ TARİHİ

Doç. Dr. Aziz TEKDEMİR

(Trakya Üniversitesi-Türkiye)

SİYASAL AKIMLAR

Doç. Dr. Gökberk YÜCEL

(Amasya Üniversitesi-Türkiye)

TARİH-TARİH YAZIMI

Arş. Gör. Dr. Can Tankut ESMEN

(Trakya Üniversitesi-Türkiye)

MİLLİYETÇİLİK ARAŞTIRMALARI
DERGİSİ

Cilt: 6, Sayı: 1, Ekim 2024

İÇİNDEKİLER
Araştırma Makaleleri

JOURNAL OF NATIONALISM
STUDIES

Volume: 6, Issue: 1, April 2024

CONTENTS
Research Articles

İlay YILMAZ

1-41

EDİRNE VE ÇEVRESİNDE YAŞANAN
YUNAN MEZALİMİ (1919-1922)

THE GREEK ATROCITIES TAKING
PLACE IN EDİRNE AND ITS
SURROUNDINGS (1919-1922)

Murat ALİU

43-87

MİLLİYETÇİLİK, TARİH VE İKTİDAR
İLİŞKİSİ: KUZAY MAKEDONYA'DA
"ANTİKLEŞME" SÜRECİ VE TARİH
İNŞASI

THE RELATIONSHIP OF HISTORY,
POWER AND NATIONALISM: THE
"ANTIQUIZATION" PROCESS AND THE
PRODUCTION OF HISTORY IN
MACEDONIA

Ferdi ERTEKİN

89-132

OTTO LİMAN VON SANDERS VE
'OSMANLI DEVLETİ'NİN ASKERİ
ÇÖKÜŞÜNÜN NEDENLERİ' BAŞLIKLİ
RAPORU ÜZERİNE

OTTO LIMAN VON SANDERS AND ON
HIS REPORT ENTITLED 'THE REASONS
FOR THE MILITARY DOWNFALL OF
THE TURKEY'

Kitap İncelemesi-Book Review

Erdem YILMAZ

133-139

1780'DEN GÜNÜMÜZE MİLLETLER VE MİLLİYETÇİLİK
"PROGRAM, MİT, GERÇEKLIK"

ASOS
indeks

Scientific Indexing Service

Directory of
Research Journal
Indexing

INDEX COPERNICUS
INTERNATIONAL

Bu eser Creative Commons Atıf-GayriTicari 4.0 Uluslararası Lisansı ile lisanslanmıştır.

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

EDİRNE VE ÇEVRESİNDE YAŞANAN YUNAN MEZALİMİ (1919-1922)*

THE GREEK ATROCITIES TAKING PLACE IN EDİRNE AND ITS SURROUNDINGS (1919-1922)

İlay YILMAZ

Bilim Uzmanı, Gençlik ve Spor Bakanlığı,

ilayyilmaz1985@hotmail.com, ORCID: 0000-0003-3894-005X

Geliş Tarihi: 05 Şubat 2024; Kabul Tarihi: 03 Nisan 2024

Received: 05 February 2024; Accepted: 03 April 2024

ÖZET

Birinci Dünya Savaşı sonucunda imzalanan Mondros Ateşkes Antlaşması'yla Osmanlı Devleti'nin toprakları işgale açık hale geldi. İtilaf Devletleri ateşkes antlaşmasının maddelerine dayanarak Osmanlı topraklarını işgal etmeye başladı. İşgal edilen yerler içerisinde Edirne ve çevresi de bulunmaktaydı. Bölgeyi işgal eden Yunanlar Osmanlı Devleti'nde yaşayan yerli Rumları kıskırtmış ve onlardan Rum çeteler oluşturmuştur. Bu çeteler Yunanistan'dan gelen Yunan askerleriyle beraber Edirne ve çevresinde gece ve gündüz katliam, gasp, hırsızlık, yaralama, baskın, tutuklama, sürgün, işkence vs. gibi birçok mezalimde bulunmuştur. Sadece Türk ve Müslümanlar değil Rumlar da bu mezalimde zarar görmüştür. Sivillerle beraber görev başındaki kamu görevlileri ile emniyet güçleri de mezalime uğramıştır. Kadın, erkek, yaşlı ve genç herkes Yunanların hedefi olmuştur. Tüm yaşananlar, Yunanların bölgede Türklerin Rumları katlettiği ve Rumların nüfusun çoğunluğunu oluşturduğu yönündeki iddialarının gerçeği yansıtmadığını ortaya koymuştur. Yunanlar, İtilaf Devletleri'nden gördükleri destek sayesinde Edirne ve çevresindeki tüm faaliyetlerini planlı ve sistematik bir şekilde gerçekleştirmiştir. Mondros'un kısıtlamalarına rağmen jandarma bölgede

* Bu makale, yazarın "Doğu Trakya'da Yunan Mezalimi (1918-1922)" adlı yüksek lisans tezinden yola çıkılarak hazırlanmıştır. This paper has been prepared based on the author's master's thesis titled "Greek Atrocities in Eastern Thrace (1918-1922)".

yaşanan olayları titizlikle araştırmış ve asayişi yeniden tesis etmeye çalışmıştır. Mondros Ateşkes Antlaşması sonrasında Yunan mezaliminin yaşandığı yerler arasında Edirne ve çevresi de bulunmasına rağmen yapılan akademik çalışmalar Batı Anadolu ve Batı Trakya üzerine yoğunlaşmıştır. Literatürde yeterince yer bulamayan bu durum, çalışmanın kaleme alınmasını gerekli kılmıştır. Çünkü Edirne ve çevresinde Yunan mezaliminde yaşananlar ortaya çıkarılmadan kalmıştır. Bu çalışma ile Batı Anadolu ve Batı Trakya'da yaşanan mezalimin aynısının Edirne ve çevresinde de yaşandığını ortaya çıkarmak amaçlanmıştır. Bu maksatla Osmanlı Arşivinde tarama yapılmıştır. Bulunan çok sayıda belge doküman analizi tekniği kullanılarak incelenmiştir. Çalışmada Edirne ve çevresinde yaşanan bazı olaylara yer verilerek mezalimin boyutu ortaya konmuştur.

Anahtar Kelimeler: Edirne, Müslüman, Rum, Yunan İşgali, Mezalim.

ABSTRACT

With the Armistice of Mudros signed because of the First World War, the lands of the Ottoman Empire became open to occupation. The Allied Powers began to occupy Ottoman lands based on the terms of the Armistice. Edirne and its surroundings were also among the occupied places. The Greeks who occupied the region incited the local Greeks living in the Ottoman Empire and formed Greek gangs from them. These gangs together with the Greek soldiers coming from Greece committed many atrocities such as massacres, looting, theft, wounding, raids, arrests, deportation, torture, etc. in Edirne and its surroundings on day and night. Not only Turks and Muslims but also Greeks were harmed by these atrocities. Civilians, as well as on-duty public officials and security forces, were also subjected to atrocities. Women, men, old and young, everyone was targeted by the Greeks. All that happened has revealed that the Greek claims that the Turks massacred the Greeks in the region and that the Greeks constituted most of the population do not reflect reality. The Greeks, thanks to the support of the Allied Powers, carried out all their activities in and around Edirne with a planned and systematic manner. Despite the restrictions of Mondros, the gendarmerie meticulously investigated the incidents in the region and tried to re-establish order although academic studies have focused on Western Anatolia and Western Thrace., Edirne and its surroundings were also among the places that had suffered Greek atrocities after the Armistice of Mondros. Since this situation has not received adequate attention in the literature, it has necessitated the writing of this study. So, the Greek atrocities in Edirne and its surroundings remained unrevealed. This study aims to reveal that the atrocities like those experienced in Western Anatolia and Western Thrace also took place in Edirne and its surroundings. Many documents were examined by using the document analysis technique. By including some of the incidents that took place in Edirne and its surroundings, the scale of the atrocities was revealed in the study.

Keywords: Edirne, Muslim, Greek, Greek Occupation, Atrocity.

GİRİŞ

Birinci Dünya Savaşı daha sona ermeden Amerika Birleşik Devletleri Başkanı Wilson, savaşa girdikten bir süre sonra 8 Ocak 1918'de 14 maddeden oluşan Wilson İlkeleri'ni Amerikan Kongresi'nde ilan etti.¹ Bu ilkelerin 12. maddesi "Şimdiki Osmanlı İmparatorluğu'nun Türklerle meskûn kısımlarına tam bir hükümlanlık hakkı tanınması, fakat bugün Türk hâkimiyetinde bulunan diğer milliyetlere de tam bir emniyet içinde yaşama ve kolayca gelişme imkânının güvence altına alınması..." şeklindedir ve doğrudan Osmanlı Devleti ile ilgilidir.² Çok geçmeden Birinci Dünya Savaşı sona ermiş, İttifak Devletleri grubu yenilmiştir. Osmanlı Devleti'nin müttefiki olan Bulgaristan, İtilaf Devletleri'yle 29 Eylül 1918'de Selanik Ateşkes Antlaşması'nı imzalayarak savaştan çekilmiştir. Bu ateşkes antlaşması, Doğu Trakya için Birinci Dünya Savaşı sonunda yeni ve tehlikeli bir durum yaratmıştır. Bu ateşkes göre İtilaf Devletleri, Bulgar topraklarından asker geçirme hakkını elde etmiş, böylece Doğu Trakya için batıdan bir saldırı ihtimali ortaya çıkmıştır.³ Öte yandan 30 Ekim 1918'de Osmanlı Devleti, İtilaf Devletleri'yle Mondros Ateşkes Antlaşması'nı imzalayarak savaştan çekilmiştir. Mondros Ateşkes Antlaşması'nın maddeleri, savaşı kazanan devletlere Osmanlı toprakları üzerinde her türlü hareket serbestliği sağlayacak şekilde hazırlanmış,⁴ Osmanlı Devleti'nin savunma sistemini büyük ölçüde yok etmiştir. Bununla birlikte bu ateşkes antlaşması, Osmanlı Devleti'ni fiilen sona erdirirken ateşkesin maddeleri İtilaf Devletleri'nin emperyal amaçlarını elde etmeleri konusunda birer tehlike olarak görülüyordu. Zaten ateşkes antlaşmasının imzalanmasından kısa bir süre sonra İtilaf kuvvetleri, 7. maddeye dayanarak Osmanlı Devleti'nin önemli bölgelerini işgal etti.⁵

¹ Nejdet Bilgi, "Wilson Prensipleri'nin Taşrada Küçük Bir Yansıması: Wilson Gazetesi," *Tarih İncelemeleri Dergisi*. 33/1 (2018): 2.

² Mehmet Şahingöz ve Vahdet Keleşyılmaz, "Millî Mücadele Dönemi Türk Basınında Wilson Prensipleri," *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*. 12/35 (1996): 362; Bilgi, "Wilson Prensipleri'nin Taşrada," 3.

³ Tefvik Bıyıklıoğlu, *Trakya'da Millî Mücadele C. I*, (Ankara: TTK, 1992), 195.

⁴ Sabahattin Selek, *Ulusal Kurtuluş Savaşı Millî Mücadele C. I*, (İstanbul: Milliyet, 2011), 39.

⁵ Cemil Öztürk, "Mondros Mütarekesi," *TDVİA*, 30 (2005): 272-273; Doğu Trakya'yı dolaylı olarak ilgilendiren maddeler; madde 1, madde 4, madde 5, madde 8, madde 11, madde 12, madde 20 ve madde 21'dir. Ayrıntılı bilgi için

İşgal edilen bölgelerden biri de Doğu Trakya'dır. 76 ve 15. maddeler ile bölgeyi dolaylı olarak ilgilendiren bazı maddeler Doğu Trakya'yı işgale açık hale getirdi. Özellikle Mondros Ateşkes Antlaşması'nın "Demir yolları İtilaf Devletleri tarafından kontrol edilecek" şeklindeki 15. maddesine dayanılarak⁷ 4 Kasım 1918'de Edirne'nin de içinde bulunduğu Doğu Trakya'ya önce bir Fransız alayı geldi ve ardından Uzunköprü-Sirkeci demir yolunun işletmesini ele geçirdi. Fransızlar demir yollarının korunması için yeterince kuvvete sahip olmadığını söyleyerek Yunan müfrezesinin Trakya'ya girmesine izin verdi. Böylece demir yolunun korunması işi 9 Ocak 1919'da Yunanlara verildi. 14 Ocak'ta Yunanlar demir yolu hattı boyundaki *Hadımköy, Çatalca, Çorlu, Muratlı, Lüleburgaz* ve *Uzunköprü* gibi Türk şehirlerini küçük müfrezeler yerleştirerek işgal etti. Bu yaşananlar ateşkes sonunda Doğu Trakya'nın karşı karşıya kaldığı gerçek tehlikenin Yunan işgali olduğunu gözler önüne sermiştir. Trakya'nın tam ortasından geçen bu demir yolunun Yunan taburu tarafından ele geçirilmesi ve İstanbul'un İtilaf Devletleri tarafından işgal edilmesiyle birlikte Anadolu ile bağlantısı kopan Rumeli'nin durumu daha da ağırlaştı.⁸ Sahip olduğu ekonomik ve stratejik önem ve Rumların tarihi emelleri gibi gerekçelerle Trakya bölgesi, Yunanların Osmanlı Devleti'nde işgal etmek istediği bölgelerden sadece biriydi.⁹

Yunanistan; 18 Ocak 1919 tarihli Paris Barış Konferansı'nda Edirne'nin içinde bulunduğu Doğu Trakya'nın Yunanistan'a ait olduğunu, nüfusun çoğunluğunu Rumların oluşturduğunu, bölgede

bakınız. Nagihan Ebru Cambaz, "İtilaf Devletleri'nin Doğu Trakya'da İşgal Uygulamaları (1918-1920)" (Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, 2018), 25-28.

⁶ 7. Madde: Müttefikler, güvenliklerini tehdit edecek durumda herhangi strateji noktasını işgal hakkına sahip olacaklardır. Bkz. Selek, *Ulusal Kurtuluş Savaşı C. I*, 37.

⁷ Seher Boykot, "Milli Mücadele Sürecinde Trakya'da Yunan Mezalimi," *Osmanlı'dan İşgal Yıllarına Mütarekeden Cumhuriyet Günlerine Mudanya* içinde, Yay. Haz. Zeynep Dörtok Abacı, (Bursa: Gaye Kitabevi, 2008), 131.

⁸ Bıyıklıoğlu, *Trakya'da Millî Mücadele C. I*, 145, 200; Abdurrahman Bozkurt, "Yunanistan'ın Edirne'de İşgal Uygulamalarından Örnekler (1920-1922)," *Uluslararası Edirne'nin Fethinin 650. Yılı Sempozyumu Bildiri Kitabı* içinde, ed. İbrahim Sezgin, Cengiz Fedakar, Hasan Demiroğlu (Edirne: Trakya Üniversitesi, 2012): 437, 441; Selek, *Ulusal Kurtuluş Savaşı C. I*, 41, 48.

⁹ Özgür Mert, "İşgalden Kurtuluşa Doğu Trakya," *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*. 58 (2016): 124.

Türklerin Rumları katlettiğini iddia etti. Bu iddialar üzerine San Remo Konferansı'nda Doğu Trakya Yunanistan'a verildi. Zaten Trakya ahalişi Mondros Ateşkes Antlaşması'nın imzalanmasından itibaren bölgenin işgal edilmesinden korkuyordu, bu korkularında da haklı çıktılar.¹⁰ Böylece Doğu Trakya'nın resmen işgali 20 Temmuz 1920 sabahı başlamış, altı günde tamamlanarak 25 Temmuz 1920'de bölge Yunanistan'ın eline geçmiştir.¹¹ Fakat Yunanistan bu tarihten önce Doğu Trakya'ya gelmiştir. Bu minvalde İtilaf Devletleri işgallerde Wilson İlkeleri'nin 12. maddesini dikkate almamıştır. Çünkü bu madde, İtilaf Devletleri'nin işgal ve sömürgecilikle ilgili çıkarlarına ters düşmekteydi.¹²

Mondros Ateşkes Antlaşması sonrası yaşanan Yunan mezalimine dair araştırmaların daha çok Batı Anadolu ve Batı Trakya üzerine yapıldığı fakat Doğu Trakya'da yaşanan mezalim araştırmalarının geri planda kaldığı görülmüştür. Doğu Trakya'da yaşananların gün yüzüne çıkarılması amacıyla arşiv araştırmasına ihtiyaç duyulmuştur. Arşiv taraması esnasında Edirne ve çevresinde yaşanan mezalime ait pek çok belgeye ulaşılmıştır. Bu sebeple Edirne ve çevresinde yaşananların gün yüzüne çıkarılması amacıyla bu makale kaleme alınmış ve literatüre yeni bir kaynak kazandırmak amaçlanmıştır. Makalede, Mondros Ateşkes Antlaşması sonrası Yunan taburu ile Rum çetelerinin Edirne ve çevresinde Türk, Müslüman ve gayrimüslim ahaliye yaşattığı mezalimin ortaya konulması amaçlanmıştır.

Yunan taburu ve Rum çetelerin bölgede çok sayıda mezalim olayı gerçekleştirdikleri görülse de makalede yaşananlara dair bazı örnek olaylar anlatılmaktadır. Ayrıca bu çalışma; doküman analizi tekniği kullanılarak Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Dâhiliye Nezareti, Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti, Asayiş Kalemi tasnifinde bulunan

¹⁰ Veysi Akın, "Trakya'nın Türklere Devir Teslimi" (Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi, 1994), 1.

¹¹ Zekeriya Türkmen, *Devlet Merkezine Gönderilen Raporlara Göre Batı Anadolu'da Yunan Mezalimi* (Ankara: Berikan Yayınevi, 2016), 21; Bıyıklıoğlu, *Trakya'da Millî Mücadele C. I*, 140, 148, 161; İbrahim Kamil, "Bulgaristan Diplomatik Belgelerine Göre Trakya'da Millî Mücadele ve Türk-Bulgar İlişkileri (1919-1922)," *ÇTTAD*. 17/35 (2017): 89-90.

¹² Bilgi, "Wilson Prensipleri'nin Taşrada," 3.

ve Edirne ve çevresine ait olan belgeler ile benzer çalışmalar incelemeye kaleme alınmıştır.

1. EDİRNE VE ÇEVRESİNDE YUNANLARIN FAALİYETLERİ

1919-1923 yılları arasında İtilaf Devletleri'nin desteğiyle Yunan askerleri ve bazı yerli Rumlar tarafından Osmanlı topraklarında yaşayan Türk ve Müslümanlara karşı "gasp, yağma, hırsızlık, katliam, yaralama, işkence, kadın ve kızların ırzına tecavüz, mukaddesata hakaret, yerleşim yeri ve binaların yakılıp yıkılması, yerinden etme ve göç, asimilasyon, zorla din değiştirme" gibi mezalim faaliyetleri gerçekleştirildi.¹³ Bu mezalimin amacı Türk ve Müslüman nüfusun huzurunu bozarak kaçtırmak, böylece yerlerine Rumları yerleştirmek, Mondros'un 7. maddesine işlerlik kazandırmak amacıyla bölgede asayiş bozarak işgale ortam hazırlamak ve bölgenin Wilson İlkeleri doğrultusunda Yunanistan'a katılmasını sağlamaktı.¹⁴ Bu doğrultuda bazı yerli Rumlar, bölgede asayişin olmadığını göstermek amacıyla sabaha kadar evlerinden ateş etmiş ve böylece Müslümanları tahrik ederek onların da ateş etmelerini sağlamaya çalışmıştır.¹⁵ Yaşananlara rağmen Fransızlar, bu yerli Rumlara karşı fazlasıyla müsamaha göstermiştir.¹⁶

Yunanlar hem de Anadolu hem de Trakya için bu faaliyetleri gerçekleştirmiştir. Trakya Rumlarını *Yunan Komitesi* ve *Trakya Komitesi* olarak iki teşkilat halinde idare etmişti ve her iki komitenin de merkezi İstanbul'daydı. En önemlisi *Trakya Komitesi*'ydi ve komitenin en önemli teşkilat merkezleri Çorlu, Keşan ve Gelibolu'daydı. Komitenin hedefi Trakya'nın Yunanistan'a katılmasını sağlamaktı. Bu amaçla komite, çeteler kurarak Trakya'da huzur ve asayiş bozmak; Türkleri korkutmak ve yabancıların müdahalesine açık hale getirmek için çalışmıştır.¹⁷

¹³ Salim Gökçen, "Millî Mücadele'de Yunan İşgallerinin Genel Karakteri," *CTAD*. 23/12 (2016): 91, 93.

¹⁴ Zafer Çakmak, *İzmir ve Çevresinde Yunan İşgali ve Rum Mezalimi* (İstanbul: Yeditepe Yayınevi, 2007), 73.

¹⁵ Zekai Güner, *Trakya-Paşaeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin Kuruluşu ve Faaliyetleri (1 Aralık 1918-13 Mayıs 1920)* (Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi, 1998), 105.

¹⁶ Güner, *Trakya-Paşaeli Müdafaa-i Hukuk*, 106.

¹⁷ Selek, *Ulusal Kurtuluş Savaşı C. I*, 49; Bıyıkhoğlu, *Trakya'da Millî Mücadele C. I*, 201.

*Yunan Komitesi*¹⁸ ise, geri dönen Doğu Trakyalı Rum muhacirlerin evlerini tamir etmek, onlara tarım aletleri temin etmek, çift hayvanı almak için para desteğinde bulunmuştur. Böylelikle Rum köylüler tarlalarını ekmeye başladı ve zararlarını hasada kadar telafi edecek seviyeye geldiler.¹⁹ Bununla ilgili olarak *Doğu Trakya*'ya *Salib-i Ahmer*'den bir heyet geldi ve bölgeye gelen Rum muhacirlerin durumunu soruşturdu. 31 Mayıs 1919'da *Salib-i Ahmer'e mensup iki Amerikan zabiti, bir kadın, bir papaz ve bir tercümandan oluşan Amerikalı heyet* posta treniyle İstanbul'dan Çorlu'ya gelip doğrudan hükümete gitti. Gelen Ermeni ve Rum muhacirlerin bölgeye yerleştirilip yerleştirilmediklerini, tüm fakirlere yapılacak yardımlar ile ekonomik durumlarını, tarım aletleri gibi konularla Çorlu'da ne kadar sayıda koyun olduğunu araştırdı.²⁰ Aynı gün bu heyet, otomobille Çorlu'dan Hayrabolu'ya geçti. Buradaki yardıma muhtaç olan çeşitli milletlerin nüfus miktarını kaydederek Babaeski'ye oradan da Uzunköprü'ye gitti. Bu heyette bulunan bir zabıt, önce Uzunköprü'deki İngiliz temsilcisi ile Yunan zabitlerini ziyaret etti. Bu ziyaretten sonra gıda malları ve fiyatları hakkında Uzunköprü Kaymakamı'yla görüştü. Amerikalı heyet, Uzunköprü'de fazla durmayıp Eskişehir'e oradan da Zaluf (Kiremitçi Salih köyü) nahiyesine gitti. Burada bazı harap binalarla Rum ve Müslüman muhacirlerin iskân ve durumlarını araştırdı. Ayrıca şarkı söyleyen Rum köylülerin fotoğraflarını çekip araştırma ve seyahatine devam etti. Bu araştırmanın Balkan Savaşı'nda harabeye dönen Eskişehir ile Zaluf'taki Türkler tarafından Rumlara yapılan saldırı ve tecavüzlere bir iz bulmak amacıyla yapıldığı anlaşıldı.²¹

Balkan Savaşı sonrası imzalanan 14 Kasım 1913 Atina Antlaşmasıyla Meriç Nehri'nin batısı Yunanistan'a bırakılmıştır. Bu dönemde Osmanlı toprağı olan Eskişehir ile Zaluf Meriç Nehri'ne ve sınıra çok yakındır, üstelik komşu durumunda olan bu iki yerleşim

¹⁸ Tefik Bıyıklıoğlu *Trakya'da Millî Mücadele* adlı eserinde "Yunan Komitesi" yerine "Yardım Komitesi" tabirini kullanmıştır. Bkz. Bıyıklıoğlu, *Trakya'da Millî Mücadele C. I*, 201.

¹⁹ Selek, *Ulusal Kurtuluş Savaşı C. I*, 49; Bıyıklıoğlu, *Trakya'da Millî Mücadele C. I*, 201.

²⁰ BCA, DHEUM.AYŞ, 12/38/8, 1 Haziran 1919; BCA, DHEUM.AYŞ, 12/38/2, 9 Haziran 1919.

²¹ BCA, DHEUM.AYŞ, 12/38/6, 4 Haziran 1919; BCA, DHEUM.AYŞ, 12/38/10, 14 Haziran 1919; BCA, DHEUM.AYŞ, 12/38/11, 14 Haziran 1919.

yerinde Amerikalı heyetin araştırmalar yapması dikkat çekicidir. Heyet tarafından yapılan bu araştırma, hem Yunanistan'ın Paris Barış Konferansı'nda dile getirdiği iddialarına kanıt bulmak hem de Wilson İlkelerinin 12. maddesini yürürlüğe sokmak için yapıldığı açıktır. Böylece sınıra yakın bu yerleşim yerlerinin önce özerk hale getirilip daha sonra Yunanistan topraklarına katılması amaçlanmıştır. Bu durum Yunanistan'ın Osmanlı'nın elinde olan Edirne ve çevresindeki toprakları ele geçirmek için her yolu denediğini göstermektedir.

9 Ocak 1919'da Uzunköprü-Sirkeci demir yolunun korunması işi için görevlendirilen *Yunan taburu* ile *Trakya Komitesi* tarafından yerli Rumlar kışkırtılarak Rum çeteler oluşturuldu. Bu çetelerin zaman kaybetmeden harekete geçmesi, Osmanlı Hükümeti'nin yok sayıldığını ve otoritesinin de sarsıldığını ortaya koymaktadır.²² Dâhiliye Nezaretine, Çatalca Jandarma Tabur Kumandanlığı tarafından gönderilen raporda çete teşkilatı ve faaliyetleri üzerine bilgi verilmiştir. Bu raporda, Rum çetelerinin çoğu defa Müslüman kıyafeti giyerek köylere geldiği ancak konuşmalarından Rum olduklarının anlaşıldığı bildirilmiştir. Bununla beraber bazen birkaç kişiden oluşan çetelerin kimi silahlı kimi silahsız olarak köylere gelerek Müslümanları korkutup işkence ettikleri ifade edilmiştir.²³

Uzunköprü ve civarında Rum çeteleri sadece sivilleri değil; aynı zamanda polis, jandarma ve devlet memurlarını, Keşan'dan İpsala'ya giden Türk savcısını ailesiyle beraber şehit etmiştir. Ayrıca ahaliden bazılarını baltalarla, bir bucak müdürünü de taşla katletmiştir. Rum çeteler yakaladıkları Türk subaylarını da soymuştur.²⁴ Çeteler bu mezaliminde yıldırma ve korkutma yoluyla hem devlet memurlarının hem de Trakya halkının işgallere direniş azmini kırmaya ve onların moralini bozmaya çalışmıştır.²⁵

Yunan Hükümeti ve Rum çeteleri arasında her zaman bir iş birliği vardı. Osmanlı Devleti'nde yaşayan Rumları kışkırtmak amacıyla Rum çeteler, Yunan Hükümeti tarafından silahlandırıldı; yiyecek, giyecek ve maaşları Yunan Hükümeti'nin bilgisi dâhilinde

²² Bıyıkhoğlu, *Trakya'da Millî Mücadele C. I*, 200.

²³ Türkmen Törel, "Trakya'nın İşgali ve Yunan Mezalimi (1919-1922)," *Tarih Araştırmaları Dergisi*. 31/51 (Ankara 2012): 243.

²⁴ Bıyıkhoğlu, *Trakya'da Millî Mücadele C. I*, 202-203.

²⁵ Törel, "Trakya'nın İşgali ve Yunan," 244; Mert, "İşgalden Kurtuluşa," 126.

merkez komitesi aracılığıyla konsoloslara, konsoloslardan da metropolitler aracılığıyla Rum köylerindeki papaz ya da güvenilir bir kişi tarafından çetelere ulaştırıldı. Ayrıca Yunan kralı tarafından 12.000 eşkıya teçhizatlandırıldı ve Yunanistan'daki Hıristiyanlardan da çeteler için yardım toplandı. Çetelerin tüm ihtiyaçları bazı Rum köylülerince karşılanmış olup bu çete üyeleri Rum köylerinde saklanmıştır. Yaralanan eşkıyaların tedavileri Rum doktorlar tarafından yapılmış, baskınlar için yeteri kadar eşkıya bulunamazsa Rum köylülerden takviye yapılmıştır.²⁶ Ayrıca bazı yerli Rumlardan oluşan çetelerin bağlı oldukları Yunan taburundan izin alıp silahlı şekilde köylerine gittikleri ancak silahsız olarak geri döndükleri görülmüştür.²⁷ Bununla beraber her köyde Rum çetelerinin mütevellî ve kılavuzları bulunmaktaydı. Bunlar çetelere her türlü yardımda bulunarak gerekli silahları temin edip asker geldikçe de haber vermiştir. Yunan askerî yetkilileri çete faaliyetlerinin her safhasında bizzat bulunmuştur. Her yönden takviye edilen bu çetelerin dinî bir imtiyaza sahip olduğu ve ayrıca Patrikhane tarafından da gizli veya açıktan desteklendiği görülmektedir.²⁸ Başta patrik vekili olmak üzere Rum din adamları çete reisi ve terör örgütü lideri gibi davranmıştır.²⁹ Rum kiliseleri de çete üyelerini zor zamanlarda kiliselerde barındırmış ve her türlü yardımı yapmıştır.³⁰ Bununla beraber bu dönemde Çorlu Metropolitî'nin Patrikhaneye Trakya'nın ilhakını isteyen bir muhtıra göndermesi dikkat çekmektedir. Ayrıca yakalanan çete lideri Dimitri'nin üzerinden Keşan Metropolitî'ne ait resmî mührün çıkması da çetelerin Patrikhane tarafından desteklendiğini göstermektedir.³¹

Rum çeteler şehirlerden uzak durup faaliyetlerini daha çok kırsal kesimde gerçekleştirmiştir. Birçok köy ve kazada yaşayan Müslüman ahali baskı ve zulümler yüzünden yerlerini terk ederek

²⁶ Azmi Yıldırım, "Rum Çetelerinin Türklere Karşı Faaliyetleri (1912-1922)," *Türkler*. XV (Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002), 801.

²⁷ Güner, *Trakya-Paşaeli Müdafaa-i Hukuk*, 106.

²⁸ Yıldırım, "Rum Çetelerinin Türklere," 801.

²⁹ Ali Güler, *Dünden Bugüne Yunan-Rum Terörü* (İstanbul: Emre Yayınları, 2003), 26.

³⁰ Nihat Gül, "Balkan Harbi ve Takip Eden On Yıllık Süreçte Yunan Dış Politikası Esasları Ekseninde Türk ve Gayrimüslimleri Hedef Alan Baskıcı ve Asimilasyona Matuf Uygulamalar ve Günümüze Yansımaları" (Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi, 2007), 25-26.

³¹ Mert, "İşgalden Kurtuluşa," 125-126.

göç etmeye başlamıştır.³² Göçler sadece Rum çetelerinin mezalimi sonucunda değil aynı zamanda Yunan askerlerinin işgal ettikleri bölgeyi bir an önce boşaltmaya çalışmaları nedeniyle de yaşanmıştır.³³ Doğu Trakya'dan İstanbul'a göç edenlerin sayısı 1 Aralık 1920'de 40.000'e ulaşırken göç edenler arasında tayin isteyen Osmanlı devlet memurları da bulunmaktaydı.³⁴

Tüm bu faaliyetler baştan beri belli bir plan ve program içerisinde Yunan makamların verdiği emirlere uyularak yürütülmüştür.³⁵ Kısacası Rum çeteleri Edirne ve çevresinde istedikleri gibi hareket edebilmiş, bunu yaparken Mondros Ateşkes Antlaşması'nın Osmanlı ordusunun silahsızlandırılmasıyla ilgili olan maddenin oluşturduğu boşluktan yararlanmışlardır.³⁶

Doğu Trakya'nın işgali için Yunan Hükümeti her yolu denemiştir. Yunan uçakları, Doğu Trakya semalarında Osmanlı tebaası olan Rumlara ithafen yazılmış propaganda malzemesi atarak faaliyetlerine devam etmiştir. Örneğin 19 Haziran 1920'de sabah saat 11.00 sularında Meriç Nehri'nin batı tarafından gelen ve Keşan üzerinde uçan beyaz renkli bir Yunan uçağı, Keşan kazası ve civarındaki köylere beyannameler atmıştır.³⁷ 7 Temmuz 1920'de de saat 13.00 civarında Yunanistan'dan kalkıp Sofulu yönünden gelen bir düşman uçağı, Uzunköprü üzerinden geçerken başka bir beyanname daha atmıştı. Düşman uçağı, Türk topçularının ateşiyle Dime-toka istikameti yönünde çekilmek zorunda kaldı. Bu beyannamenin içeriği daha öncekilerle aynıdır ve **"Bir Müddet Sonra Geliyoruz"** cümlesi de eklenmiştir.³⁸ Yunanlar, beyannameler atmak suretiyle Müslüman ahalinin direnişini kırmayı; Rumların da cesaretini arttırmayı amaçlamıştır.³⁹

³² Gül, "Balkan Harbi," 28.

³³ Salim Gökçen, "Milli Mücadele'de Yunan İşgallerinin Genel Karakteri," *CTAD*. 23/12 (2016): 94.

³⁴ Mert, "İşgalden Kurtuluşa," 127.

³⁵ Cambaz, "İtilaf Devletleri'nin," 199; Gökçen, "Milli Mücadele'de Yunan," 93.

³⁶ Kamil, "Bulgaristan Diplomatik Belgelerine Göre," 88.

³⁷ *BCA*, *DH.EUM.AYŞ*, 42/70/3, 23 Haziran 1920; *BCA*, *DH.EUM.AYŞ*, 42/70/1, 29 Haziran 1920.

³⁸ *BCA*, *DH.EUM.AYŞ*, 43/48/3, 8 Temmuz 1920; *BCA*, *DH.EUM.AYŞ*, 43/48/1, 11 Temmuz 1920.

³⁹ Bahadır Pakyürek, "Yunan İşgal Sürecinde Lüleburgaz (1919-1922)" (Yüksek Lisans Tezi, Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, 2019), 63.

Yunanlar, ayrıca uçakları farklı amaçlarla kullanıp bölgede uçaklardan propaganda malzemesi yanında bomba atmak suretiyle sivilleri hedef almıştır. Örneğin bir Yunan uçağı, 18 Temmuz 1920'de saat 7.30 sularında Uzunköprü kasabası üzerinde dolaşır birer buçuk kilo ağırlığındaki üç bombayı şehrin farklı yerlerine atmıştır. Bombalardan biri Rum mahallesi kenarındaki bir sebze bahçesine diğeri kasabanın en uzak noktasında bulunan bir mağaza dükkânının kenarına isabet etmiştir. Bu bombaların patlamasıyla yaralanan iki çocuktan 16 yaşındaki Muharrem elindeki yara iyi durumda olduğu için askerî hastaneye nakledilmiştir. Diğeri yaralı 6 yaşındaki Ayşe Saniye'nin durumu hakkında bir bilgiye ulaşılamamıştır. Bölgede yerleşim yerlerine uçaklarla bomba atmak gibi savaş kaidelerini ihlal eden Yunanistan'ın uyarılması amacıyla İtilaf Devletleri'ne gereken girişimlerde bulunulmuşsa da bir sonuç alınamamıştır.⁴⁰ Yunanistan'ın sivilleri bombalamak gibi savaş suçu işlemekten çekinmemesi İtilaf Devletleri'nin desteğini arkasında hissetmesinden ileri gelmektedir.

Rumlaştırma faaliyetleriyle karşı karşıya kalan Trakya, Rum göçmenlerin yerleştirildikleri yerlerin başında gelmiştir. Rum metropolitler, Doğu Trakya'da çoğunluğu oluşturmak amacıyla hangi bölgeye ne kadar Rum göçmen yerleştirileceğini hesaplamış ve raporlarla durumu Yunanistan'a bildirmiştir.⁴¹ Raporlar doğrultusunda Yunanistan, Patrikhane ile iş birliği yaparak çok sayıda Rum'u Doğu Trakya'ya göç ettirmiştir. Patrikhanenin de etkisiyle İngiltere ve Fransa tarafından gereğinden fazla desteklenen Yunanistan, nüfus yapısını büyük ölçüde etkileyecek olan bu faaliyeti gerçekleştirmiştir.⁴² Yunanlar, Doğu Trakya'ya Rumlarla beraber Yunan askerini de sevk etmiştir. Yunan askerlerinin sevkîyatında Doğu Trakya'nın tam ortasından geçen demir yolunun rolü büyüktür.⁴³ Sevkiyatlar sonucunda Yunan taburu yaklaşık 1.500 civarına ulaşırken bütün Trakya'da üç Tümenli⁴⁴ Türk Kolordusu (yani 1.

⁴⁰ BCA, DH.EUM.AYŞ, 44/18/4, 19 Temmuz 1920; BCA, DH.EUM.AYŞ, 44/18/6, 19 Temmuz 1920; BCA, DH.EUM.AYŞ, 44/18/1, 20 Temmuz 1920.

⁴¹ Güler, *Dünden Bugüne Yunan*, 152, 157, 163.

⁴² Yıldırım, "Rum Çetelerinin Türklere," 802.

⁴³ Pakyürek, "Yunan İşgal Sürecinde," 25.

⁴⁴ Bu üç Tümen 49. Tümen Kırklareli ve dolayları, 60. Tümen Uzunköprü, Keşan ve İpsala bölgesi ile 55. Tümen Tekirdağ ve dolaylarında bulunmaktadır. Bkz. Mert, "İşgalden Kurtuluşu," 136.

Kolordu) terhisler yüzünden 1.200'e düşmüştür. Yunanistan, asker sevkiyatını Doğu Trakya'ya geldiği günden beri sistemli bir şekilde gerçekleştirmiştir. Yunanlar bu süreci, Doğu Trakya'daki Yunan taburundan terhis ettiği askerleri yerli Rumların arasına karıştırarak ve bu askerlerin yerine ise Yunanistan'dan silahlı bir şekilde getirdiği askerleri Yunan taburuna katarak yürütmüştür.⁴⁵ Örneğin Aralık 1919'da Çorlu ve Muratlı istasyonlarından 70, Babaeski'den ise 166 Yunan askeri Lüleburgaz'a ve buradan Uzunköprü'ye gönderilmiştir. Yunanlar taburdaki askerleri silahsız olarak terhis ederken Yunanistan'dan getirdiği bu askerleri Uzunköprü'ye daha önce gelen Yunan askerleriyle yer değiştirmek üzere silahlı olarak sevk etmiştir. Yunanistan bu şekilde Doğu Trakya'da sürekli faaliyet göstererek silahlarını arttırmaya çalışmıştır.⁴⁶

1920 yılının Ocak ayında Uzunköprü'den 150 Yunan askeri yük treniyle Lüleburgaz'a sevk edilirken askerî sevkیات da devam etmiştir.⁴⁷ 1920 yılında Karaağaç taraflarına Yunanların asker sevkİYATI yapacakları yönünde istihbarat da alınmıştır.⁴⁸ 1922 yılına gelindiğinde ise Yunanistan'ın Doğu Trakya'ya asker sevkİYATINA devam ettiğine, bunun yanında eski Mannlicher markalı silahlarla birlikte 1880 yılından evvel kullanılmış silahları ahaliye dağıttığına ve Uzunköprü'ye bir generalin de geleceğine dair bir istihbarat alınmıştır.⁴⁹ Doğu Trakya'da önce geceleri gizli fakat İzmir'in işgalinden sonra alenî ve sistemli bir şekilde yürütölen bu hazırlıklar olması muhtemel bir savaş için yapılmıştır. Bu hazırlıkların İzmir'in işgalinden sonra alenî yapılmasının sebebi Yunanların cesaretinin artması ve İngilizlerin desteğini arkalarında hissetmeleridir. Yunanların bölgede yaptığı sevkİYATLAR ve cepHANE depolamasındaki maksadı, Batı Trakya'nın devamı olarak gördüğü Doğu Trakya'yı tamamen kendi topraklarına katma düşüncesidir.⁵⁰ Yunanların

⁴⁵ Bıyıklıoğlu, *Trakya'da Millî Mücadele C. I*, 201; Selek, *Ulusal Kurtuluş Savaşı C. I*, 49.

⁴⁶ BCA, DH.EUM.AYŞ, 29/72/19, Aralık 1919; BCA, DH.EUM.AYŞ, 29/72/21, 7 Aralık 1919.

⁴⁷ BCA, DH.EUM.AYŞ, 30/40/1, 14 Ocak 1920.

⁴⁸ BCA, DH.EUM.AYŞ, 75/117/5, 11 Temmuz 1920; BCA, DH.EUM.AYŞ, 75/117/1, 15 Temmuz 1920.

⁴⁹ BCA, DH.EUM.AYŞ, 62/20/3, 6 Temmuz 1922; BCA, DH.EUM.AYŞ, 62/20/7, 3 Temmuz 1922.

⁵⁰ Cambaz, "İtilaf Devletleri'nin," 62, 128.

geldiği günden beri bölgeye yaptığı silah ve cephane sevkiyatı konusu gibi benzer durumlarda Edirne Valiliğinin vereceği emre göre davranılmasına dair emir, Emniyet-i Umumiye Müdürlüğünden Uzunköprü Hudut Müfettişliğine bildirilmiştir.⁵¹

Yunanistan'ın asker sevkiyatı yanında mühimmat sevkiyatı yaptığı da görülmüştür. Örneğin bir makineli tüfeğe sahip silahlı 9 Yunan askeri, 30 Aralık 1920 gecesi yanlarında 4 sandık cephaneyle Selanik'ten Uzunköprü'ye geldi. Bu sandıkları Uzunköprü İstasyonu'nda bulunan Yunan askerlerine teslim ettikten sonra Lüleburgaz'a gittiler.⁵² Ayrıca Yunanlar 1920 yılı içinde Dedeağaç'tan Karaağaç'a altı vagon tel de getirdiler.⁵³ Yunanların bölgeye sürekli asker ve mühimmat sevkiyatında bulunması ve Rum göçmenleri yerleştirmesi burada geçici değil kalıcı olmayı planladıklarını göstermektedir.

Yunan taburu bu şekilde bölgede günden güne asker ve mühimmat sayısını arttırmıştır. Hıristiyan ahaliden bazıları getirilen bu askerlerin burada kalmasını isterken bazıları ise istemiyordu. Bu Hıristiyan ahalî şu ana kadar yaşanan karışıklıklara rağmen Müslümanlarla kardeş gibi geçindiklerini, bu yüzden mal ve canlarının korunmasına hiçbir sebep ve gerek olmadığını, her iki unsur arasında bir olayın ortaya çıkma ihtimalinin olmadığını ancak böyle bir durum ortaya çıkarsa buna neden olanlara gereken cezaların hükümet tarafından verileceğini dile getirmiştir⁵⁴. Öte yandan Yunanların bölgeye asker ve mühimmat sevk etmesi Müslümanların da dikkatini çekmişti. Ayrıca bu durum bu zamana kadar yaşananlar sebebiyle Müslümanları endişelendirmişti.⁵⁵

Yunanistan, Osmanlı Devleti'nin sınırlarının kontrolünü ele geçince⁵⁶ sınırda da bazı hazırlıklar yapmıştır. Öyle ki 18 Haziran

⁵¹ Bozkurt, "Yunanistan'ın Edirne'de," 442.

⁵² BCA, DH.EUM.AYŞ, 29/89/1, 6 Ocak 1920.

⁵³ BCA, DH.EUM.AYŞ, 75/117/3, 10 Temmuz 1920; BCA, DH.EUM.AYŞ, 75/117/1, 15 Temmuz 1920.

⁵⁴ *Arşiv Belgelerine Göre Balkanlar'da ve Anadolu'da Yunan Mezâlimi*, C. II (Ankara: Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayınları, 1996): 35.

⁵⁵ BCA, DH.EUM.AYŞ, 29/72/9, 2 Aralık 1919; BCA, DH.EUM.AYŞ, 29/72/11, 3 Aralık 1919; BCA, DH.EUM.AYŞ, 29/72/15, 3 Aralık 1919.

⁵⁶ Cambaz, "İtilaf Devletleri'nin," 131.

1920’de dört-beş kişiden oluşan bir düşman süvari müfrezesinin Küplü köyünün⁵⁷ karşısındaki Meriç Nehri’nin batısında olduğu görülmüştür.⁵⁸ Bununla beraber Yunanlar tarafından sınır çizgisi üzerinde bulunan karakollar da takviye edilmiştir. Fakat bu hazırlıklara rağmen sınırdan herhangi bir saldırı olmamıştır.⁵⁹ Yunanlar sınırlar dahil Doğu Trakya’daki tüm bu faaliyetlerinde bölgeyi ele geçirmek için her türlü çalışmayı yapmıştır.

Yunanlar Edirne’de trenle seyahat eden yolcuların hem seyahat özgürlüğüne engel olmuş hem de onları tutuklayarak istihbarat toplamaya çalışmıştır. Örneğin 11 Haziran 1920’de trenle İstanbul’dan Edirne’ye gelen yolculardan Rüsumat-ı Sandık Emimi Hilmi, Alpullu köyünden Hüseyin Bin Ahmet, Çorlu’da dava vekili Ahmet Hilmi Efendi, Kunduracı Sami, Ali Remzi, Bezzaz Rifat Mitraki Yunan askerleri tarafından Kuleli İstasyonu’nda trenden indirilmiştir. Üzerleri aranan bu yolcuların nakit paraları alındıktan sonra bu kişilerden üçü Uzunköprü’ye gönderilerek diğerleri serbest bırakılmıştır. Yunan askerleri, bu kişilere baskı yaparak Türklerin yapacağı askerî harekâta dair bilgi almak istemiştir. Ayrıca bu kişilere Uzunköprü’deki Türk kumandanın ismi ile Osmanlı askerinin sayısı sorulmuştur. Bezzaz Rifat Mitraki sorgusunda Uzunköprü’de tahminen 1.500 Osmanlı askeri olduğunu söylemiştir. Edirne Valiliği tarafından Yunan makamlarına Kuleli İstasyonu’nda yaşananlarla ilgili başvuru yapılmıştır. Yunan yetkililer, bu kişilerin seyahat belgelerinin Yunan memurları tarafından vize edilmemesi nedeniyle seyahatlerine izin verilmediğini; ayrıca bu yolcuların paralarının gasp edilmesiyle ilgili bilgilerinin olmadığını söylemiştir.⁶⁰

Edirne ve çevresinde her açıdan kontrolü ele geçirmek isteyen ve bunun için uğraşan Yunanlar demir yolu hattında seyahat eden trenleri, silah sevkiyatı yapıp yapılmadığını kontrol etmek amacıyla silah zoruyla durdurmuştur. 1920’de Fransız kumandanlığının trenlerin durdurulmaması yönündeki emrine rağmen Fransız

⁵⁷ Günümüzde Edirne’nin Meriç ilçesine bağlıdır.

⁵⁸ BCA, DH.EUM.AYŞ, 42/35/3, 23 Haziran 1920; BCA, DH.EUM.AYŞ, 42/35/1, 27 Haziran 1920.

⁵⁹ *Arşiv Belgelerine Göre*, C. II, 179-180.

⁶⁰ BCA, DH.EUM.AYŞ, 42/39/1, 22 Haziran 1920; BCA, DH.EUM.AYŞ, 42/39/6, 23 Haziran 1920; BCA, DH.EUM.AYŞ, 42/39/5, 28 Haziran 1920.

şirketine ait demiryolu hattında İstanbul'dan Edirne'ye ve Edirne'den İstanbul'a giden posta trenleri, Yunan askerleri tarafından Hadımköy'de silahla tehdit edilerek durdurulmuştur. Özellikle 19 Haziran 1920'de İstanbul'dan gelen posta treni durdurulup ticarî eşya yüklü vagonu yapılan kontrolden sonra trenin hareketine müsaade edilmiştir. Yunanların uluslararası hukuka aykırı olarak tren ve yolculara saldırmaması konusunda Türk makamları tarafından İtilaf Devletleri temsilcilerine gerekli başvurular yapılmıştır.⁶¹

Yunanlar haberleşmeyi engellemek amacıyla trenlerdeki posta evraklarına zarar vermiştir. Yunan askerleri 7/8 Temmuz 1920 gecesi Edirne'den hareket eden posta trenindeki posta evrakını yırttı. Bunu engellemeye çalışan posta memuruna da hakaret ettiler. Bunun üzerine posta evrakları birkaç gün kolordunun güvenliği altında karadan Uzunköprü'ye gönderildi.⁶² Yunanlar haberleşmeyi engellemek için sadece posta trenlerindeki postalara zarar vermekle kalmadı. Ayrıca Yunanlar Uzunköprü'den Edirne'ye teslim edilen posta çantasını her gün kontrol etmiş, şüphelenilen mektuplara el koymuşlardı. Resmî yazışmalara sansür uygulamış, Edirne telgraf hattını kontrol ederek sadece şifreli resmî yazışmalara müsaade etmişlerdi.⁶³ Buna karşın Edirne posta treninin Müslüman makinisti, Yunanların kendi aralarındaki haberleşmeyi sağlamak için Kuleli İstasyonu civarındaki bir tepeye telsiz telgraf cihazı kurduklarını haber etmiştir.⁶⁴ Yunanlar, Türklerin kendi aralarındaki haberleşme sayesinde birleşip işgale karşı direnişe geçeceklerinden özellikle de trenler vasıtasıyla silah sevkiyatı yapacaklarından şüphelenmekteydi. Eğer Türkler direnişe geçerse bölgeyi kaybetmekten korkuyorlar ve "Büyük Yunanistan"ın gerçekleşme hayaline bu kadar yakın olduklarını düşündükleri vaziyetten uzaklaşmak istemiyorlardı.

Yunan askerleri, bölgeye hâkim olmak amacıyla Osmanlı Devleti'ne karşı Rum ahaliyi kışkırtarak kullanma yoluna

⁶¹ BCA, DH.EUM.AYŞ, 42/39/3, 23 Haziran 1920; BCA, DH.EUM.AYŞ, 42/39/6, 23 Haziran 1920; BCA, DH.EUM.AYŞ, 42/39/5, 28 Haziran 1920.

⁶² BCA, DH.EUM.AYŞ, 75/117/3, 10 Temmuz 1920; BCA, DH.EUM.AYŞ, 75/117/1, 15 Temmuz 1920.

⁶³ Bozkurt, "Yunanistan'ın Edirne'de," 448.

⁶⁴ BCA, DH.EUM.AYŞ, 43/3/2, 6 Temmuz 1920.

gitmiştir.⁶⁵ Yunanlar bu emellerine ulaşmak için nüfuslu Rum ahalinin ve din adamlarının desteğini sağlamaya çalışmıştır. Buna örnek bir olay 1920 yılı Nisan ayında yaşanmıştır. Uzunköprü'ye gelen üç Yunan zabiti, Despothane'den Rum Metropolit vekili ve Rum ahaliden nüfuzlu bazı kişilerle gizlice görüştüktan sonra Uzunköprü'den ayrıldı. Bu görüşmelerde neler konuşulduğu bilinmediği gibi görüşmelerden sonra ne gibi hazırlıklar yapıldığı jandarma tarafından dikkatlice takip edilmiştir. Bu görüşmeden bir süre sonra Türkler tarafından Rumların katledildiğine dair Uzunköprü Rum Metropolit vekilince İtilaf Devletleri'ne gerçeği yansıtmayan şikâyet telgrafları çekildi.⁶⁶ Bu durum yapılan gizli görüşmenin içeriğini ortaya koymuştur.

2. YUNAN ASKERİNİN EDİRNE VE ÇEVRESİNDEKİ MEZALİMLERİ

Yunan askerleri geldiği günden itibaren Edirne ve çevresinde; katliam, adam öldürme, gasp, hırsızlık, işkence, tehdit, tutuklama, sürgün, ibadetlere engel olma, baskı, yasaklamalar gibi birçok olumsuz olay gerçekleştirmiştir. Gerçekleştirdiği tüm bu mezalimi bölgenin Yunanistan'a ilhakını sağlamak amacıyla yapmıştır. Bu amacın mahkeme kayıtlarına bile geçtiği görülmektedir.⁶⁷ Yunan askerlerinin gerçekleştirdiği mezalimi örnekler halinde incelemek mezalimin boyutunu gözler önüne sermektedir.

2.1. Devlet Memurlarına Yapılan Saldırıları

Yunan askerleri, geldikleri günden itibaren asayişten sorumlu olan Türk polis ve askerlerine saldırılarda bulunmuş, Osmanlı memurlarının görevini yapmalarını engellemek için her yolu denemiştir. Yetkileri olmadan sivil ya da memurlara karşı keyfi tutuklama yoluna gitmiştir. Bunu özellikle yönetime müdahale edebilmek için yapmıştır. Ayrıca Yunan askerleri tutukladıkları kişilere suç isnat edip ceza vermiş, eğer tutuklayamazlarsa olayla ilgisi olmayanlardan hıncını çıkarmıştır.⁶⁸

Örneğin 3-4 Kasım 1919 Salı akşamı Uzunköprü'de bir jandarma ve bir inzibat askeriyle beraber devriyeye çıkan Polis

⁶⁵ Güler, *Dünden Bugüne Yunan*, 34.

⁶⁶ BCA, DH.EUM.AYŞ, 34/41/3, 7 Mayıs 1920.

⁶⁷ Cambaz, "İtilaf Devletleri'nin," 118.

⁶⁸ Cambaz, "İtilaf Devletleri'nin," 67-68.

İbrahim Efendi, Rum Muradiye Mahallesi'ndeki Yunan karargâhı önünde nöbetçi olan Yunan askerince durdurulup kötü muameleye uğramıştır. Bu durum karşısında iki askeri olay yerinde bırakıp hemen karakola giden İbrahim Efendi, Polis Memuru Mahmut Efendi'yi 10 silahlı askerle birlikte olay mahalline göndermiştir. Polis İbrahim Efendi'yi tutuklayıp Yunan koğuşuna götürmek isteyen Yunan zabiti, olayı büyütmüş, yanına aldığı 10 silahlı askerle beraber karakola gitmiştir. Karakolda yaşanan tartışmada İnzibat Askerî Memuru Arif Efendi ile jandarma emini tarafından Yunan zabatine, halkı korumakla sorumlu olan polis devriyesine müdahale ettiği; İbrahim Efendi'ye karşı şahsî bir tutum içinde olduğu ifade edilirken ayrıca Polis İbrahim Efendi'yi tutuklayarak Yunan koğuşuna götürmek istemesi için bir sebep olmadığı belirtilmiştir. Bunun üzerine Yunan zabiti, bir onbaşı ve üç askerden oluşturduğu bir Yunan devriyesini süngüleri takılı halde gece gündüz ve dört saatte bir değiştirmek suretiyle Uzunköprü'de dolaştırmıştır. Ayrıca Yunan askerlerine silah kullanma ve taarruz etmeleri için emir de vermiştir. Yunan zabiti tarafından aynı zamanda şehrin asayişinden sorumlu olan Türk inzibat memurlarının görevini yapması da engellenmiştir. Bu olanlara rağmen Türk yetkililer bu Yunan devriyesine bir müdahalede bulunmamıştır. Yunan zabitinin bu taşkınlığı ve silah kullanma emri, Uzunköprü Kaymakamlığına ayrıca Uzunköprü Komiser Muavinliği tarafından da Emniyet-i Umumiye Müdürlüğüne bildirilmiştir. Olay gecesiyle ilgili Polis İbrahim Efendi ile Yunan zabitinin ifadeleri alınmış; İbrahim Efendi ifadesinde Yunan zabitinin kendisini tutuklamak istediğini söylemiş Yunan zabiti ise ifadesinde, kendisine İbrahim Efendi'nin silah çektiğini söylemiş, fakat sebebini açıklayamadığı halde İbrahim Efendi'den şikâyetçi olmuştur. Tarafların ifadeleri birbirini tutmadığı için olayın araştırılmasına karar verilirken yapılan araştırma neticesinde olayın şahsî nedenlerle vuku bulduğu anlaşılmıştır. Yaşanan olayı fırsat bilen Yunan zabitleri, kasabadaki karargâhları önünden devriye geçirilmemesi isteğini İngiliz Kontrol Zabıtlığına tekrar iletmiş, ayrıca Polis İbrahim Efendi hakkında polis

müdüriyetinin gerekeni yapması için Yunanlar tarafından İngiliz Murahhas Askerliğine de başvurulmuştur.⁶⁹

Yunanların uluslararası toplantılar yanında işgal ettikleri topraklarda sıradan bir günde bile Türk ve Müslümanlarla olan münasebetlerinde olay çıkartıp gerçeğe uymayan beyanlarda bulunmaları ve bunu fütursuzca sürdürmeleri sıklıkla başvurdukları yöntemlerden olmuştur. Yunanların İtilaf Devletleri'nden gördükleri sonsuz destek buna cüret etmelerinde en başta gelen sebeptir.

Türk yetkililer tarafından ise olayın araştırılıp adil bir şekilde sonuçlanması için Edirne İngiliz Murahhas Askerliğine başvuru yapılmıştır. Yunan zabitanın; Osmanlı devriyesine engel olduğu, kendi askerine Türk devriyesinin üzerine ateş açması için emir verdiği ve Uzunköprü Kaymakamlığını silah kullanmak suretiyle tehdit ettiği ifade edilerek Edirne İngiliz Murahhas Askeri Yüzbaşı Peter'e olay anlatılmıştır. Türk yetkililer, olayda İbrahim Efendi'nin hatası varsa gerekenin yapılacağını; Uzunköprü'nün asayişinden kendileri sorumlu olduklarından Yunan karargâhı ile kasabanın diğer yerlerinde devriye gezme hakkının Türk tarafına ait olduğunu ifade etmiştir. Ayrıca Yunan askerinin sadece demir yolu hattını korumakla görevli olduğunu ve bu görevin dışına çıkmaları halinde üzücü olayların devam edeceğini belirtmişlerdir. Bununla beraber Türk yetkililer Yüzbaşı Peter'den Yunan askerinin Uzunköprü İstasyonu'na çekilmesini rica etmiş, Uzunköprü Kaymakamlığı tarafından Yunan zabitanın tüm yaptıkları İtilaf kuvvetleri namına görevli Mülazım Taker'e de bildirilmiştir.⁷⁰ İtilaf Devletleri'ne yapılan başvuru sadece bu olayla sınırlı kalmayıp bölge ahalisi sık sık yaşadığı mezalim yüzünden İtilaf Devletleri temsilcilerine şikâyetlerde bulunmuştur. Ahali bu şikâyetlerinde dikkate alınmadığı gibi bir sonuç elde edememiş, Yunanlar mezalimine devam etmiştir.⁷¹ Zira Yunanlar Edirne ve çevresini tamamen boşaltana kadar bu tür olayların ardı arkası kesilmemiştir.

⁶⁹ BCA, DH.EUM.AYŞ, 27/108/5, 12 Kasım 1919; BCA, DH.EUM.AYŞ, 27/108/1, 19 Kasım 1919; BCA, DH.EUM.AYŞ, 27/108/7, 22 Kasım 1919; BCA, DH.EUM.AYŞ, 27/108/11, 26 Kasım 1919.

⁷⁰ BCA, DH.EUM.AYŞ, 27/108/1, 19 Kasım 1919; BCA, DH.EUM.AYŞ, 27/108/7, 22 Kasım 1919; BCA, DH.EUM.AYŞ, 27/108/9, 22 Kasım 1919.

⁷¹ Cambaz, "İtilaf Devletleri'nin," 110-113.

Yunan askerleri sadece polisler değil Türk askerine de saldırılarda bulunmuştur. 30 Haziran 1920’de saat 15.00 sularında Uzunköprü’ye bağlı Ada köyünün batısı ile Karapınar dolaylarındaki Yılan Tepe altında Bendbaşı denilen mevkide bir zabit kumandasında devriye gezen yaklaşık 30 Yunan askeri, Türk askerine birdenbire ateş açmıştır. Yaşanan bu çatışmada Osmanlı askerleri yara almazken bir Yunan askeri yaralanmış, iki Yunan askeri ise ölmüştür.⁷² Yunan askerlerinin Edirne ve çevresinde en ücra köşelere kadar yayılmaları ve kalabalık gruplar halinde dolaşmaları yerli ahali üzerinde korku salmaya ve bölgenin kontrolünü ele geçirmeye çalıştıklarını göstermektedir. Kalabalık gruplar halinde olmaları bölgede çok sayıda Yunan askerinin varlığına işaret eder.

2.2. İbadetlerin Engellenmesi

Yunanların ahalinin üzerinde korku yaratarak bölge insanının günlük hayatını her anlamda yaşanmaz hale getirdikleri görülmektedir. Yüzyıllarca Osmanlı yönetimi altında yaşayan Yunanlara tanınan dinî hoşgörüye rağmen fırsatını bulduklarında Yunanlar tarafından diğer inananlara dinî hoşgörü gösterilmemiştir. Örneğin 1922 yılı Ramazan ayının 28. gecesini (25 Mayıs 1922) bir Yunan zabiti, emrindeki 8 askeriyle birlikte Edirne’de Yediyoğazlı’ndaki Katırcılar Camii’ne girmiş; caminin kandillerini kırarak namaz kılan cemaati dışarı çıkardıktan sonra işkence etmiştir. Yaşanan bu olay üzerine Edirne Müftüsü ile Cemaat-i İslâmiyye Reisi Ahmet Bey, hükümet konağına giderek şikâyetle bulunduyorsa da hiçbir sonuç alınmamıştır. Öte yandan ibadet edenlere saldırıların bizzat ordu mensubu olması dikkat çekicidir.⁷³

2.3. Gasp ve İşkenceler

Edirne ve çevresinde hem Türk ve Müslümanların hem de gayrimüslimlerin altın ve para gibi değerli eşyaları ile malı mülkü her fırsatta Yunanlar tarafından gasp edilmiştir, hatta daha ileri gidip bu kişilere işkence dahi edilmiştir. 28 Haziran 1920’de Kuleli’de yapılan aramalarda Edirne’den İstanbul’a giden bir Musevi ailenin

⁷² BCA, DH.EUM.AYŞ, 43/45/3, 6 Temmuz 1920; BCA, DH.EUM.AYŞ, 43/45/1, 11 Temmuz 1920.

⁷³ *Arşiv Belgelerine Göre Balkanlar’da ve Anadolu’da Yunan Mezâlimi*, C. I (Ankara: Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayınları, 1996): 322; Bozkurt, “Yunanistan’ın Edirne’de,” 446.

1.500 lira altın akçesi Yunanlar tarafından gasp edilmiştir. Bu paranın iade edilmesi için Hariciye Nezareti tarafından İtilaf Devletleri Fevkalade Komiserliklerine başvuru yapılmıştır.⁷⁴

1921 yılı Mayıs ayında da Küçük Altağaç köyünden⁷⁵ İbrahim Ağa, Yunanlar tarafından hem sebepsiz yere türlü işkencelere maruz kalmış hem de bütün malı-mülkü gasp edilmiştir. İbrahim Ağa işkenceden sonra Uzunköprü'ye nakledilmiştir. Yenice Köprüce köyünden Sadullah Ağa'nın da hem malı gasp edilmiş hem de Yunanların işkencesi yüzünden kolu kırılmıştır.⁷⁶ Yunanların bu faaliyetleri, bölge ahalisinin güvenliğini kalmadığını düşünerek bölgeden kaçmalarını sağlamaya; böylece bölgenin boşalmasını temin etmeye yöneliktir. Yunanların fırsatını buldukları her anda Müslüman olsun olmasın herkesin parasını, malını gasp etmesi ve bu kişilere işkence etmesi hiçbir şeyden çekinmediklerini göstermektedir. Aslında bu olaylar Yunanların bölgede bir anlamda yağma yaptıklarının da ispatıdır.

2.4. Tutuklamalar

Yunanlar bölge ahalisini her fırsatta kanıt olmamasına rağmen suç isnat edip tutuklamış ve yargılayıp cezalandırmıştır. En kolay isnat ettikleri suç ise komitacılık idi.⁷⁷ Yunan askerleri, Edirne ve civarında Türk ve Müslüman ahaliyi komite kurmak gibi gerçek dışı sebeplerle tutuklayıp günlerce hapsedmiştir. Örneğin 22 Şubat 1921 tarihinden itibaren Edirne'de iki gün boyunca tutuklama olayları yaşanmıştır. Komiteci oldukları iddiasıyla fiziken güçlü-kuvvetli kişiler ile Müslümanların ileri gelenleri Yunanlar tarafından tutuklanmıştır. Ancak hapishanelerde yer kalmayınca tutukluların birçoğu bu kez Saraçhane Köprüsü başındaki istihkâm kışlası ile yanık kışlaya hapsedilmiştir. Yunanların bu dönemde yaptığı tüm baskı ve tutuklamalar dayanılmaz bir hal almış, tutuklular bitâp düşene kadar türlü işkencelere maruz kalmıştır.⁷⁸ Zaten Türk ordusunun Batı Anadolu'da başarı kazanması üzerine Yunanlar bölge

⁷⁴ BCA, DH.EUM.AYŞ, 44/31/5, 28 Haziran 1920; BCA, DH.EUM.AYŞ, 44/31/7, 28 Haziran 1920; BCA, DH.EUM.AYŞ, 44/31/1, 29 Haziran 1920; BCA, DH.EUM.AYŞ, 44/31/3, 22 Temmuz 1920.

⁷⁵ Günümüzde Edirne'nin Meriç ilçesine bağlıdır.

⁷⁶ *Arşiv Belgelerine Göre*, C. II, 265.

⁷⁷ Cambaz, "İtilaf Devletleri'nin," 69.

⁷⁸ *Arşiv Belgelerine Göre*, C. I, 304-305.

ahalisine daha saldırgan davranmaya başlamış;⁷⁹ bu minvalde tutuklamalara devam eden Yunanlar, 1921 yılı Mart ayında Edirne'den eski Defterdar Emin Bey ile oğlu, Belediye Reisi Şevket Bey'in kardeşi İbrahim Bey, Eski Cami İmamı Hafız Rakım Efendi, Makineci Ahmet Efendi, Mustafa Paşazade Fethi Bey, Terzi Şevket Efendi ve Derviş Bey'i tutuklayarak hapsedmiştir.⁸⁰

Yunanlar özellikle bölgenin varlıklı ve ileri gelen ailelerini hedef alarak tutuklamaları gerçekleştirmiştir. Çünkü Yunanlar bu aileleri, sindirip kaçmaya mecbur ederse sıradan ahaliyi kontrol altına almanın kolay olacağını düşünmüştür.⁸¹ Diğer taraftan Yunanlar, bölgede uzun süredir siyaseten hapsedtikleri 7.000 kadar Müslümandan birçoğunu serbest bırakmış; bu tahliyelerden sonra Edirne hapisanelerinde iki-üç bin kadar tutuklu kalmıştır. Yunan Hükümeti'nin yüzüncü yılı vesilesiyle 26 Nisan 1921'de Edirne'de kutlamalar yapıp kalan tutukluların da aynı gün ilan edilecek genel afı serbest bırakılacağı konuşulmuş,⁸² ancak bu tutuklular serbest bırakılmamıştır. 1921 yılı Mayıs ayında Edirne hapisanesinden gruplar halinde başka yerlere nakledilmişlerdir.⁸³ Yunanlar tutuklayıp hapse attıkları insanları kolay kolay serbest bırakmamıştır, çünkü Türklerin hem intikam almak hem de işgallere karşı çıkmak amacıyla birleşerek direnişe geçeceğinden endişe etmişlerdir. Özellikle de fiziken güçlü-kuvvetli kişiler ile ahalden ileri gelenlerin tutuklanması, direnişin bu kişiler tarafından başlatılacağı ya da bunların liderliğinde olacağı endişesinden kaynaklanmış olmalıdır. Ayrıca Yunanlar bu tutuklamalarla sıradan ahaliye de göz dağı verip korkutarak baskı altına almaya, morallerini bozmaya ve ümitsizliğe düşürmeye çalışmıştır.

2.5. Sürgünler

Yunanlar, askerlik çağındaki erkekleri potansiyel tehlike olarak gördüğünden bu kişileri sürgün etmiştir. Sürgünlerde bu kişilere hapis hayatı yaşatılarak işkence edilmiştir. Örneğin 1922 yılı Eylül ayında Edirne ahalisinden bazı kişiler, Adalar ve Selânik taraflarına Yunanlar tarafından sürgün edilmiştir. Yunanlar bir

⁷⁹ Cambaz, "İtilaf Devletleri'nin," 195.

⁸⁰ *Arşiv Belgelerine Göre*, C. II, 179.

⁸¹ Cambaz, "İtilaf Devletleri'nin," 95.

⁸² *Arşiv Belgelerine Göre*, C. I, 310.

⁸³ *Arşiv Belgelerine Göre*, C. II, 265.

tarafından Edirne ahalisini sürgün ederek bölgeden uzaklaştırırken diğer taraftan da Doğu Trakya'nın çeşitli yerlerinden kendilerince tehlike olarak gördüğü kişileri Edirne'ye sürgün etmiştir. Örneğin 16 Eylül 1922'de Yunanlar Vize, Manika ve Çerkezköy'ün Müslüman ve itibar sahibi kişilerinden bazılarını tutuklayıp iki ayrı vagona bindirmek suretiyle bir kısmını Selânik'e diğer bir kısmını da Edirne'ye sürgün etmiştir.⁸⁴ Yunanların bölge ahalisini bu şekilde dağıtmasındaki amaç, öncelikle bu kişilerin buldukları yerle ve bu yerleşim yerlerindeki ahalile irtibatlarını kesmek istemeleridir. Bu sebeple tüm dikkatlerini bu kişiler üzerinde yoğunlaştırmışlar ve sürgün yoluna sıklıkla başvurmuşlardır. Yunanların bu kişilerin sürgüne yollanmasıyla ahaliye vermek istediği mesaj kurtuluş ümitlerinin olmadığı yönündedir.

2.6. Baskı ve Yasaklar

Yunanlar, bölge halkına çeşitli yasaklar koyarak adeta hapis hayatı yaşatmıştır. Şubat 1919'da Uzunköprü'de bir yandan Yunan askerleri gece gündüz devriye atarken diğer yandan da Müslümanların öğleden sonra saat 15.00'ten itibaren dışarı çıkmaları yasaklanmıştır.⁸⁵ 1921 yılının Şubat ayında ise Edirne'de geceleri Müslümanların vesikasız dışarı çıkması, bütün Trakya'da özellikle Türklerin kalabalık olduğu mahallelerde akşam saat 19.30'dan sonra dışarı çıkmaları ve evlerde lamba yakmaları yasaklanmıştır.⁸⁶

Türk ve Müslümanlara bu yasaklar getirilirken Yunan askerleri geceleri askerî bando eşliğinde resmî geçit töreni düzenleyerek ahaliye varlıklarını hissettirerek morallerini bozmaya çalışmıştır⁸⁷. Bu durum ile beraber yapılan baskı ve yasaklarla Türklerin gündelik hayatı daha da çekilmez bir hale gelmiştir. Yunanların bu tutumları bölgede korku düzeni kurarak Türk ve Müslümanların direnişlerini kırmaya, iş birliği yaparak birleşmelerini engellemeye ve direniş göstermemelerini sağlamaya yöneliktir. Yunanlar bu baskı ve yasaklarla yetinmemiştir. 1921 yılında Yunanların yaptığı baskı ve zulümler o kadar kötü bir hal almıştı ki, Doğu Trakya'da evlerinden dışarı çıkamayacak duruma gelen ahali tarlalarını ekememiş ve bu

⁸⁴ *Arşiv Belgelerine Göre*, C. II, 286-287.

⁸⁵ Cambaz, "İtilaf Devletleri'nin," 45.

⁸⁶ *Arşiv Belgelerine Göre*, C. I, 305-306.

⁸⁷ Bozkurt, "Yunanistan'ın Edirne'de," 444.

yüzden bu yıl ürün yetiştirilememiştir⁸⁸. Bu baskı ve yasaklar Türk ve Müslümanların gündelik hayatını çekilmez hale getirdiği gibi ekonomik hayatlarını da zora sokmuş ve bu dönemde daha çok tarım alanında çalışan ahalinin geçim sıkıntısı yaşamalarına sebep olmuştur. Ahalinin direnişinin daha çabuk kırılması amacıyla Yunanlar, bölge ahalisini bu tür maddî-manevî yönden baskı altında yatırmıştır.

3. RUM AHALİ VE ÇETELERİNİN EDİRNE VE ÇEVRESİNDE GERÇEKLEŞTİRDİĞİ MEZALİM

Yunan taburunun kıskırtması sonucu oluşan Rum çeteler ile çete mensubu olmayıp bölgedeki ahaliye saldırılarda bulunan bazı yerli Rumlar da vardı. Rum çeteler ile bazı yerli Rumların Edirne ve çevresinde gerçekleştirdiği bazı olayları örnekler halinde incelemek Yunan mezaliminin boyutunu bir de yerli Rumların açısından ortaya koyacaktır. Yüzyıllarca beraber yaşayan bir milletin milliyetçilik akımının etkisi ve Yunanların kıskırtmasıyla ne kadar ileri gidebildiğini göstermektedir. Ayrıca milliyetçilik akımının Osmanlı ahalisini ne kadar etkisi altına aldığını da bu olaylar üzerinden anlamak ve görmek mümkündür.

3.1. Rum Çetelerin Devlet Memurları ve Emniyet Güçlerine Karşı Yaptığı Öldürme ve Katliam Olayları

Rum çeteler de tıpkı Yunan askerleri gibi bölgede görev yapan memurlar ile asayışı sağlamakla görevli jandarma, polis ve koruculara saldırmış ve onları gözünü kırpmadan katletmiştir. Örneğin 22 Mart 1919'da 8 kişilik bir silahlı Rum çetesi tarafından Uzunköprü'den Keşan'a giderken Keşan İstasyonu yakınlarında Polis Memuru Osman Nuri Efendi'nin şehit edildiği bilgisi alınmıştır. Civardaki kazalara hemen olay haber verilmiştir. Bunun üzerine Keşan Jandarma Kumandanı ile Şarköy Müfreze Kumandanı Mülazım İhsan Efendi olayı araştırmaya başlamıştır. Hem olay yerinde hem de Keşan'ın Paşayığit nahiyesi, Muzal köyü ve yakın bazı çiftliklerde iki gün boyunca araştırma yapılarak şüpheliler yakalanmıştır. Araştırmaya göre 22 Mart Cumartesi günü Polis Osman Nuri Efendi, yanında 12 yaşlarındaki kayınbiraderi Hasan, polislikten istifa eden Bayezid Efendi'nin kayınvalidesi Hatice Hanım, Keşan'ın Sandık eski Emni Ali Efendi'nin eşi Menşure Hanım ile beraber

⁸⁸ *Arşiv Belgelerine Göre*, C. I, 318.

Uzunköprülü Mehmet'in arabasına binmişler ve Keşan posta arabasını takip ederek yola çıkmışlardır. Rumların yaşadığı Paşayığit'e saat 11.30 sularında varmışlar, yolların kötü ve arabayı çeken hayvanların zayıf olması sebebiyle hayvanları burada yarım saat dinlendirmişlerdir. Ancak posta arabası dinlenmeden yoluna devam etmiş ve Keşan'a sağ salim ulaşmıştır. Osman Efendi'nin bindiği araba dinlendikten sonra yeniden yola çıkmış, saat 13.00 civarında Keşan'a yarım saat uzaklıktaki demir köprüünün bulunduğu yere gelmiş, bu sırada köprü altında gizlenen başlarında sarık, üzerlerinde aba potur ve ayaklarında beyaz sargılı çarık olan silahlı 2 kişi gizlendikleri yerden çıkarak arabanın önünü kesmiştir. Bu kişilerden biri tüfeğiyle telgraf tellerine vurunca kimi asker kıyafetli kimi aba poturlu 6 kişi daha gizlendikleri yerden çıkmıştır. Osman Nuri Efendi'yi arabadan indirerek üzerinde bulunan silah ve parasını almışlar, eşkıyalardan biri Osman Efendi'den daha fazla para istemiş ve vermezse öldürüleceğini söyleyerek Osman Efendi'ye tokat atmıştır. Osman Efendi başka parası olmadığını, çoluk çocuk sahibi olduğunu, hayatına kast edilmemesini söylediye de Polis Osman Nuri Efendi'yi kendi silahıyla iki kurşunla alnından ve karnından vurarak şehit etmişlerdir. Şehit düşen Osman Efendi'nin ardında gözü yaşlı eşi, doksan yaşında annesi ve üç kızı kalmış, eşkıyalardan üçü Paşayığit'e, ikisi Keşan'a ve diğer üçü de Muzal köyü deresini takip ederek olay yerinden kaçmıştır. Rum çetesi; arabacıyı, çocuk ve kadınları öldürmemiştir.⁸⁹ Ancak kadınlar çıplak bir halde bırakılmış ve çete tarafından üzerlerinde bulunan yaklaşık 600 lira nakit para da gasp edilmiştir.⁹⁰ Olay günü Keşan'da kurulan pazar sebebiyle bu yolda sabahtan akşama kadar gelip giden başka yolcular olmasına rağmen eşkıyaların sadece Osman Efendi'nin yoluna çıkması dikkat çekicidir. Bu durum, Polis Osman Nuri Efendi'den kurtulmak isteyenlerin olayı önceden tasarladığını düşündürmektedir. Olaya bizzat şahit olan ve Rumca bilen arabacı ifadesinde, çete üyelerinin aralarında *öldürmezsek hepimizi tutturur* dediğini ve Osman Efendi'nin bu kişileri daha önceden tanması sebebiyle öldürüldüğünü söylemiştir. Yakalanan şüpheli şahıslardan Paşayığit köyünden Bakkal Dimitri ve Osman Efendi'nin sürekli yakalattığı

⁸⁹ BCA, DH.EUM.AYŞ, 73/31/1, 26 Mart 1919; BCA, DH.EUM.AYŞ, 73/31/3, 26 Mart 1919; BCA, DH.EUM.AYŞ, 73/31/7, 8 Nisan 1919; BCA, DH.EUM.AYŞ, 73/31/13, 22 Nisan 1919.

⁹⁰ *Arşiv Belgelerine Göre*, C. II, 36.

Yağhaneci Yorgaki ile Mustafa Bey'in çiftlik hizmetkârlarından Aristidi de sorgulanmıştır. İfadelerinde olaydan haberlerinin olmadığını ve kekeleyerek Osman Efendi'yi çok sevdiklerini söylemişlerdir. Sorgudan sonra nezarete alınan bu şüpheli Rumların yanına Rumca bilen bir jandarma eri de nezarete konulmuş ve bu jandarma eri, Rumların kendi aralarındaki konuşmalarını dinlemiştir. Nezarete Bakkal Dimitri, diğerlerine olayla ilgili fazla konuşmalarını ve korkmamalarını tembihlerken bu sırada Altıntaş köyünden Nikolaki, Beğendik köyünden Hrosi Yorgi, Paşayığit köyünden Dimbatos, Maltepe köyünden bir kişi ile daha önceden bir atı çalarak sahibine *Hristo reisi Birverdo? Musa* imzalı ve *beş yüz lira göndermezsen öldüreceğiz* yazılı bir mektup gönderen eşkiyaların bu cinayeti işlediklerini, sözüne güvenilir kişiler gelip nahiye müdüriyetine haber vermiştir. Devam eden tahkikat neticesinde Muzal köyünde ele geçirilen *Birverdo? Musa* adlı şahıs sorgulanmıştır. İfadesinde olaydan haberinin olmadığını söylemesine rağmen, ayağındaki çarık sargılarında üç damla taze kan lekesi görülen Musa'ya, bu kan lekeleri sorulmuştur. Musa da *hayvanını tımar ederken kan çıkıp bulaşmış olabileceğini* söylemiş ve ayaklarını birbiriyle ovuşturarak kan lekelerini yok etmeye çalışmıştır. Sorgulamadan sonra kan lekeli çarık sargıları alınan Birverdo? Musa ile şüpheli sıfatıyla yakalanan Muzal köyünden Yorgi Keşan Savcılığına teslim edilmiştir. Savcılıkta kendi aralarında Rumca konuştukları sırada Yorgi, Birverdo? Musa'ya *kelleni yakma! çoluk çocuğunu sokak ortasında bırakma!* demiştir. Birverdo? Musa ise tüm kanıtları yok ettiğini, alnından vurulunca Osman Nuri Efendi'nin kanının kıyafetlerine bulaştığını, Muzal'da Anastasya'nın hanesinde kanlı kıyafetlerini gizlediğini, saat 01.00'e kadar Maltepe köyünden arkadaşı Yorgi'yle birlikte olduklarını, köye gece saat 05.00'te gittiğini, ne kadar zorlasalar da kendisini konuşturamayacaklarını söylemiştir. Bu konuşma sırasında Rumca bilen *Salim* adlı bir kişi, Birverdo? Musa ile Yorgi'nin yanına sokularak onlara Rumca bildiğini ve aralarındaki konuşmaları duyduğunu söyleyince Yorgi, Salim'e suçsuz olduğunu söyleyerek yalvarmış,⁹¹ tahkikata devam eden jandarma, yakaladığı Maltepeli Fotaki oğlu Mina ile Paşayığit'e bağlı Muzal köyünden Panayot oğlu Parodinho?'nun da ayaklarında kan lekeleri olduğunu görmüştür.

⁹¹ BCA, DH.EUM.AYŞ, 73/31/3, 26 Mart 1919; BCA, DH.EUM.AYŞ, 73/31/5, 26 Mart 1919.

Osman Efendi'nin katillerinden oldukları tespit edilen Mina ile Parodinho?, kan lekeli sargı ve ilk ifadeleriyle beraber adliyeye gönderilmiştir. Beğendik köyünden Yanako, Polis Osman Nuri Efendi'nin arabayla gelmesinden yarım saat önce arkadaşları Paşayığıt köyünden Stimat Çıçar? ile Hristo Kaço'yu köprü altında alıkoarak olay bitene kadar bırakmamıştır. Ayrıca olayla ilgisi olup yakalanan Maltepeli Yorgi oğlu Vasilaki ile Muzal köyünden Atanaş oğlu Yorgi de tutuklanarak adliyeye sevk edilmiştir.⁹²

Çete üyelerinin kimliklerine bakıldığında olay yerinin yakın çevresindeki köylerden olmaları dikkat çekicidir. Bu durum çete üyelerinin kendi yetiştikleri çevreye hâkim olmaya çalıştıklarını ve burada faaliyette bulduklarını göstermektedir. Kendilerine engel olmaya çalışan devlet memurunu öldürerek bölgede rahat hareket etmeyi amaçlamışlardır. Ayrıca katillerin daha önceden de suç işlemleri ve buna rağmen serbestçe dolaşmaya ve suç işlemeye devam etmeleri güvendikleri bir gücün olduğunu göstermektedir. Zaten bu çeteler hem Yunanlardan hem Patrikhaneden hem de İtilaf Devletleri'nden her türlü desteği almıştır.

Polis Memuru Osman Nuri Efendi'nin şehadetinden sonraki günlerde de Rum çetelerinin Osmanlı memur ve askerlerine yönelik mezalimi arka arkaya devam etmiştir. Örneğin Keşan-Uzunköprü yolunda Grebene (Grebone) Topçu Taburu Yaveri Kazım Efendi bir neferiyle beraber katledilmiştir. Grebene (Grebone) Nahiye Müdürü ve emrindeki karakol kumandanı da makamlarında Rum çeteler tarafından önce hapsedilmiş, daha sonra da nahiye müdürü ile karakol kumandanı öldürülmek üzere ormana götürüldükleri esnada kaçarak kurtulmuşlardır. Kasabadaki telgraf çavuşu da yine çeteler tarafından katledilmiş, cesedi un fabrikası dolayındaki taş ocaklarına atılmıştır. Rum çeteler ayrıca Keşan'ın jandarma onbaşlılarından birini de yolculuk sırasında şehit etmiştir.⁹³ Yunanlar yaptığı saldırılarda öncelikle devlet memurlarına yönelerek onların bölgeden kaçmasını sağlamaya çalışmıştır. Eğer memurlar kaçarsa ahali karşısında yetkili makam bulamayarak Yunanları muhatap

⁹² BCA, DH.EUM.AYŞ, 73/31/11, 21 Nisan 1919.

⁹³ *Arşiv Belgelerine Göre*, C. II, 36-37.

alacak, Yunan yönetimine alışacak ve böylece Yunanistan'a tabi olacaklardı.⁹⁴

Rum çeteleri bu durumu Osmanlı memur ve askerlerini öldürerek de sağlamaya çalışmıştır. Böylece yine oluşan yönetim boşluğu Yunanlar tarafından doldurulacaktı.

Edirne'de asayişi tesis etmek amacıyla polis ve jandarmanın yanında korucular da görev yapmıştır. Rum çeteler bu korucuları da hedef almıştır. Örneğin 5 Ocak 1920 Pazartesi günü jandarmaya Kadıgebran⁹⁵ köyü korucusu Yusuf'un kaybolduğu bilgisi verilmiştir. Korucunun kaçırılma ihtimali üzerinde duran jandarma, araştırmaya öncelikle köydeki odasından başlamış, olayla ilgili olarak muhtar ve azaların ifadelerine başvurulmuş, fakat bir şey bilmediklerini söylemişlerdir. Soruşturma sırasında civarda bir erkek cesedine rastlanmıştır. Cesedin Korucu Yusuf'a ait olduğunu bildiren jandarma raporu şu şekildedir:

Kadıgebran köyüne yarım saat mesafedeki Maksutlu sınırında yolun sol tarafındaki dere kenarında başı batıya ayakları doğuya olmak üzere arka üstü yatmış; başı çıplak ayaklarında yün çorap, sarı basmadan minton, beyaz don ve gömlek giymiş; sol ayağı sağ ayağı üzerinde olan tahminen otuz beş yaşlarında az bıyık ve saçlı, sarı çehreli, zayıf vücutlu, uzun boylu bir erkek cesedi bulundu. Bu kişinin Kadıgebran köyü korucusu Yusuf bin Mahmut olduğu anlaşıldı. Cesedin bulunduğu yerin yüz adım ilerisinde Korucu Yusuf'a ait ve Avusturya kumaşlarından yapılmış ceket, daha ileride bir tek ayakkabı ve biraz yukarısında siyah bir kalpak ve bir de dikilmiş baston şeklinde bir sopa bulundu. Ceset doktor tarafından incelendiğinde sırtından vurularak göğsünden çıkan kurşun nedeniyle öldüğü anlaşıldı.

Yapılan soruşturmada cesedin etrafında üç ayrı at izi olduğu, izlerin tarla içinden ve farklı yönlerden gelip köye doğru gittiği belirlenmiştir. Bunun üzerine jandarma tarafından önce Maksutlu köyünün korucusu Haralambos oğlu Yorgi ile Mavridi sorgulanmıştır. Bu kişiler sorgularında;

Karabıyık Dimitri ve Teberik köyünden eşkıya Manolaki oğlu Stefanaki ve Muhtar Yanol'un, saat dört ila beş sularında atla aza Angelaki'nin evine varıp Angelaki'yle beraber Korucu Yusuf'un evine gittiklerini; Yusuf'u zorla köy dışına çıkarttıktan sonra öldürdüklerini

⁹⁴ Cambaz, "İtilaf Devletleri'nin," 119.

⁹⁵ Uzunköprü'ye bağlıdır. Şimdiki adı Kadıköy'dür.

itiraf etmiştir. İhtiyar heyeti üyesi Angelaki ile oğlunun katillere yardım ettiğinden şüphelenilmesi üzerine tutuklanarak adliyeye sevk edilmişlerdir. Soruşturmanın sonunda köyde Rumlarla eşkıyaların birlikte serbestçe hareket etmelerini engellemesi sebebiyle Korucu Yusuf'un öldürüldüğü ortaya çıkmıştır.⁹⁶

Rum çetelerin yerli Rumların özellikle ileri gelenleriyle irtibat halinde oldukları, beraber iş birliği yaptıkları ve önceden planlayarak cinayet işledikleri açıktır. Ayrıca jandarmanın bu olaya dair gördüğü her türlü ayrıntıyı belgelere yansıtması kovuşturmalardaki titizliğini ve doktorların katledilenleri bir nevî otopsi yapar gibi incelediklerini göstermektedir.

3.2. Rum Çetelerin Sivillere Yaptığı Adam Öldürme ve Katliam Olayları

Osmanlı emniyet güçlerine saldıran Rum çeteler, aynı zamanda sivil halkı da hedef almıştır. Örneğin Tahsildar İbrahim Efendi'nin mandirasından süt götürmek için 13 Haziran 1919 gecesi Uzunköprü'nün Hasanpınar köyü yolunda hayvanla Uzunköprü'ye giden 14 yaşlarındaki Ahmet oğlu Alaaddin'den haber alınmamış, bunun üzerine jandarma tarafından arama başlatılmıştır. Fakat Alaaddin ölü olarak bulunmuştur. Araştırma sonucunda katillerin dört kişi oldukları tespit edilirken katillerden Malkoç köyünden Angelaki oğlu Yorgi ile Serem köyünden Ergiraki oğlu Yamandı yakalanmıştır. Karayayla köyünden Zişo ile Arhondi ise yakalanmamış, fakat aramalara devam edilmiştir.⁹⁷

Çete üyelerinin mensubu olduğu Malkoç, Serem, Karayayla köyleri ile olayın geçtiği Hasanpınar köyü birbirine oldukça uzak mesafededir. Ayrıca çete üyelerinin mensup olduğu köylerin birbirine uzak mesafedeki konumları; çetelere farklı yerlerden gelen Rumların katıldığını, Edirne ve çevresinde her yerde faaliyette bulduklarını göstermektedir. Uzak yakın demeden çetelere katılacakların çetelere ulaşmakta sıkıntı yaşamadığı ve onlara kolayca dahil olduğu anlaşılmaktadır.

⁹⁶ BCA, DH.EUM.AYŞ, 30/26/1, 5 Ocak 1920; BCA, DH.EUM.AYŞ, 30/26/3, 5 Ocak 1920; BCA, DH.EUM.AYŞ, 30/26/5, 13 Ocak 1920.

⁹⁷ BCA, DH.EUM.AYŞ, 14/77/3, 6 Temmuz 1919.

Rum çeteler sadece Türk ve Müslümanları değil yerli Rumları da öldürmüştür. 21 Haziran 1919 gecesi İpsala'nın Hacı köyü Muhtarı Stefan birkaç arkadaşıyla beraber devriye gezerken öldürülmüştür. Muhtarın neden öldürüldüğü bilinmese de jandarma katillerin kimliğini tespit etmiştir. Katillerin İbriktepelî Tudor, Hacı köyünden Triandafil ile Beğendikli Kiryazi olduğu anlaşılmasına rağmen yakalanamamışlardır. Ancak aramalara devam edilmiştir.⁹⁸

Katillerden birinin öldürülen muhtarla aynı köyden ve de katillerin birbirine komşu köylerden olması dikkat çekicidir. Muhtemelen bu kişiler çete üyesidir. Yanında başkaları olmasına rağmen özellikle muhtarın katledilmesi olayın önceden planlandığını, diğerlerine göz dağı verilmeye çalışıldığını, katillerin kimseden çekinmediğini ve güvendikleri birilerinin olduğunu göstermektedir. Muhtarın öldürülmesi ve arkadaşlarıyla devriye gezmesi çetelere karşı hareket ettiğini akla getirmektedir. Zira yerli Rumların hepsi Yunanların yanında yer almayarak Osmanlı Devleti'ne bağlı kalmıştır.

3.3. Gasp ve Hırsızlıklar

Rum çeteleri bölgede gasp, yağma ve hırsızlık da yapmıştır. Çetelere, gerçekleştirdiği mezalimde Yunan askerleri ile bazı yerli Rumlar tarafından yardım edilmiştir. Özellikle bu yerli Rumlar, Osmanlı jandarmasıyla çatışmanın yaşandığı zamanlarda çeteleri açıkta desteklemiştir. Örneğin kimliği bilinmeyen silahlı 4 kişilik bir Rum çetesi, 1919 yılı Ocak ayının son günlerinde Kadıgebran köyünden Uzunköprü'ye giden İbrahim Ağa ile iki yolcunun önüne çıkmıştır. Bu eşkıyalar, iki yolcu ile İbrahim Ağa'nın üzerindeki 25 lira kâğıt para, saat ve fotinlerini gasp etmiştir. Olayı haber alan bir jandarma müfrezesi, çeteyi yakalamak amacıyla hemen bölgeye gönderilmiş; jandarma ile çete üyeleri arasında çatışma çıkmıştır. Çete üyeleri kaçarak uzaklaşmaya çalışsa da jandarma çeteyi takip etmiştir. Rum çetesi ile jandarma, Malkara'nın Davuteli köyü dolaylarındaki Cambaz Değirmeni denilen yerde çatışmaya devam ederken bu esnada Davuteli'ndeki yel değirmenlerinde toplanan Rumlar, jandarmaya ateş ederek çete üyelerine yardım etmiştir. İki ateş arasında kalan jandarmanın cephanesinin tükenmesi yüzünden eşkıyanın takibi ve yakalanması mümkün olmamıştır. Fakat

⁹⁸ BCA, DH.EUM.AYŞ, 14/77/5, 6 Temmuz 1919.

yine de çete üyelerinin yakalanması için jandarma tarafından kovuşturma başlatılmıştır.⁹⁹

Dâhiliye Nezareti de olay hakkında bilgilendirilmiştir. Dâhiliye Nezareti 1919 yılının Şubat ayında Edirne Valiliğinden eşkıyanın yakalanması için görevlendirilecek jandarmaların ihmal edilmeyip yeterli sayıda cephane verilmesini, çetenin firar etmesine izin verilmemesini ve kovuşturmanın sonucu hakkında bilgi verilmesini istemiştir.¹⁰⁰

İşgal altında olunmasına rağmen devletin en üst kademesinden en alt kademesindeki ere kadar herkes görevini yerine getirmeye ve bölgede asayişini temin etmeye çalışmıştır. Ancak olay sonrası çete üyelerinin olayın yaşandığı yerden uzaklaşmak için acele etmemiş olması dikkat çekicidir. Çünkü dönemin iletişim ve ulaşım imkân ve şartları düşünüldüğünde jandarma çete üyelerine yetişmiş ve takip etmiştir. Üstelik Uzunköprü'ye bağlı Kadıgebran köyü ile Malkara'ya bağlı Davuteli köyü birbirine çok yakın mesafededir. Çete üyelerinin bu rahatlığı desteklendiklerinin emaresidir.

3.4. Rum Çetelerin Rumlara ve Diğer Hıristiyanlara Mezalimi

Rum çeteler, Müslümanlarla beraber yerli Rum ve diğer Hıristiyan ahalinin de malını gasp etmiştir. Rum çeteler bu tür olaylarda özellikle Müslümanlarla iyi geçinen ve kendileriyle aynı fikirde olmayan Rum ve gayrimüslimleri hedef almıştır.¹⁰¹

Örneğin Uzunköprü'nün Karaburçak köyünde yaşayan Tarancı oğlu Zahari'nin evi 8 kişiden oluşan bir Rum çetesi tarafından 12 Eylül 1919 gecesi basılmıştır. Eşkıyalar baskın esnasında Zahari ile kız kardeşi Şirmo'nun sağ kulaklarını kesmiş ve aynı zamanda Zahari'yi bacağundan yaralamışlardır. Evde bulunan 30 kadar mecidiye, 20 madeni lira ve ev eşyalarının büyük bir kısmını da alarak kaçmışlardır. Eşkıyalar kaçarken bağ bekçisi olan 55 yaşındaki Süleyman'ı kulübesinin yakınında öldürmüşler; yapılan araştırmanın sonunda bu olayı, Zahari'nin damadı Stavri'nin yaptığı tespit edilmiştir. Olay gecesi Stavri'ye yardım edenlerin Tufan köyünden Kız

⁹⁹ BCA, DH.EUM.AYŞ, 12/41/3, 30 Ocak 1919.

¹⁰⁰ BCA, DH.EUM.AYŞ, 12/41/1, 10 Şubat 1919.

¹⁰¹ Bozkurt, "Yunanistan'ın Edirne'de," 446.

oğlu Yanaki, Malkara'nın Mestanlar köyünden Panayot'un damadı Karayaylalı Tanaş oğlu Kostandi, Dimitri ve oğlu Dimo'nun olduğu jandarma tarafından belirlenmiştir. Bu eşkıyalar jandarma tarafından yapılan aramalar sonucunda yakalanmıştır.¹⁰²

Bölgede yaşanan birçok olumsuz olay iç içe geçen mezalimlerle doludur. Burada baskınla başlayan olay yaralama ve gaspla devam edip ölümlerle son bulmuştur.

Şiddete uğrayan kişinin kendi yakını tarafından saldırıya uğraması ise trajiktir. Gece-gündüz demeden görev yapan jandarma, çete üyelerini kimlikleriyle beraber hangi köyden olduklarına kadar tespit etmeye çalışmıştır. Çete üyelerinin mensup olduğu köyler olayın geçtiği köyün mesafe bakımından hem yakın hem de uzağındaki köylerdir.

3.5. Baskınlar

Rum çeteler, bölge ahalisine karşı gerçekleştirdikleri saldırıları bazen gece saatlerinde düzenlemiştir. Çünkü gecenin karanlığından faydalanıp izlerini kolaylıkla kaybettireceklerini düşünmüşlerdir. Örneğin Uzunköprü'nün Rumdere köyünde¹⁰³ Papaz Triandafil oğlu Tanaş'ın evinde oturan Selanik muhaciri Musa oğlu Hüseyin Ağa'nın hanesi, 18 Haziran 1919'da başlarında Yunan şapkası ve üzerlerinde asker yağmurluğu olan silahlı 5 kişi tarafından gece basılmış; baskında Musa oğlu Hüseyin Ağa, eşi Ayşe ve aynı hanede oturan İlyas kerimesi Meryem ile Abdullah zevcesi Meldah? dövülmüştür. Hüseyin Ağa'dan 9 lira kâğıt para, 45 adet Osmanlı lirası, 14 adet mecdiye, bir büyük altın, bir çift altın küpe ile çok miktarda değerli eşya; Meldah?'tan da 90 kuruş kıymetinde bir çift incili küpe, 5 adet Osmanlı lirası ile kıymetli eşyalar; Meryem'den çamaşır ile çeşitli eşyalar gasp edilmiştir. Eşkıyalar olaydan sonra kaçmışsa da hemen yetişen jandarmanın yaptığı araştırma sonucunda eşkıyaların, aynı köydeki Rumlardan olduğu tespit edilmiştir. 5 eşkıyadan dördünün kimliği belirlenemezken birinin ise Yunanistan'dan yeni gelen Yanni isimli bir kişi olduğu anlaşılmıştır.

¹⁰² BCA, DH.EUM.AYŞ, 23/23/1, 30 Eylül 1919.

¹⁰³ Günümüzde Dere-i Kebir veya Dereköy olarak bilinmektedir.

Jandarma diğer eşkıyaları yakalamak amacıyla araştırmalarını sürdürmüştür.¹⁰⁴

Aynı köyde beraber yaşadıkları Müslümanlara zarar veren Rum eşkıyalar, gündüz masum ahalinin arasına karışarak kendilerini gizlemişlerdir. Özellikle geceleri eşkıyalık yapıp gündüzleri aynı yerde yaşamaya devam etmeleri korkup çekinmediklerini göstermektedir. Eşkıyaların bu pervasız davranışları Edirne ve çevresinde yaşanan her olayda görülmüştür.

3.6. Haberleşmeyi Engelleme

Yunan askerleri gibi Rum çeteler de haberleşmeyi engellemek amacıyla hem posta arabalarına hem de posta sevkiyatını yapan memurlara saldırmıştır. Örneğin Uzunköprü İstasyonu'ndan Keşan'a ait postayı alan 1 jandarma ile 2 süvari, 23 Aralık 1919'da Keşan'a gitmek üzere yola çıkmış; akşam olunca Çelebi Karakolunda geceyi geçirip sabah da bu karakola gelen Keşan Kuvvet Memuru Hıfzı Efendi'yle beraber Keşan'a gitmek için yola çıkmışlardır. Fakat yolda Çelebi ve Maltepe karakolları arasında 8 kişiden oluşan bir Rum çetesinin kurduğu pusuya düşmüşler, bu pusuda jandarma askeri hayvanını olay yerinde bırakıp kaçarken süvarilerden Osman Onbaşı şehit düşmüş, diğer süvari ise yaralanmıştır. Çete üyeleri, posta hurcunu ele geçirince hem posta evraklarına zarar vermiş hem de hurcu alıp kaçmıştır. Pusudan sağ kurtulan Hıfzı Efendi ise etrafa dağılan evrakları toplayıp Uzunköprü'ye dönmüştür.¹⁰⁵

Yunanların ve Rum çetelerin haberleşmeye engel olmaya çalışması Edirne ve çevresinde gerçekleştirdikleri mezalimin duyulması ve öğrenilmesinden endişe ettiklerini düşündürse de yine de yapacaklarından alıkoyamamıştır. Özellikle de Avrupa kamuyunda kendilerine karşı olumsuz bir havanın oluşmasını istemiyorlardı. Ayrıca Türklerin işgallere karşı birleşip direnişe geçmeleri en kolay haberleşme yoluyla gerçekleşebilir, bunun için de haberleşmenin engellenmesi Yunanlar ve Rum çeteler için çok gereklidi,

¹⁰⁴ BCA, DH.EUM.AYŞ, 15/9/3, 12 Temmuz 1919; BCA, DH.EUM.AYŞ, 15/86/1, 16 Temmuz 1919.

¹⁰⁵ BCA, DH.EUM.AYŞ, 29/110/5, 23 Aralık 1919; BCA, DH.EUM.AYŞ, 29/110/3, 31 Aralık 1919; BCA, DH.EUM.AYŞ, 29/110/1, 7 Ocak 1920.

bu yüzden de her fırsatta posta arabalarına ve memurlarına saldırılmaktan geri durmamışlardır.

4. MEZALİMLERİ ENGELLEMELİK İÇİN KAMU GÖREVLİLERİ VE EMNİYET GÜÇLERİNİN İŞ BİRLİĞİ

İtilaf Devletleri, Rum çetelerini koruyup desteklediği gibi masum insanların öldürülmesine de sessiz kalmıştır. Bu durum Rum çetelerini cesaretlendirmiştir. Buna rağmen Osmanlı kamu görevlileri ve emniyet güçleri ardı arkası kesilmeyen olaylarda vazifesini yaparken iş birliği içerisinde çalışmıştır.

Malkara'nın Pınar köyünden Karabıyık Dimitri çetesi Doğu Trakya'da oluşturulan Rum çeteleri içerisinde en tehlikelisiydi. Bu çete; Malkara, Keşan ve Uzunköprü dolaylarında bölgenin ahalisiyle güvenlik güçlerine karşı mezalim uygulamıştır. Bu yüzden Edirne Jandarma Alay Kumandanı Yüzbaşı Rafet Bey, çeteyi yakalama görevini Uzunköprü Jandarma Bölük Kumandanı Yüzbaşı Kara Faik Bey'e vermiş; bununla beraber Keşan'dan Üsteğmen İhsan, Uzunköprü'den Teğmen Osman Nuri ve Hayrabolu'dan Teğmen Celal de birer küçük müfrezeye çetenin yakalanması için görevlendirilmiştir. Jandarma Alay Kumandanı Refet Bey de Edirne'den 10 kişilik bir süvari müfrezesi ile Keşan'dan 20 kişilik bir jandarma piyade müfrezesi göndermiştir. Çetenin takibini bucak müdürü İsmail Bey ile Uzunköprü Jandarma Bölük Kumandanı Yüzbaşı Faik Bey birlikte yönetmiş; Türk jandarması, 14 Nisan 1919'daki Teberik çatışmasında Rum çetesini dağıtmış ve ileri gelenlerinden bazılarını yakalamıştır. Teberik çatışmasından sonra çetenin başına Teberik köylü Dimitri geçmiş ve çete yine *Karabıyık Çetesi* adıyla mezalimine devam etmiştir.¹⁰⁶

10 Kasım 1919'da Taraklı köyüne gitmekte olan Malkara'nın Şahin Nahiyesi Müdürü Hilmi Efendi, nahije tahsildarı ve 4 kişilik bir jandarma kuvvetinin karşısına 15 kişilik Karabıyık çetesi çıkmış ve aralarında çatışma yaşanmıştır. Çetenin amacı, nahije müdürü Hilmi Efendi ile tahsildarı ele geçirmektir. Nahije müdürü Hilmi Efendi'yle beraberindekiler eşkıyalardan kurtularak Taraklı köyündeki Katolik papazın evine sığınırken bir süre sonra gelen Karabıyık çetesi, jandarmayı etkisiz hale getirip müdür ve tahsildarı

¹⁰⁶ Bıyıklıoğlu, *Trakya'da Millî Mücadele C. I*, 203.

yanlarında götürmüştür. Olayın haber alınması üzerine çeteyi takip amacıyla bölgeye jandarma gönderilmiştir. Fakat tahsildarın bin-diği hayvan bu çevrede bulduysa da müdür ve tahsildardan bir haber alınmamıştır. Ayrıca Şahin nahiyesi müdürü ve tahsildarı kurtarmak amacıyla bölgeye Merkez Jandarma Kumandanlığı ile Hayrabolu, Uzunköprü ve Keşan'dan bir miktar jandarma piyade ve süvarisi, Keşan'daki tümenden bir miktar nizamiye askeri de gönderilmiştir. Edirne Valiliğinden bu araştırmaya büyük çaba gösterilmesi kaymakamlığa iletilirken elde edilecek bütün bilgilerin de Dâhiliye Nezaretine iletileceği bildirilmiştir.¹⁰⁷ Araştırmanın sonucunda Karabıyık çetesi tarafından 1919 yılının Aralık ayı başında Davuteli köyünde nahiye müdürü Hilmi Efendi'nin şehit edildiği öğrenilmiş, katillerin yakalanması emredilmiştir.¹⁰⁸ Bu emir üzerine Karabıyık Çetesi rahat hareket edemeyince İtilaf Devletleri'nden yardım istemiştir. 1920 yılının Ocak ayında Uzunköprü İngiliz Kontrol Zabıta Tercümanı Dimitraki, nahiye müdürünü şehit eden ve Keşan ile komşu kazalarda bir süredir eşkıyalık yapan Karabıyık çetesinin affını istemiş; bu durum İtilaf Devletleri'nin Rum çeteleri koruyup desteklediklerini açıkça göstermiştir. Diğer yandan İngilizler çetenin affedilmesini istemesine rağmen bu çete, faaliyetlerine ara vermeyip pek çok suç işleyerek mezalime devam etmiştir.¹⁰⁹

5. YUNAN İŞGAL VE MEZALİMİNE VERİLEN TEPKİLER

Yunan müfrezesi, Doğu Trakya'ya geldiği günden itibaren kışkırttığı ve bazı yerli Rumlardan oluşturduğu çetelerle beraber bölgede mezalim yapmaya başlamış ve bu mezalim yüzünden bölgede yaşayan hem Müslüman hem de gayrimüslimlerin her günü endişe ve korku içinde geçmiştir. Bu yüzden Keşan'ın ileri gelenleri, Mart 1919'da Emniyet-i Umumiye Müdüriyetine içinde buldukları durumu anlatan bir arzuhal yazmıştır. Bu arzuhalde; en basit istatistiklere göre Keşan'da Türk ve Müslümanların çoğunluğu oluşturduğunu; Yunanistan'dan gelen ve özellikle asker kıyafeti giymiş kişilerin kışkırtmalarıyla zaten tahrik olmaya meyilli Rumların her gün hırsızlık, yağma, tecavüz, eşkıyalık, adam öldürme gibi zulümlerinin dayanılmaz bir hal aldığı; Türk ve

¹⁰⁷ BCA, DH.EUM.AYŞ, 27/150/5, 11 Kasım 1919.

¹⁰⁸ BCA, DH.EUM.AYŞ, 27/150/1, 11 Aralık 1919; BCA, DH.EUM.AYŞ, 27/150/5, 11 Kasım 1919; BCA, DH.EUM.AYŞ, 27/150/7, 2 Kasım 1919.

¹⁰⁹ BCA, DH.EUM.AYŞ, 30/69/3, 6 Ocak 1920.

Müslümanların evlerinden çıkamayacak bir duruma geldiğini ifade etmişlerdir. Bu nedenle Emniyet-i Umumiye Müdüriyetinden asi-yiş ve huzurun bir an önce sağlanmasını istemişlerdir.¹¹⁰

Hariciye Nezareti tarafından Yunanistan'dan gelen askerlerin Doğu Trakya'dan çıkarılması ve Yunan askeri ile Rum çetelerin aha-liye uyguladığı mezalimlere son verilmesi konusunda işgalin ilk za-manlarında girişimlerde bulunulmuşsa da bir sonuç alınamamıştır. İzmir'in işgalinden önce Doğu Trakya işgalinin geçici olduğu düşü-nüldüyse de işgalden sonra durumun kalıcı olduğu anlaşılmıştır. Bu tarihten sonra Yunanların buradan gönderilmesinin mümkün olmadığı anlaşılmakla birlikte I. Kolordu Kumandanlığı ile Edirne Valiliğinden Yunan askerlerinin sayısının arttırılmaması istenmiş-tir. Fakat asker sevkiyatının devam etmesi bu isteğin mümkün ol-madığını göstermiştir.¹¹¹

SONUÇ

Birinci Dünya Savaşı sonucunda imzalanan Mondros Ateşkes Antlaşmasına dayanarak İtilaf Devletleri tüm Osmanlı toprakla-rında olduğu gibi Edirne ve çevresinde de Osmanlı ordusunu terhis ettirmiş, silah ve cephanesine el koymuş ve böylece bölge savunma-sız bırakılmıştır. Yüzyıllarca işgal ve istilalara uğrayan ve Osmanlı hakimiyetinde kaldığı yaklaşık 300 yıl boyunca işgale uğramayan fakat ilki 1829 senesi olmak üzere 1878 ve 1913'te işgale uğrayan Edirne ve çevresi 1919'da önce Fransızlar sonrasında da Yunanlar tarafından işgal edilmiştir.

Yunanistan'ı kurtarıcı gibi gören ve Edirne çevresinde birbi-rine hem uzak hem de yakın kasaba ve köylerden gelen bazı yerli Rumların katılımıyla oluşturulan yerli Rum çeteler; onları kışkırtan Yunanlarla beraber gasp, yağma, hırsızlık, adam öldürme, işkence, yaralama, ibadete engel olma, haberleşmeyi engelleme, kamu ve güvenlik güçlerine saldırı gibi çok sayıda mezalim gerçekleştirmiş-tir. Bu mezalimde hem Türk ve Müslümanlar hem de Rum ve diğer gayrimüslimler zarar görmüştür. Tıpkı daha önce aynı bölgenin I. Balkan Savaşı sonucunda işgale uğradığı dönemde yaşadığı meza-limde olduğu gibi; yine aynı dönemde Osmanlı toprağı olan Batı Anadolu ve Batı Trakya'da yaşandığı gibi. Dünya kamuoyunda

¹¹⁰ Arşiv Belgelerine Göre, C. II, 36-37.

¹¹¹ Cambaz, "İtilaf Devletleri'nin," 134.

işgallerini meşrulaştırmak için Yunanların ileri sürdüğü *Türklerin Rumları katlettiği* iddiasının aksine başta Edirne ve çevresi olmak üzere Yunan işgaline uğrayan bölgelerde asıl katledilenlerin Türk ve Müslümanlar olduğu ortadadır. Yunanlar bölgedeki tüm bu faaliyetleri İtilaf Devletleri'nden aldıkları destek sayesinde belli bir plan ve program içerisinde gerçekleştirmiştir.

Mondros Ateşkes Antlaşması'nın *Türk ordusu terhis edilecek* şeklindeki maddesi gereğince Türk jandarması bölgede sayıca çok azalmıştır. Mevcut askerlerle, Yunan işgaline ve Rum çetelerin saldırılarına karşı Türk jandarması ve kamu görevlileri asayişini temin etmeye, ahalinin can ve mal güvenliğini korumaya çalışmıştır. Yine aynı antlaşmanın cephane konusundaki maddesi yüzünden Türk jandarması ve kamu görevlileri yetersiz cephane ve kısıtlı imkanlara rağmen görevini yerine getirmeye çalışmıştır. Türk jandarması, yetersiz cephaneyle Yunanların nüfus durumunu kendi lehlerine çevirme çalışmalarını da engellemeye çalışmıştır. Yunanların Edirne ve çevresinde ahaliye yaşattıkları mezalim, Türk yetkililerince İtilaf Devletleri'ne iletirse de Yunanlara engel olmamaları onlara destek verdiklerini kanıtlamıştır.

Geldikleri günden beri Yunan taburunun ve Rum çetelerin gerçekleştirdiği tüm mezalim, dönemin Osmanlı devlet memurları tarafından alt makamlardan üst makamlara olmak üzere sürekli rapor edilmiştir. Bu raporlar devletin kayıtlarına geçerek arşiv kayıtları oluşmuştur. Bu arşiv belgeleri günümüzde Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde bulunmaktadır. Arşivde çok sayıda olan bu belgelerde Edirne ve çevresinde yaşanan bazı mezalim olaylarına çalışmada yer verilmiştir. Çalışmada bölgede yaşanan tüm mezalime yer verilmesi mümkün değildir. Sadece bu aktarılan olaylar bile Yunanların ve Rum çetelerin bölgede yaşattığı vahşet ve mağduriyeti ve Yunan mezaliminin boyutunu göstermiştir. Bu çalışmada, Yunanların işgal ettiği Osmanlı topraklarında sadece Batı Anadolu ve Batı Trakya'da değil aynı zamanda Doğu Trakya'da özellikle İstanbul'a yakın olması nedeniyle Edirne ve çevresinde yoğun bir şekilde mezalimde bulunduğu ortaya konulmuştur.

KAYNAKÇA

1. Arşiv Belgeleri

A. Başkanlık Cumhuriyet Arşivi

Dâhiliye Nezâreti Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti Asayiş Kalemî (DH.EUM.AYŞ)

- BCA, DH.EUM.AYŞ, 12/41/3. (30 Kanunusani 1335-30 Ocak 1919)
BCA, DH.EUM.AYŞ, 12/41/1. (10 Şubat 1335-10 Şubat 1919)
BCA, DH.EUM.AYŞ, 73/31/1. (26 Mart 1335-26 Mart 1919)
BCA, DH.EUM.AYŞ, 73/31/3. (26 Mart 1335-26 Mart 1919)
BCA, DH.EUM.AYŞ, 73/31/5. (26 Mart 1335-26 Mart 1919)
BCA, DH.EUM.AYŞ, 73/31/7. (8 Nisan 1335-8 Nisan 1919)
BCA, DH.EUM.AYŞ, 73/31/11. (21 Nisan 1335-21 Nisan 1919)
BCA, DH.EUM.AYŞ, 73/31/13. (22 Nisan 1335-22 Nisan 1919)
BCA, DH.EUM.AYŞ, 12/38/8. (1 Haziran 1335-1 Haziran 1919)
BCA, DH.EUM.AYŞ, 12/38/6. (4 Haziran 1335-4 Haziran 1919)
BCA, DH.EUM.AYŞ, 12/38/2. (9 Haziran 1335-9 Haziran 1919)
BCA, DH.EUM.AYŞ, 12/38/10. (14 Haziran 1335-14 Haziran 1919)
BCA, DH.EUM.AYŞ, 12/38/11. (14 Haziran 1335-14 Haziran 1919)
BCA, DH.EUM.AYŞ, 14/77/5. (6 Temmuz 1335-6 Temmuz 1919)
BCA, DH.EUM.AYŞ, 15/9/3. (12 Temmuz 1335-12 Temmuz 1919)
BCA, DH.EUM.AYŞ, 15/86/1. (16 Temmuz 1335-16 Temmuz 1919)
BCA, DH.EUM.AYŞ, 23/23/1. (30 Eylül 1335-30 Eylül 1919)
BCA, DH.EUM.AYŞ, 27/150/7. (2 Teşrinisani 1335-2 Kasım 1919)
BCA, DH.EUM.AYŞ, 27/150/5. (11 Teşrinisani 1335-11 Kasım 1919)
BCA, DH.EUM.AYŞ, 27/108/5. (12 Teşrinisani 1335-12 Kasım 1919)
BCA, DH.EUM.AYŞ, 27/108/1. (19 Teşrinisani 1335-19 Kasım 1919)
BCA, DH.EUM.AYŞ, 27/108/7. (22 Teşrinisani 1335-22 Kasım 1919)
BCA, DH.EUM.AYŞ, 27/108/9. (22 Teşrinisani 1335-22 Kasım 1919)
BCA, DH.EUM.AYŞ, 27/108/11. (26 Teşrinisani 1335-26 Kasım 1919)
BCA, DH.EUM.AYŞ, 29/72/19. (Kanunuevvel 1335-Aralık 1919)
BCA, DH.EUM.AYŞ, 29/72/9. (2 Kanunuevvel 1335-2 Aralık 1919)
BCA, DH.EUM.AYŞ, 29/72/11. (3 Kanunuevvel 1335-3 Aralık 1919)
BCA, DH.EUM.AYŞ, 29/72/15. (3 Kanunuevvel 1335-3 Aralık 1919)
BCA, DH.EUM.AYŞ, 29/72/21. (7 Kanunuevvel 1335- 7 Aralık 1919)

- BCA, DH.EUM.AYŞ, 27/150/1. (11 Kanunuevvel 1335-11 Aralık 1919)
- BCA, DH.EUM.AYŞ, 29/110/5. (23 Kanunuevvel 1335-23 Aralık 1919)
- BCA, DH.EUM.AYŞ, 29/110/3. (31 Kanunuevvel 1335-31 Aralık 1919)
- BCA, DH.EUM.AYŞ, 30/26/1. (5 Kanunusani 1336-5 Ocak 1920)
- BCA, DH.EUM.AYŞ, 30/26/3. (5 Kanunusani 1336-5 Ocak 1920)
- BCA, DH.EUM.AYŞ, 29/89/1. (6 Kanunusani 1336-6 Ocak 1920)
- BCA, DH.EUM.AYŞ, 30/69/3. (6 Kanunusani 1336-6 Ocak 1920)
- BCA, DH.EUM.AYŞ, 29/110/1. (7 Kanunusani 1336-7 Ocak 1920)
- BCA, DH.EUM.AYŞ, 30/26/5. (13 Kanunusani 1336-13 Ocak 1920)
- BCA, DH.EUM.AYŞ, 30/40/1. (14 Kanunusani 1336-14 Ocak 1920)
- BCA, DH.EUM.AYŞ, 34/41/3. (7 Mayıs 1336-7 Mayıs 1920)
- BCA, DH.EUM.AYŞ, 42/39/1. (22 Haziran 1336-22 Haziran 1920)
- BCA, DH.EUM.AYŞ, 42/35/3. (23 Haziran 1336-23 Haziran 1920)
- BCA, DH.EUM.AYŞ, 42/39/6. (23 Haziran 1336-23 Haziran 1920)
- BCA, DH.EUM.AYŞ, 42/39/3. (23 Haziran 1336-23 Haziran 1920)
- BCA, DH.EUM.AYŞ, 42/70/3. (23 Haziran 1336-23 Haziran 1920)
- BCA, DH.EUM.AYŞ, 42/35/1. (27 Haziran 1336-27 Haziran 1920)
- BCA, DH.EUM.AYŞ, 42/39/5. (28 Haziran 1336-28 Haziran 1920)
- BCA, DH.EUM.AYŞ, 44/31/5. (28 Haziran 1336-28 Haziran 1920)
- BCA, DH.EUM.AYŞ, 44/31/7. (28 Haziran 1336-28 Haziran 1920)
- BCA, DH.EUM.AYŞ, 44/31/1. (29 Haziran 1336-29 Haziran 1920)
- BCA, DH.EUM.AYŞ, 42/70/1. (29 Haziran 1336-29 Haziran 1920)
- BCA, DH.EUM.AYŞ, 43/45/3. (6 Temmuz 1336-6 Temmuz 1920)
- BCA, DH.EUM.AYŞ, 43/45/1. (11 Temmuz 1336-11 Temmuz 1920)
- BCA, DH.EUM.AYŞ, 43/3/2. (6 Temmuz 1336-6 Temmuz 1920)
- BCA, DH.EUM.AYŞ, 43/48/3. (8 Temmuz 1336-8 Temmuz 1920)
- BCA, DH.EUM.AYŞ, 75/117/3. (10 Temmuz 1336-10 Temmuz 1920)
- BCA, DH.EUM.AYŞ, 75/117/5. (11 Temmuz 1336-11 Temmuz 1920)
- BCA, DH.EUM.AYŞ, 43/48/1. (11 Temmuz 1336-11 Temmuz 1920)
- BCA, DH.EUM.AYŞ, 75/117/1. (15 Temmuz 1336-15 Temmuz 1920)
- BCA, DH.EUM.AYŞ, 44/18/4. (19 Temmuz 1336-19 Temmuz 1920)
- BCA, DH.EUM.AYŞ, 44/18/6. (19 Temmuz 1336-19 Temmuz 1920)
- BCA, DH.EUM.AYŞ, 44/18/1. (20 Temmuz 1336-20 Temmuz 1920)
- BCA, DH.EUM.AYŞ, 44/31/3. (22 Temmuz 1336-22 Temmuz 1920)
- BCA, DH.EUM.AYŞ, 62/20/7. (3 Temmuz 1338-3 Temmuz 1922)
- BCA, DH.EUM.AYŞ, 62/20/3. (6 Temmuz 1338-6 Temmuz 1922)

2. Araştırma-İncelemeler

- Akın, Veysi. "Trakya'nın Türklere Devir Teslimi." Doktora tezi, Atatürk Üniversitesi, 1994.
- Arşiv Belgelerine Göre Balkanlar'da ve Anadolu'da Yunan Mezâlimi*. C. I. Ankara: Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayınları, 1996.
- Arşiv Belgelerine Göre Balkanlar'da ve Anadolu'da Yunan Mezâlimi*, C. II. Ankara: Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayınları, 1996.
- Bıyıklıoğlu, Tevfik. *Trakya'da Millî Mücadele*. C. I. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1992.
- Bilgi, Nejdet. "Wilson Prensipleri'nin Taşrada Küçük Bir Yansıması: Vilson Gazetesi." *Tarih İncelemeleri Dergisi*. 33/1 (2018): 1-19.
- Boykot, Seher. "Milli Mücadele Sürecinde Trakya'da Yunan Mezalimi." *Osmanlı'dan İşgal Yıllarına Mütarekeden Cumhuriyet Günlerine Mudanya* içinde, Yay. Haz. Dr. Zeynep Dörtok Abacı, 131-146. Bursa: Gaye Kitabevi, 2008.
- Bozkurt, Abdurrahman. "Yunanistan'ın Edirne'de İşgal Uygulamalarından Örnekler (1920-1922)." *Uluslararası Edirne'nin Fethinin 650. Yılı Sempozyumu* içinde, Ed. İbrahim Sezgin, Cengiz Fedakar, Hasan Demiroğlu, 435-455. Edirne: Trakya Üniversitesi, 2012.
- Cambaz, Nagihan Ebru. "İtilaf Devletleri'nin Doğu Trakya'da İşgal Uygulamaları (1918-1920)." Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, 2018.
- Çakmak, Zafer. *İzmir ve Çevresinde Yunan İşgali ve Rum Mezalimi*. İstanbul: Yeditepe Yayınevi, 2007.
- Gökçen, Salim. "Milli Mücadele'de Yunan İşgallerinin Genel Karakteri." *CTAD*. 23/12 (2016): 89-111.
- Gül, Nihat. *Balkan Harbi ve Takip Eden On Yıllık Süreçte Yunan Dış Politikası Esasları Ekseninde Türk ve Gayrimüslimleri Hedef Alan Baskıcı ve Asimilasyona Matuf Uygulamalar ve Günümüze Yansımaları*. Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi, 2007.

- Güler, Ali. *Dünden Bugüne Yunan-Rum Terörü*. İstanbul; Emre Yayınları, 2003.
- Güner, Zekâî. *Trakya-Paşaeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin Kuruluşu ve Faaliyetleri (1 Aralık 1918-13 Mayıs 1920)*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi, 1998.
- Kamil, İbrahim. "Bulgaristan Diplomatik Belgelerine Göre Trakya'da Millî Mücadele ve Türk-Bulgar İlişkileri (1919-1922)." *ÇTTAD*. XVII/35 (2017): 85-119.
- Mert, Özgür. "İşgalden Kurtuluşa Doğu Trakya." *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*. 58 (2016): 123-176.
- Öztürk, Cemil. "Mondros Mütarekesi." *TDVİA*. 30 (2005): 271-273.
- Pakyürek, Bahadır. "Yunan İşgal Sürecinde Lüleburgaz (1919-1922)." Yüksek Lisans Tezi, Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, 2019.
- Selek, Sabahattin. *Ulusal Kurtuluş Savaşı Milli Mücadele*. C. I. İstanbul: Milliyet, 2011.
- Şahingöz, Mehmet, Keleşyılmaz, Vahdet. "Millî Mücadele Dönemi Türk Basınında Wilson Prensipleri." *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*. 12/35 (1996): 357-378.
- Törelî, Türkmen. "Trakya'nın İşgali ve Yunan Mezalimi (1919-1922)." *Tarih Araştırmaları Dergisi*. 31/51 (2012): 237-252.
- Türkmen, Zekeriya. *Devlet Merkezine Gönderilen Raporlara Göre Batı Anadolu'da Yunan Mezalimi*. Ankara: Berikan Yayınevi, 2016.
- Yıldırım, Azmi. "Rum Çetelerinin Türklere Karşı Faaliyetleri (1912-1922)." *Türkler*. 15 (Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002): 801-809.

ETİK: Bu makale, yazarın başvuru aşamasındaki beyanına göre; araştırma ve yayın etiğine uygun olarak hazırlanmıştır.

ETHIC: This article has been prepared in accordance with research and publication ethics, according to the author's statement at the application stage.

ÇIKAR ÇATIŞMASI VE FİNANSAL KATKI BEYANI: Yazarın başvuru aşamasındaki beyanına göre; çalışmanın tarafsızlığı ile ilgili bilinmesi gereken bir mali katkı veya diğer çıkar çatışma ihtimali (potansiyeli) ve ilişki alanı yoktur.

CONFLICT OF INTEREST AND FINANCIAL CONTRIBUTION DECLARATION: According to the author's statement at the application stage; There is no financial contribution or other conflict of interest possibility (potential) and relationship area that should be known about the objectivity of the study.

Bu eser Creative Commons Atf-GayriTicari 4.0 Uluslararası Lisansı ile lisanslanmıştır.

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-Non-commercial 4.0 International License.

**MİLLİYETÇİLİK, TARİH VE İKTİDAR İLİŞKİSİ:
KUZEY MAKEDONYA'DA "ANTİKLEŞME" SÜRECİ VE
TARİH İNŞASI***

**THE RELATIONSHIP OF HISTORY, POWER AND
NATIONALISM: THE "ANTIQUIZATION" PROCESS
AND THE PRODUCTION OF HISTORY IN
MACEDONIA**

Murat ALİU

*Doç. Dr., Üsküp "Mother Teresa" Üniversitesi,
SBF, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü,
murat.aliu@unt.edu.mk, ORCID: 0000-0003-4271-2412.*

Geliş Tarihi: 5 Kasım 2023; **Kabul Tarihi:** 15 Nisan 2024

Received: 5 November 2023; **Accepted:** 15 April 2024

ÖZET

Milliyetçilik çağında tarih, milliyetçiliğin siyasi hedeflerini meşrulaştırmada etkili bir araç olarak hizmet etmeye başladı. Milletlerin geçmişini keşfeden tarih, milliyetçi ideolojiyle, dolayısıyla siyasal iktidarla da yakın ilişkiye girmiştir. Siyaset ve tarih arasındaki bu yakın ilişki, millet ve ulus-devletlerin, ortak geçmişi gibi kültürel unsurlarla meşrulaştırıldığı Balkanlar'da daha da belirgin hale gelmektedir. Bu çalışmada 2006 yılında Makedonya¹ hükümetin himayesinde başlayan "antikleşme" sürecini incelemek amaçlanmaktadır. Antikleşme süreci ile Makedon halkının etnogenezi konusunda yeni bir kuram ortaya atıldı: çağdaş ile antik Makedonlar arasında etno-kültürel ve tarihsel sürekliliği. Makedon halkının köke-

* Bu çalışma, "Yeni Makedon Kimliğin İnşası: 'Üsküp 2014 Projesi' Üzerine Bir İnceleme", başlıklı doktora tezinin ilgili kısmından üretilmiştir.

¹ 2018 yılında imzalanan Prespa Antlaşması ile Makedonya, adını Kuzey Makedonya Cumhuriyeti olarak değiştirmiştir. Prespa Antlaşması, Makedonya meclisinin devletin adını değiştirmek için anayasal değişiklikler yapmasının ardından 2019 yılında yürürlüğe girmiştir. Bu makalede Kuzey Makedonya Cumhuriyeti yerine sadece *Makedonya* kullanılacaktır.

nine ilişkin bu yeni teori ve bunun sonucunda oluşan yeni ulusal anla-tının arkasında, Makedon ulusunun tarihsel meşruiyet eksikliği ve Bulgaristan, Sırbistan ve Yunanistan gibi komşular tarafından tanın-maması yatmaktadır. Bu bağlamda "antikleşme", VMRO-DPMNE hükümetinin Makedon ulusunun "eksik" olan etno-tarihini devletin doğrudan müdahalesiyle üretme girişimidir. Antikleşme, bahsedilen komşuların 19. yüzyıldan beri Makedon ulusunun tanımaması ve İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Yugoslav komünistlerinin bir icadı olduğu yönündeki iddialarına topyekûn bir yanıt olarak tasarlanmıştı.

Anahtar Kelimeler: Antikleşme, İktidar, Tarihyazımı, Makedonlar, Antik Makedonlar.

ABSTRACT

In the age of nationalism, history began to serve as an effective tool in legitimizing the political goals of nationalism. History, which explored the past of nations, has also entered a close relationship with nationalist ideology and therefore with political power. This close relationship between politics and history becomes even more evident in the Balkans, where nations and nation-states are legitimized with cultural elements such as their common history. This study aims to examine the "antiquization" process that started in 2006 under the auspices of the Macedonian government. With the process of "antiquization", a new theory was put forward about the ethnogenesis of the Macedonian people: ethno-cultural and historical continuity between contemporary and ancient Macedonians. Behind this new theory of the origin of the Macedonian people and the resulting new national narrative lies the lack of historical legitimacy and the lack of recognition of the Macedonian nation by neighbors such as Bulgaria, Serbia, and Greece. In this context, "Antiquization" in this context is the attempt of the VMRO-DPMNE government to produce the "incomplete" ethno-history of the Macedonian nation through the direct intervention of the state. "Antiquization" was intended as an all-out response to the neighbours claims that the Macedonian nation has not been recognized since the 19th century and was an invention of the Yugoslav communists after the Second World War.

Keywords: Antiquatization, Power, Historiography, Macedonian, Ancient Macedonians.

GİRİŞ: KAVRAMSAL ÇERÇEVE VE YÖNTEM

Tarih ve iktidar ilişkisi özellikle ulus devletin ve milliyetçiliğin ortaya çıkmasıyla baş gösteren bir olgudur. Ulus devlet ve milliyetçilik, tarihin politikleşmesinden ve ideolojikleşmesinden beslenmektedir. Bu bağlamda değerlendirildiğinde tarih, ulusal farkındalığın şekillendirilmesindeki kullanımıyla ulus inşa sürecinin önde gelen araçlarından biri olagelmiştir. Ulusların geçmişleri üzerine yapılan araştırmalar, Avrupa'da milliyetçiliğin ilk filizlerinin

ortaya çıkmasında ve uluslaşma sürecinin başarılı olarak tamamlanmasında büyük bir rol oynamıştır (Tosh, 1997: 5).

Tarihin bir bilim olarak ortaya çıkışı, milliyetçiliğin ve ulus devletlerin ortaya çıkışıyla zamansal ve mekânsal açıdan örtüşmektedir. Ulus devlet sürecine geçilmesiyle tarihin yeniden yazılmaya başlanması zamansal olarak koşutluk içermektedir (Ersanlı, 1992: 22). Milliyetçilik ile tarih arasındaki ilişki aydınlanma çağının (18. yüzyılın) bir ürünüdür. Aydınlanmacılar tarihin didaktik ve ilerlemeci bir yönünün olması gerektiğine inanıyorlardı. Bu dönemde ulusal tarih, Orta Çağ'daki Hristiyan evrensel tarih anlayışına bir tepki olarak doğmuştu. Aydınlanma düşünürleri tarih ve ilerleme kavramlarını bir arada işledi. Bu anlamda insan aklı ve özgürlüğü giderek artan bir etkiye sahip oldu. İlerlemeci tarih anlayışını destekleyen aydınlanmacı filozoflar, kendilerini ve mensup oldukları milletleri buldukları tarihsel sürecin içinde daha merkezî bir yere konumlandırma çabasına girdiler. Dolayısıyla aydınlanmacılar evrensel yerine ulusal bir tarih tasarlamaya başladılar. Ulusal tarih, tarihin uluslaşması ve tarihin ideolojik kılınması olgusu bilgi-iktidar ilişkileri çerçevesinde gelişti. Böyle bir tarih anlayışı tasarlanması ve ideolojik kılınması fikri, seçkinler ve tarihçiler tarafından gündeme getirildi. 19. yüzyılda kurulmaya başlayan ulus devletlerin her biri kendi geçmişinin yanında yeni bir tarih yaratma girişiminde de bulundular. Tarihçiler başta olmak üzere milliyetçi entelijansiya, bilim insanları ve düşünürler tarihi yaratmanın yanı sıra doğrudan devlet liderleri olarak da ulus devletin ve millî tarihin yaratılmasında önemli bir rol oynadılar.

Anthony Smith tarihçilerin, özellikle 19. yüzyılda Avrupa ülkelerinde milliyetçiliğin yayılmasında önemli bir rol oynadığını vurgulamaktadır. Milliyetçiliğin ilk çağında tarihçiler, ulusu bireysel özgürlüğün bir teminatı olarak görme eğilimindediler. Fransız Devrimi'nden sonra birçok tarihçi kardeş çağın başladığı tezini ileri sürmüştür. Bu tezin temel söylemi:

Artık zengin ya da fakir, soylular yahut plebler yoktur; toplumsal konumlardan kaynaklanan anlaşmazlıklar ve kavgalar ortadan kalmış durumdadır; herkes, yani karşıt mezhepler, inananlar ile inanmayanlar, Protestanlar ve Katolikler kardeşlik ve barış içindedirler!"

cümleleri ile dile getirilmiştir (Smith, 1999: 174).

Tarihçiler meslek etiği açısından öncelikle bir milletin tarihini yanlış yazmamakla mükellef veya en azından bu yönde azami çaba göstermekle yükümlüdür (Hobsbawm, 2010: 27). 19. yüzyılda Avrupa kültür ve düşüncesinin millileştirilmesi, tarih yazımının da millileştirilmesini içermektedir.

19. yüzyılın büyük bir kısmı ve 20. yüzyılın ilk yarısı boyunca ulusal tarih daha baskın çıkmaya başlarken, bu dönemde, üniversitelerdeki tarih dersleri ve seminerleri, pek çok tarihçi tarafından tarih yazımının en yüksek biçimi olarak algılanan ulusal tarihin hakimiyetinde olmaya başlamıştır. Ulusal tarih anlatıları, Avrupa çapında çok çeşitli milliyetçiliklerin temelini oluşturmuş, ulus devlet oluşumunu, devrimi, iç savaşı, soykırımı ve etnik temizliği meşrulaştırmada etkili olmuştur. Avrupa'nın her yerinde ulusal tarihçiler, *kendi* tarihinin bir şekilde mahsus olduğunu ve benzersiz özellikler taşıdığını iddia etmiştir. Bu doğrultuda Avrupa'daki tarihçilerin eğilimleri, ulusal kültürlerinin özgünlüğünü vurgulayan Avrupa romantizminin mirasıdır (Berger, 2009: 30).

Romantizmin en büyük özelliği geçmişi nostaljik bir hayranlıkla yüceltmektir. Burada vurgulanması gereken romantik akımın, aydınlanmanın tarih kavrayışıyla çatışmamasıdır. Romantiklerin amacı kısaca betimlendiğinde, halkın eğitilmesi yoluyla aydınlanmış insan yaratma çabasıdır. Halkın eğitilmesinden anladıkları ise tarihsel değişimi hızlandırabilmek için irade kavramına önem vermektir. Böylelikle romantizmin, milliyetçi tarih kavramını ilerletici bir güç olarak geliştirdiğini söylemek yanlış olmayacaktır. Romantikler yalnızca insan aklının evrenselliğini değil, aynı zamanda insan oğlunun eğitebileceğine de inanmışlardır. Romantik akımın önde gelen düşünürlerinden Johann Gottfried Herder'e göre; *her ulus kendini özgün bir biçimde ifade ederek insanlığın gelişimine katkıda bulunuyordu* (Ersanlı, 1992: 20). Herder'in başlıca önermesi, evrensel bütünlük adına, yerel özgünlüklerin ihmal edilmemesi gerektiğidir. Diğer bir deyişle Herder, Dünya tarihi adına milletlerin özgün ve özel tarihlerinin göz ardı edilmemesi gerektiği tezini ileri sürmektedir. Zira, her toplum tarihten başka anlamlar çıkarır, farklı yorumlar yaparak kendini tanıma ve tanımlama imkânını elde eder (Aksakal, 2015: 231). Dolayısıyla tarih tek ve bir tane değildir. Diğer bir ifadeyle, ne kadar halk ve millet varsa o kadar da tarih vardır.

Romantikler, Almanlar için kendi tarihlerini keşfedip daha önce pek dikkat çekmemiş birçok özelliğini ortaya çıkarmışlardı. Bu geçmiş onları mest etmiş, tarihi yeniden canlandırma girişimleri birçok hazineyi ve nice gizli kalmış değeri ortaya çıkarmıştı (Rocker, 2019: 259). 19. yüzyılın ikinci yarısında, Batı'daki okullarda ve üniversitelerde tarih eğitimi milliyetçiliğin yayılmasıyla orantılı olarak artmıştır. Bir yandan, *ecoles libres* denen okullarda ulusal geçmiş kolektif hafızaya intikal ettirilmeye çalışılırken, diğer yandan da akademik çevrelerde tarih, bilimsel bir disiplin olarak bir ilgi alanı olmaya başlıyordu. Böylelikle Avrupa'da tarih eğitimi ulusal kimlik yaratmak ve güçlendirmek için bir araç haline getirilmiştir (Ersanlı, 1992: 20).

Eric Hobsbawm (1999), tarihin milliyetçilik için temel ham madde olduğunu belirterek iki mefhum arasındaki ilişkiyi şu şekilde ortaya koyar:

Nasıl haşhaş eroin müptelalığının ham maddesiye, tarih de milliyetçi etnik ya da fundamentalist ideolojilerin kaynağıdır. Geçmiş, bu ideolojilerin asli öğelerinden birisi. Belki de asli öğesidir. Eğer amaca uygun bir geçmiş yoksa her zaman için yeniden icat edilebilir. Aslında, şeylerin doğasında genellikle tümüyle uygun bir geçmiş de yoktur, çünkü bu ideolojilerin meşru olduğunu iddia ettikleri fenomen, eskiye dayalı ya da ebedi olmayıp, tarihsel açıdan yeni bir fenomendir (9).

Ulusal geçmişin -etno-tarihin- keşfedilişi ile milliyetçilik arasındaki bu zorunlu bağlantı, milliyetçiliğin ortaya çıktığı hemen hemen tüm ülke ve halklarda mevcuttur. Ülkenin geçmişine ilişkin araştırmalar genellikle siyasi seçkinler tarafından dikte edilmektedir. Milliyetçi tarihçilerin veya millî tarihin görevi, milletin kökenini, zaman ve mekân içindeki varlığını, şanlı savaşlarını ve kahramanca geçmişini, atalarının direnişlerini ve fedakârlıklarını keşfetmek; kimi zaman ise ideolojik ve politik ihtiyaçlar için onu icat etmektir. Ancak her şeyden önce, ulusal tarih yazımının ve milliyetçi tarihçilerin temel amacı, ulusun kökenleri veya jeneolojisi (soy bilimi) hakkında bir hikâye üretmektir. Başka bir deyişle her millî tarih yazımının temel amacı milletin başlangıcına dair bir anlatı inşa etmektir. Milliyetçi tarihçiler ise her zaman kendi uluslarını kadim bir ulus olarak tasvir etme eğilimindedirler.

Bu çalışmada, iktidar ve tarih arasındaki ilişki incelenerek, bu teorik çerçeveden hareketle Makedonya'da 2006 yılında VMRO-

DPMNE² hükûmeti tarafından başlatılan *antikleşme* süreci analiz edilecektir. VMRO-DPMNE hükûmeti *antikleşme* süreci aracılığıyla, Makedon ulusunun tarihî ve kültürel meşruiyet eksikliğini telafi etmeyi amaçlamaktadır. Çünkü Makedon milliyetçi söyleminin ve Makedon ulusunun üzerine inşa edildiği tarihsel ve kültürel mirasın tamamı komşu ülkeler tarafından sahiplenilmektedir. Bu doğrultuda *antikleşme* ile Makedon halkının etnik kökenine dair yeni bir anlatı inşa edilmeye çalışıldığını ileri sürerek, bu girişimin neden gerekli olduğu sorusunun yanıtları bulunacaktır. Siyasetin veya ideolojinin dili çoğu zaman az şey söyler, daha fazlasını gizler. İktidarın mesajı ve amaçları her zaman kasıtlı olarak karmaşıktır ve her şeyi söylemez. Bu varsayımdan yola çıkarak, *antikleşme* sürecinin yapısökümcü bir okumasını yaparak, hükümeti böyle bir girişime iten nedenleri ve ana motifleri tartışmaya açarak, bütünü küçük parçalara bölerek *antikleşme* sürecinin arkasındaki yatan nedenleri ve ana motivasyonu açığa çıkartmaya çalışacağız.

Bu çalışmada uyguladığımız yöntem, söylem çözümlemesi olarak da tanımlanabilir. Söylem çözümlemesi en yalın anlatımı ile dilin incelenmesidir. Ancak bu inceleme ifade edilen dilsel öğelerin basit bir incelemesi değildir, ifadelerin/söze dökülenlerin sözdizimsel ve semantik sınırlarının ötesine gitmeyi ve bu ötede yatan anlam ve içeriği incelemeyi gerektirmektedir. Söylem çözümleme, söylem ya da dil kullanımının sadece biçimsel (fonolojik ya da sözdizimsel) yönü ile ilgilenmez. Bundan ziyade ilgi odağını toplumsal ve kültürel bağlam içinde iletişim kuran dil kullanıcılarının oluşturduğu sosyal olaylara çevirir. Söylem çözümlemesi eleştirel bir yaklaşımla; söylem aracılığıyla konuşucu tarafından gerçekleştirilen, aktarılan mesajı ve bununla beraber söylemi ortaya koyan kişi veya yapının ideolojisini açığa çıkarmakta kullanılır (Halil v.d., 2008: 105).

Bu bağlamda çalışmada, *kim nasıl ve niçin konuşuyor?* sorusunun cevabı aranacaktır. Bunun için söylem kurucuların, yani *antikleşme* sürecinin politik mimarları olan siyasetçilerin, akademisyenlerin ve diğer bilim insanlarının kullandıkları dil ve ilettikleri mesajlar incelenerek, ideolojik, politik nedenleri ve aynı zamanda amaçlarının ne olduğu kaleme alınacaktır.

² İç Makedon Devrimci Örgütü- Makedonya'nın Ulusal Birliği Demokratik Partisi.

Buna istinaden, dönemin (2008-2014) değişik günlük gazete ve dergilerini tarayarak birincil kaynaklardan yararlanmaya özen gösterilmiştir. Ayrıca tarihçilerin başta olmak üzere konuyla ilgili olan diğer alandaki araştırmacıların yayınladıkları eserlere, makalelere, diğer akademik ve akademik olmayan metinlerine de bakılmıştır.

Makale toplam dört bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde milliyetçilik çağında tarih ve iktidar ilişkisi tartışılarak teorik çerçeve çizilmiştir. İkinci bölümde Balkan ülkelerinin tarih ya da geçmişe olan *takıntısına* ve Balkan ülkelerinin neden bu kadar çok tarihe ihtiyaç duydukları sorusuna cevap verilmeye çalışılmıştır. Üçüncü bölüm, *antikleşme* sürecinin genel betimlemesi ve tanımlanması üzerinedir. Son bölüm ise bu sürecin eksenini oluşturan *Üsküp 2014* projesi hakkındadır.

1. BİR BALKAN TAKINTISI: TARİH ÜRETMEK

Winston Leonard Spencer Churchill'e göre, Balkan halklarının en önemli özelliklerinden biri *tüketebileceğinden fazla tarih üretiyor*³ olmasıdır. Çok fazla tarih ihtiyacı, tarihin siyasallaştırılması ile ideolojikleştirilmesidir. Balkan milliyetçiliğinin ortaya çıktığı 19. yüzyıldan itibaren siyasî ve akademik seçkinler için tarih inşası bir saplantıya dönüşmüştür. Hatta, bu durum içinden çıkılmaz patolojik bir duruma evrilmiştir. Bu ihtiyaç, yani tarih inşa etme ihtiyacı, tarihin ulus devletlerin ve milletin varlığını meşrulaştırmaya uygun bir araç olarak görülmesiyle ilgilidir. Öte yandan Balkanlar'ın geçmişi o kadar iç içe girmiştir ki, öznel bir şekilde araştırmak ve yorumlamak oldukça zordur. Balkanların geçmişi göz önüne alındığında; devletlerin sınırları, halkların etno-kültürel kimliği, dilleri vb. söz konusu olduğunda bir çatışma alanı olarak dikkat çekmektedir.

Balkan coğrafyası tarih boyunca farklı imparatorlukların, devletlerin ve krallıkların hâkimiyeti altına girmiştir. Zaman zaman

³ Churchill'e atfedilen ve çok sık alıntılanan bu sözün İngiliz mizahçı H.H. Munro (Saki) tarafından Girit için *the people of Crete unfortunately make more history than they can consume locally* şeklinde söylendiği, fakat daha sonra farklı şekilde yayıldığı belirtilmektedir. Bkz. Keith Brown, *The Past in Question: Modern Macedonia and Uncertainties of Nation* (Princeton: Princeton University Press, 2003); önsözden aktaran: Mehmet Hacısalihoğlu, "Geçmişle Bitmeyen Kavga: Balkanlarda Tarih ve Tarihyazımı," *Doğu Batı Dergisi*. 89 (Mayıs-Haziran-Temmuz 2019): 47.

Balkan halkları kendi devletlerini kurmayı başarmıştır. Yine de demografik açıdan bakıldığında, Balkanlar farklı milletlerin yaşadığı, çeşitli dillerin ve şivelerin konuşulduğu ve çok sayıda kültürlerin kesiştiği bir coğrafyadır. Bu durum Balkanlar tarihinin nesnel bir şekilde değerlendirilmesini zorlaştırmaktadır. Milliyetçilik ve millî tarihyazımları ise bu güçlüğü daha da pekiştirmektedir. Zira, Balkanlar'daki tüm milliyetçilikler ve tarihyazımları, Balkan tarihini ulusal çıkarları doğrultusunda yazmaya ve yorumlamaya meyillidir. Modern Balkan tarihyazımları dönemin egemen olan romantizm ve pozitivizminin güçlü etkisi altında şekillenmiştir. 18. yüzyıla kadar hakim olan tarih yazımlarının etik-didaktik ve dinî yaklaşımı tek boyutlu bir misyona dönüştürülmüştür: *Ulusal bilinci şekillendirmek, ulus-devleti meşrulaştırmak, böylelikle önemli bir toplumsal işlev yerine getirmek* (Todorova, 2015: 363). Balkanlar'daki tarihçiler ulus devletlerinin sınırlarını, milliyetçiliklerini hatta şovenist ve yayılcı iddialarını meşrulaştırmak için öznel tarih okumaları yapmışlardır. Anılan tarihçi zümresi geçmişi çarpıtmakta, abartmakta, hatta zaman zaman bu amaçlara ulaşmak için tarih icat etmektedirler.

Tarihin inşası ve ideolojik amaçlarla araçsallaştırılması olgusuna Makedon tarihçilerde kayıtsız kalmamıştır. Bu minvalde Makedonların kendi etno-tarihini keşfetme ihtiyacı, Balkanlar'ın diğer halklarından daha fazla olduğunun altı çizilmelidir. Mehmet Hacısalihioğlu'nun ifade ettiği gibi; *her milletin tarihi belli bir dereceye kadar icat edilmiştir, ancak Makedonya'da bunun dozu çok daha yüksek olmak zorundadır* (Hacısalihioğlu, 2020: 228). Bu durumun iki temel nedeni vardır. İlki, Makedon milliyetçiliği ve millî bilincinin özellikle kültürel, coğrafi, dilsel ve dinî olarak yakın olan Sırp ve Bulgar milliyetçiliğinden çok daha sonra ortaya çıkmasıdır. İkincisi ise gecikmenin bir sonucu olarak, Makedonya'nın komşu devletleri olan Bulgaristan, Sırbistan ve Yunanistan'ın, Makedon ulusunun ve ulusal kimliğinin varlığını inkâr etmesidir.⁴

⁴ Mehmet Hacısalihioğlu; Makedonların geçmişlerini kurgulama ihtiyacının iki nedenden dolayı kaynaklandığını ileri sürer: Sorunlardan biri eski Makedonlara dayanan, 19. yüzyıla kadar kullanılmayan bir coğrafyayı tanımlamak amacıyla canlandırılan Makedonya isminin eski Makedonlarla bilinen bir devamlılığı olmayan bir Slav topluluğu tarafından 20. yüzyılın ortasında bir ulus ismi olarak resmen alınması (örneğin Türklerin de kendilerine Hitit ulusu demesi gibi bir şeydir bu),

Ayastefanos Antlaşması ile Berlin Kongresi'nden sonra *Makedonya Meselesi* ortaya çıkmıştır. Balkan ülkeleri ve özellikle Makedonya açısından Osmanlı-Rus Savaşının en önemli sonuçlarından biri, 3 Mart 1878'de Ayastefanos Antlaşması'nın imzalanmasıdır. Bu antlaşmayla Tuna Nehri'ne kadar Balkan Yarımadası'nın kuzeyindeki vadiyi, Edirne'ye kadar Trakya'yı, Üsküp ile birlikte Makedonya'yı, Arnavutluk'ta Ohrid, Debar ve Korça'yı, Yunanistan'da Kostor'u (Kastoria) ve hâlâ Osmanlılar'ın olan, Meriç'ten Selanik'e uzanan ve Ege Denizi'ne açılan bir yolu içine alan Büyük Bulgaristan'ın kurulması öngörülüyordu (Aydın, 1990: 333).

Ayastefanos Antlaşması ancak birkaç ay geçerliliğini koruyabildi. İngiltere başta olmak üzere diğer Avrupa devletleri için, bir Rus uzantısı gördükleri bu yeni Büyük Bulgaristan devletinin, Balkanlar'a hâkim olması kabul edilmez bir şeydi (Mazower, 2017: 141). Berlin Kongresi'nde alınan kararlar ile Ayastefanos Antlaşması geçerliliğini kaybetmesine ve Bulgaristan bu antlaşmayla aldığı topraklardan geri çekilmesine rağmen, özellikle 1885'te Bulgaristan'ın bağımsızlığından sonra, Bulgaristan'ın irredentist ve yayılmacı politikaları en çok Makedonya bölgesini tehdit ediyordu (Rudomentof, 2001: 141). Çünkü, Ayastefanos Antlaşması, Makedonya bölgesine yönelik talep ve iddialarını meşrulaştırıcı bir belge işlevi görmüştü. Ancak Berlin Kongresi'nden sonra milliyetçi güdülerden etkilenecek Makedonya topraklarını işgal ve ilhak etmek isteyen yalnızca Bulgaristan değildi. Yunanistan ve Sırbistan da Bulgaristan kadar Makedonya bölgesini ilhak etmek ve bölgesinde yaşayan halk üzerinde kendi hâkimiyetini kurmak arzusundaydı. Böylelikle Bulgaristan, Yunanistan ve Sırbistan arasında Makedonya bölgesinin kime ait olduğu ve kimin tarafından kontrol edileceği amansız bir rekabetin ve savaşların nedeni olmuştur.

ikinci sorun ise 20. yüzyılın başlarında belgelerde Bulgar olarak tanımlanan bu topluluğun Bulgar olmadığını dünyaya ve özellikle de Bulgaristan'a ispat etme ve bunları ikna etme zorunluluğu olmuştur. Bkz. Mehmet Hacısalihoğlu, "Makedonya Güncel Tarih Ders Kitaplarında Osmanlı-Türk İmajı," *Balkan ve Karadeniz Ülkelerinde Güncel Tarih Ders Kitaplarında Osmanlı-Türk İmajı* içinde, ed. Mehmet Hacısalihoğlu (İstanbul: Balkar, 2020).

Yunanlar Nevrokop ve Manastır'a kadar yayılmayı hedeflerken, Sırp lar güneyde Florina, Strumica ve Manastıra kadar yayılmayı hedefliyordu. Bulgarlar ve Yunanların ulusal çıkarları Orta Makedonya bölgesiyle örtüşürken, Bulgarlar ve Sırp lar Osmanlı Makedonyası'nın orta ve kuzey kesimini hâkimiyet altına alma mücadelesine giriştiler (Bozeva-Abazi, 2002: 126).

Her üç devlet bu toprakların tarihsel olarak kendi devletlerinin bir parçası olduğunu ve bu topraklarda yaşayan Slav nüfusun etnik kimliğinin kendi halklarının kimliğiyle aynı olduğu tezini ileri sürüyordu. Bu iddiaya kısaca bakıldığında; Bulgaristan için Makedonya, Bulgar devletine ait bir parçadır ve bölgede yaşayan halkın etnik kimliği Bulgardır. Sırbistan için, Güney Sırbistan'ın bölümü olmasının yanı sıra ahalisi Slav'dır ve halk da Sırp'tır. Sırbistan, Bulgaristan ve Yunanistan Makedonya'da yaşayan Slav halkının etnik kimliğine yönelik iddialarını bazı etnik ve dilsel özellikleri gerekçe göstererek meşrulaştırmaya çalışmıştır. Böylelikle Sırp lar Makedonya'daki Slav halkın, Sırp etnik kimliğini veya ulusallığını kendi gramerinin bazı özellikleri vurgulayarak kanıtlamaya çalışıyordu. Bulgarlar fizyolojik olarak Makedonya'daki Slav halkının Sırp lardan ziyade Bulgarlara daha çok benzediğini ve Makedonca'nın Bulgarca'nın bir lehçesi olduğunu öne sürerek Makedonya'daki Slav halkın Bulgar etnik kökenleri ve aidiyetini kanıtlamaya çalışmıştır. Yunanistana göre ise Makedonya'daki Slav halkın büyük bir kısmı kendini Yunan olarak tanımladığı için *Slavca konuşan 'Yunanlar'*dır (Rossos, 2008).

Makedonların kendi etno-tarihini icat etme ihtiyacı yukarıda anılan devletlerin söz konusu iddialarıyla yakından ilgilidir. Sözün özü iddialar *Makedonya Meselesi* ile doğrudan ilintilidir. *Makedonya Meselesi* özünde üç sorunu barındırmaktadır. Tarihsel bağlama değerlendirilen bu üç sorun şu şekilde vücuda gelmektedir: *Makedonya hangi bölgesel sınırları kapsamaktadır?*, *Bu toprak parçası hangi ülkeye aittir?* ve *Makedonya denilen bölgede yaşayan Slav halkın etnik aidiyeti ve kimliği nedir?* (Пери, 2001: 2). Tarihsel gerçeklik bakımından ele alınacak olursa bu üç soruya nesnel bir cevap vermek oldukça güçtür. İlk sorunun kaynağı, Makedonya bölgesinin sınırlarının tarih boyunca değişkenlik göstermiş olmasıdır. Makedonya'nın sınırları, hangi devlet tarafından yönetildiğine veya hâkimiyeti altında bulunduğuna bağlı olarak değişmiştir. Makedonya bölgesinin kime

ait olduğu, sorusu üzerine net bir cevap vermek zordur. Zira, Makedonya coğrafyası tarihin değişik dönemlerinde farklı güçlerin hâkimiyeti ve kontrolü altında bulunmuştur. Son olarak, Makedonya meselesini oluşturan üçüncü sorun, bölgede yaşayan Slav halkın etnik veya ulusal kimliğinin belirlenmesi konusudur. Çünkü bu sorun 19. yüzyılın ikinci yarısından 20. yüzyılın ortalarına kadar tartışmalı ve cevabı zor verilebilecek bir mesele olarak gündemde kalmıştır.

Bu doğrultuda sarıh bir şekilde ifade edilmelidir ki, bölgedeki Slav halkın etnik aidiyeti veya kimliği söz konusu olduğunda kesin bir şey söylemek imkânsızdır. Makedonya'daki Slav halkı konusunda net olan tek şey, bu ahalinin büyük bir çoğunluğunun Hristiyan olmasıdır. Ancak Makedon tarih yazımının iddiası, bölgedeki Slavların etnik kimliğinin diğer komşu ülkelerdeki Slavlardan farklı olduğu yönündedir. Onlar, bu halkın etnik kimliğinin Makedon olduğunu ileri sürmektedir (Brailsford, 1971; Banac, 1984; Rusinow, 1995).

2. "ANTİKLEŞME" SÜRECİ

Makedon ulusal kimliğinin komşu halklar tarafından inkar edilmesi Makedon siyasetçiler ve aydınlar arasında milletin tarihsel varlığını ve sürekliliğini kanıtlama çabalarının yanı sıra bilimsel açıdan meşrulaştırma peşinde koşmalarına neden olmuştur.⁵

⁵ Makedonya Devleti'nin, Makedon ulusunun ve ulusal kimliğinin inkârı ya da tanınmaması denildiğinde, ulusu ve ulusal kimliği oluşturan unsurların inkârı anlaşılmalıdır. Komşu ülkelerin, yani Bulgaristan, Yunanistan ve Sırbistan'ın Makedonya Meselesine, yani Makedon ulusuna karşı tutumları tarihin farklı dönemlerinde değişiklik göstermiştir. Ancak onların tutumları iki döneme ayrılabilir: Yugoslavya Federasyon'un içinde ilk bağımsız Makedonya Devleti'nin kurulmasına, yani 1944 yılına kadar üç komşu devletin tutumu Makedon ulusunun ve ulusal kimliğinin varlığını tamamı inkâr etme olmuştur. Ancak, 1944'ten sonra komşu devletler, Makedon ulusunu oluşturan unsurların, yani ulusun sembolleri, tarihsel mirası, dili vb. inkâr etmeyen bir politika izlemişlerdir. Örneğin, Bulgaristan başından beri Makedon dilinin Bulgarcanın sadece bir lehçesi olduğunu savunmaktadır. Bugün, Makedon tarih yazımının saydığı Makedon kahramanları ve tarihî şahsiyetleri, Bulgaristan tarih yazımını Bulgar olduklarını ileri sürer. Yunanistan, 1944'ten sonra yeni devleti *Makedonya* adı altında tanımayı reddetmiştir, çünkü Yunanistan'a göre *Makedonya* ismi kendi antik tarihinin ve kültürel mirasının bir parçasıdır. Yunanistan aynı gerekçeyle 1990'daki bağımsızlığının ardından Makedonya'nın *Vergina Güneşi* sembolü olan resmi devlet bayrağını tanımamıştır.

Doksanlı yılların tarihyazımında meydana gelen revizyonizm ile beraber çağdaş ile antik Makedonlar arasında etno-kültürel bir bağ kuran söylem, 2006 yılında VMRO-DPMNE ikinci kez iktidara geldiğinde daha yoğun bir şekilde vurgulanmıştır. 2006 yılına kadar bu söylem akademik çalışmalar ve siyasî söylemler ile sınırlıyken; 2006 yılından sonra tarihyazımının ve tarihçilerin ana konularından biri olmuş ve siyasî söylemin ayrılmaz bir parçası hâline gelmiştir. Dahası 2006 yılından sonra çağdaş Makedonlar ile antik Makedonlar arasında etno-kültürel ve tarihsel süreklilik çabaları bir nevi devletin resmî ideolojisi hâline gelmiştir. VMRO-DPMNE Partisi'nin önderliğindeki hükûmet, Makedonların antik kökenleri konusunda iddiaları ve teorileri kanıtlayabilecek siyaseten somut adımlar atarken, çağdaş Makedon halkı ile antik Makedonlar arasındaki etno-kültürel sürekliliği vurgulayan söylem, 2006 yılında VMRO-DPMNE'nin öncülüğünü ettiği *antiquization/antikleşme* (*antikvizacija/антиквизација*) denilen süreçte kültür/kimlik politikalarıyla başlamıştır (Aliu, 2023; Урбанек, 2011).⁶

Bir etno-tarih inşa etmek anlamına gelen *antikleşme* süreciyle amaçlanan Makedon ulusunun tarihsel varlığını, sürekliliğini ve en önemlisi antikliğini ispatlama çabasıdır. En yalın tanımıyla *antikleşme*; çağdaş Makedonlar ile antik Makedonlar arasında doğrudan bir bağ ve devamlılık söz konusu olduğu varsayımına dayanan kimlik politikalarının adıdır (Vangeli, 2011: 13). Bu önermenin temelini ise Büyük İskender'e dayanan yeni bir tarih ve kimlik inşa etme ideolojisi olarak özetlemek mümkündür.

Bu varsayımlar VMRO-DPMNE hükûmetinin antik Makedonya'ya yüklediği spesifik anlamlarla doğrudan ilgilidir. Siyasî

⁶ *Antikleşme* denilen süreç ve politikalar; (a) Kamusal kurumların ve mekânların yeniden adlandırılması, (b) Çağdaş ve antik Makedonlar arasındaki tarihsel sürekliliği ve kültürel bağlar meşruiyetini sağlayacak arkeolojik kazıların gerçekleştirilmesi, (c) Söz konusu çağdaş ve antik Makedonlar arasındaki tarihsel sürekliliği ve kültürel bağları simgeleştirecek birtakım simgelerin ve sanat eserlerinin mekânlarda somutlaşması, (d) Kamuoyu için görsel klipler yayımlanması, (e) *Geleneklerin icadı* anlamında farklı ulusal törenler icat edilip hayata geçirilmesi, (f) Resmî tarihyazımındaki revizyonist söylemin daha radikal bir şekilde dile getirilip hegemonik bir söylem kılınması çabalarının gösterilmesi ve (g) Yeni kamusal mekânların yaratılması ve kamusal mekânların dönüştürülmesi gibi politika/stratejileri içermektedir.

iktidar *antikleşme* sürecini ve kültürel politikalarını, antik Makedonlar ile eski Yunan uygarlığı arasında etnik ve hars bağının olmadığı üzerine kurgulamıştır. Anılan zümre bilhassa Makedonların ve Yunanlıların ayrı iki millet oldukları tezini vurgulamaktadır. VMRO-DPMNE hükûmeti, *antikleşme* politikaları ve söylemlerinde çağdaş ve antik Makedonlar arasında doğrudan var olan tarihsel bağı siyasette de kurmaya çalışmaktadır (Tziampiris, 2011: 70-71). VMRO-DPMNE hükûmeti, *antikleşme* politikaları aracılığıyla, Makedon ulusunu yurtiçi ve dışında ayrı bir ulus olarak meşrulaştırmayı amaçlamaktadır (Урбанек, 2011: 11).

Söz başı olarak *antikleşme*, Makedon ulusal kimliğini güçlendirmek amacıyla *mite* dayalı bir geçmiş icat etmeye yönelik yeni bir girişimdir. *Antikleşme*, çağdaş ve antik Makedonlar arasındaki etno-kültürel ve tarihsel devamlılığı varsayan ve Makedon ulusunun, Balkanlarda en köklü ve özgün ulus olduğunu göstermeyi amaçlayan bir öğretilerdir. *Antikleşme* ile VMRO-DPMNE hükûmeti, Makedonları Balkanlardaki *kardeş* Slav halkları ile arasında kültürel sınırlar çizerek, Slavların değil, antik Makedonların varisleri olduklarını kanıtlamaya çalışmaktadır. Bu milliyetçi öğreti, bir yandan Makedon ulusunu Balkanlardaki komşu Slav uluslarıyla etno-kültürel benzersizliğini kanıtlamaya ve böylece Makedon ulusunun dış *ötekiler* karşısında meşruiyetini sağlamaya çalışırken, diğer yandan, etnik Makedonların vaat edilmiş topraklarında *yabancı* bir unsur olarak gördüğü Arnavutlara karşı devlet mülkiyetini meşrulaştırmayı amaçlamaktadır (Aliu, 2023: 243).

Antikleşme Makedon etno-tarihini keşfetme sürecinin ifadesidir. Etno-tarih nesnel bir tarihinin geçmişe dair tarafsız araştırmasını değil, halkın verili bir kültürel biriminin sonraki nesillerinin, atalarının, gerçek ya da olduğu varsayılan deneyimlerine dair öznel görüşü anlamında kullanılır. Bu tanımlama tarihçi için *mit* denilen şeyden ayrı düşünülemez. Bu minvalde *mit* kavramıyla kastedilen geçmişin olaylarını ve şahsiyetlerini tamamen uydurmak veya hayal etmek değildir. Özellikle siyasal *mit*ler ile geçmiş abartılır, idealleştirilir yahut çarpıtılır. Bu anlamda Smith, siyasal *mit*leri, şimdi ve gelecekte karşılaşılan bir tür kolektif ihtiyacı sağlayan kahramanlıklarla dolu, geçmiş hakkında anlatılan ve yaygın bir biçimde inanılan hikâyeler olarak nitelemektedir. Etno-tarih, değişik derecelerdeki belgeli gerçekler ve siyasal *mit*lerle birlikte seçmece bir tarihsel

hakikat ve idealleştirmeyi temsil eder; romantiklik, kahramanlık ve eşsizlik unsurlarına vurgu yapmak suretiyle söz konusu topluluğun, daha sonraki kuşaklar tarafından kurulan ve onların bakış açısından görülen heyecan verici ve duygusal bakımdan mahrem bir imajını sunar (Smith, 2002: 67).

Antikleşme aslında Makedon ulusunun 1990'lardan sonra birçok alanda zor *durumda* bulunduğu bir dönemde ortaya çıkmıştır. 1990'lardan beri Yunanistan ile var olan isim ihtilafı, 22 Ocak-12 Kasım 2001 tarihleri arasında meydana gelen Arnavutlar ile silahlı çatışma ve bunun sonucunda 13 Ağustos 2001 tarihli Ohri Çerçeve Anlaşması'nın imzalanması, ardından 2-4 Nisan 2008'de gerçekleşen NATO Bükreş Zirvesi'nde Yunanistan'ın Makedonya'nın üyeliğini veto etmesi, 1990'lardan sonra da Bulgaristan'ın Makedon ulusunu ve dilini tanımamaya devam etmesi ve benzer şekilde Sırp Ortodoks Kilisesi'nin bağımsız Makedon Ortodoks Kilisesi'ni tanımaması gibi olaylar milliyetçiler tarafından Makedon ulusunun ve devletinin meşruiyetine bir saldırı olarak algılandı ve böylesine görkemli ve ihtişamlı bir etno-tarih tahayyül ederek ve keşfederek bir çıkış yolu görüldü.⁷

VMRO-DPMNE'nin *antikleşme* süreci aracılığıyla Makedon etno-tarihini keşfetme tutkusu, esasen ulusun meşrulaştırılacağı kültürel ve tarihî alanın eksikliğiyle ilgilidir. Her millet

⁷ Makedonya ile Yunanistan arasındaki isim anlaşmazlığı 17 Haziran 2018'de Prespes Antlaşması'nın imzalanmasıyla çözüme kavuşturulmuştur. Bu antlaşmayla Makedonya, devletin resmî adını *Kuzey Makedonya Cumhuriyeti* olarak değiştiren, Yunanistan da Kuzey Makedonya'nın uluslararası kuruluşlara üyeliğini engellemeyeceğini kabul etmiştir. Bkz. <https://vlada.mk/node/17422>, Erişim tarihi: 04. 03. 2024; Makedon Ortodoks Kilisesi ile Sırp Ortodoks Kilisesi arasındaki dinî sorun da, 24 Mayıs 2022 yılında Sırp Ortodoks Kilisesi'nin Patriği, Makedon Ortodoks Kilisesi'ni otosefali olarak tanıdığı açıkladığında çözülmüş oldu. Bkz <https://kanal5.com.mk/spc-ja-prizna-aftokefalnosta-na-mpc-oa/a531290>, Erişim tarihi: 04.03. 2024; Bu arada Bulgaristan ile anlaşmazlıklar hâlâ devam ediyor. Bulgaristan, 2019 yılında Makedonya'nın ülkede bulunan Bulgar azınlığa karşı ayrımcılık yaptığı gerekçesiyle, 1 Ağustos 2017'de imzalanan *Makedonya ile Bulgaristan Arasında İyi Komşuluk, Dostluk ve İşbirliği Antlaşmasına* uymadığı gerekçesiyle Makedonya'nın Avrupa Birliği'ne katılım müzakerelerinin başlatılmasını engellemiştir. Bkz. https://vlada.mk/sites/default/files/dogovori/Dogovor_Za_Prijatelstvo_Dobrososedstvo_Sorabotka_Megju_Republika_Makedonija_I_Republika_Bugarija.pdf, Erişim tarihi: 03. 04. 2024.

meşruiyetini özümseyebileceği ve dayandıracacağı tarihî ve kültürel bir alana ihtiyaç duyar. Makedon milletinun temel sorunu tam olarak bu tarih eksikliğiyle ilgilidir. Milliyetçiler için sosyalist dönemde üretilmiş olan söylem, Makedon halkının tarihsel meşruiyetini sağlamamaktadır. Özü itibarıyla, Makedon sosyalist tarihyazımının ulusunu ve ulusal kimliğini dayandırdığı Orta Çağ'ın tarihsel ve kültürel mirası ve 19. yüzyıl dönemi oldukça tartışmalıdır.

1994'ten sonra Makedon ulusunun tarihsel ve kültürel meşruiyeti, Orta Çağ Aziz Kiril (827-869) ve Metodij (815-885) gibi din adamların Hristiyan misyonuna, Çar Samuel'in Ortaçağ imparatorluğuna, 19. yüzyılın Makedon yurtseverlerinin ve aydınlarının faaliyetlerine, VMRO örgütünün bağımsızlık hareketine ve İkinci Dünya Savaşı sırasında anti-faşist savaşının değerlerine ve amaçlarına dayanıyordu. Etnik kökene ilişkin olarak Makedon komünist tarihyazımı, Makedonların 6. ve 7. yüzyılda Balkanlar'a göç eden Slav kabilelerinden biri olduğu yönünde teorisini ortaya attı. Ancak, Bulgar milliyetçiliği ve tarihyazımı, Makedonların sahiplendiği bu bin yıldan uzun dönemlik tarihsel ve kültürel miras ve manevî birikimin, Bulgar etnik karakterini vurgulamaktadır. Bulgar ve Makedon ulusal tarih anlatımında her iki tarafın da millî kahraman olarak gördükleri şahsiyetlerin ve olayların büyük çoğunluğu keşismektedir (Маринов, 2014). Bulgarlar aynı kişileri ve olayları millî tarihleri olarak değerlendirirken, Makedonlar da bu şahısları ve vakaları ulusal tarihlerinin bir parçası olarak nitelemektedirler.

Sırp lar da en azından 1944'e kadar, Makedon tarih yazımının Makedon milliyetçi söylemi üzerine inşa ettiği kültürel ve tarihî mirasın Sırp karakterini vurgulamışlardır (Banac, 1984: 307-327). Bu döneme kadar Sırbistan açısından Makedon ulusu ve devleti diye bir şey yoktur, Güney Sırbistan ve Güney Sırp lar vardır. 1944 yılından sonrası hem Makedonya hem de Sırbistan, Yugoslavya Federasyonu'nun parçası olduğundan Sırbistan, en azından siyasî söylem düzeyinde Makedon ulusunu ve dolayısıyla tarihini tanımış, ancak bu sefer Sırp Ortodoks Kilisesi Makedon Ortodoks Kilisesinin bağımsızlığını tanımayı reddetmiştir. Sırp Ortodoks Kilisesinin bu tavrı Makedonlar tarafından Makedon ulusu ve kimliğini tanımamak olarak yorumlanırken, Balkanlar'da, özellikle Ortodoks ülkelerde din ile milliyetçilik iç içe olduğu için, belli bir kilisenin

özerkliği tanımaması ulusun tanınmamasıyla eşdeğer olarak görülmektedir.

Yunanistan, Makedonya'nın bağımsızlığının ilanından sonra *Makedonya* isminin devlet ismi olarak kullanılmasına ve diğer devlet sembollerine şiddetle karşı çıkarken, Yunanistan, *Makedonya* isminin ve Makedonya ulusal bayrağının simgesi olan *Vergina Güneşi*'nin Yunanistan'ın tarihî ve kültürel mirasına ait olduğunu iddia etmiştir. Bu anlamda Yunanistan, Makedonya'yı *tarihini* çalmakla suçlamış, bunun sonucunda Yunanistan, 1990'ların başında Makedonya'nın çeşitli uluslararası örgütlere üyeliğini engellemeyi başarmıştır. 2008'de Bükreş zirvesinde Yunanistan'ın, Makedonya'nın NATO üyeliğini engellemesi ile iki ülke arasındaki anlaşmazlık zirveye ulaşmıştır.

Antikleşme, Makedonya meselesini kapatmak, ulus devlet inşa sürecini tanımlamak için bir girişimdir. Diğer bir deyişle *antikleşme* süreci, Makedonları Balkanlar'daki en köklü ve eski halklarından biri olarak göstermektir. Aynı minvalde kavram vasıtasıyla Makedonya meselesine ve ulusal kimlik inşası konusunda yaratılan bütün tartışmalara son vermeyi amaçlamaktadır. Bu anlamda Makedon milletini, devletini ve kimliğini inkâr edenlere karşı tepkisel bir hareket olduğu vurgulanmalıdır. Daha doğrusu *antikleşme* kavramı, Balkanlar'daki halklar arasında etno-tarihin eşit şekilde dağılmasına bir tepkidir ve buna göre değerlendirilmesi yapılmalıdır. Yine *antikleşme*, Makedonlardan haksız olarak alınan geri alma ve kaybettiklerini telafi etme girişimini temsil etmektedir. Makedon milliyetçileri, milliyetçilikten etkilenen komşu ülkelerin ve onların tarih yazarlarının, Makedon halkının geçmişini ve ulusal kimliğini haksız bir şekilde inkar ettiğini ileri sürmektedir.

VMRO-DPNME hükûmeti, *antikleşme* ile halkının etno-tarihini inşa ederek, Makedon ulusunun tarihsel meşruiyet kazanacağı boş bir alan bulmayı ve eski Makedonların tarihî ve kültürel mirasına sahiplenmekle, tarihî ve kültürel meşruiyet eksikliğini telafi etmeyi amaçlamaktadır. Öte yandan *Makedonya* ismi, sahiplendiği antik Makedonların bu tarihî ve kültürel mirası meşrulaştırmak ve çağdaş ile antik Makedonlar arasındaki varsayılan bu etno-kültürel bağı kanıtlamak için bir argüman olarak kullanılmaktadır. Nasıl ki *Makedonya* isminin Antik Çağlardan modern zamanlara kadar bir

sürekliliği varsa, çağdaş Makedonların da etnik dönemlerden beri sürekliliği olduğu iddia edilmektedir. (Кои сме ние?, 2009: 7)

Antik ile çağdaş Makedonlar arasındaki tarihsel ve etno-kültürel sürekliliği iddia etmek, sosyalist dönemin tarihyazımının⁸ Makedonların Slav kökenli bir halk olduğu şeklindeki hâkim tezini dolaylı olarak reddetmek anlamına gelir. Bu iddia, *antikleşme* sürecinin öteki yüzünü ortaya çıkarmaktadır. Kavram, sosyalizm döneminde Makedon tarihyazımı tarafından inşa edilmiş ulusal anlatının ve Makedon halkının etno-kültürel kökenleri konusunda hâkim teorisini reddederek onun yerini almaya amaçlamaktadır. Bu anlamda, *antikleşme*, Makedon milliyetçilerinin sosyalist döneme karşı duyduğu tepkinin yansımasıdır. Zira, milliyetçilere göre sosyalist dönem, Makedon kimliği açısından en zor dönemlerden biridir. Hatta, Makedon milliyetçileri, sosyalist dönemi millî düşünceye ve Makedon milletine Osmanlı dönemi kadar zararlı olduğunu iddia etmektedir. Makedon milliyetçileri için sosyalist dönem, ulusal duyarlılığın bastırıldığı ve Makedon ulusal gelişiminin engellendiği bir dönemdir. Dolayısıyla *antikleşme* ile milliyetçiler Makedonya'daki sosyalist dönemin mirasının tamamen inkârını talep etmektedir. Özellikle bu inkar Makedonları, etno-kültürel kökenler konusunda yeni bir kuram oluşturarak dışa vurmuştur. Milliyetçilere göre, Slav teorisinde Makedonlar Balkanlar'daki diğer Slav halkları ile yeteri kadar sembolik sınırlarını çizmiyor ve dolayısıyla yeterince meşruiyet sağlayamıyordu. Yani onlara göre Slav teorisi, Makedonları kültürel düzeyde Balkanlar'daki diğer Slav halklarından ayırmaya yetmemektedir. Bu nedenle Makedon halkının köklerine ilişkin yeni bir anlatıya ihtiyaç duyulmaktadır. Ancak antik dönem de en az Orta Çağ ve Yakınçağa kadar *sorunludur*. Çünkü, Antik Makedonya dönemi ve Antik Makedonya mirasının tamamının Yunanistan'ın tekelinde olduğu bilinmektedir.

Antikleşme süreci, hükümetin 2006 yılında Üsküp Havaalanı'nın ismini *Büyük İskender* olarak değiştirmesiyle başlamıştır. Akabinde bu uygulamalar 2008 yılında Üsküp-Yunanistan otoyolunu *Büyük İskender* ve 2009 yılında Üsküp'te bulunan stadın *II. Filip Arena* olarak değiştirilmesiyle sürmüştür (Aliu, 2023: 240).

⁸ Sosyalist-Makedon tarih yazımı 1944-1991 dönemini kapsamaktadır.

Antikleşme süreci Makedonya'nın çeşitli bölgelerinde arkeolojik çalışmalarla da desteklenmiştir. Yapılan arkeolojik kazıların amacı, Makedon halkın antik kökenlerini bilimsel olarak görünür ve kanıtlanabilir kılmaktır. Üsküp Kalesi'nde Makedon halkının milattan önceki varlığı ve o dönemden Osmanlı dönemine kadarki sürekliliğini kanıtlayacak arkeolojik eserler bulunmaya çalışılmıştır. Kazılar başta Ohrid olmak üzere diğer kentler de devam etmiş, Makedon ulusunun kadimliğini ve otoktonluğunu (yerli) kanıtlamak için 2007 yılında ülkenin farklı arkeolojik bölgelerinden getirilen ve Roma dönemine ait birçok heykel hükümet binasının önünde sergilenmiştir. Yine 2006 yılında Prilepe, Manastır, Üsküp ve diğer şehirlerin meydanına Büyük İskender'in ve II. Filip'in heykelleri dikilmiştir (Ѓорѓија Џорџ Атанасоски донатор, 2018).

Bunlar dışında hükümetin ve başbakanının himayesindeki Makedon medyası, Greko-Romen Antik Dönemi neredeyse tüm tarihsel mirasını sahiplenmek adına oldukça etkileyici *bilimsel ve kitle-popüler* yazı ve video materyalleri yayımlamıştır (Marinov, 2010: 18). Makedonların derin tarihsel kökenlerini ve ihtişamını göstermek üzere *yeni gelenekler* icat edilmiş, ulusal törenler ve bayramlarda Antik Makedonya sembolleri kullanılmış ve o dönemi anımsatacak merasimler gerçekleştirilmiştir. Millî bayramların yıldönümleri vesilesiyle düzenlenen geçit törenleri yeniden şekillendirilmiştir. Örneğin, 2 Ağustos İinden millî bayramı kutlamalarında, geleneksel olarak Osmanlı karşıtı devrimciler gibi giyinen atlı muhafızlar, eski Makedon askerleri gibi giyinmiş, bunlara Büyük İskender'in ordusunun üniformalarını giyen başka bir atlılar birliği eşlik etmiştir. Üsküp Belediyesi 2013 yılında *Turist Muhafızları* başlıklı projesini başlatmış, Antik Makedonya ordusunun üniformasını giymiş birkaç askerden oluşan *Turist Muhafızları*, yurtdışından gelen turistlere Makedonya tarihini (özellikle antik tarihini) ve Üsküp 2014 Projesi kapsamında Üsküp Meydanı'nda inşa edilen/dikilen yapıları (heykeller, anıtlar, kamu binaları ve çeşitli semboller) anlatmıştır (Античките Македонци-омилени, 2014).

Antikleşme, Makedonların folkloruna da yansımıştır. Büyük İskender'in sıklıkla bir kahraman olarak gösterildiği antik danslar özellikle Makedon diasporanın yaşadığı yerlerde yoğun bir şekilde sergilenmiştir (Античките Македонци-омилени, 2014). Bunun dışında 2008 yılında, Kuzey-Doğu Pakistan'daki Hunza kabilesinin

liderleri olan ve Büyük İskender'in doğrudan torunları olduklarını iddia eden Prens Mir Gazanfar Ali Khan ve Prensese Rani Atika, Üsküp havaalanında törenle karşılanmıştır. O dönemde gazetelerin manşetleri *Hunzlar Anavatanlarına Dönüyor* ifadesiyle doluydu. Hunzi aşiretinin altı temsilcisinden oluşan heyet Başbakan Nikola Gruevski ve Makedon Ortodoks Kilisesi'nin Başpiskoposu Stefan tarafından kabul edildi (Премьерот заборава на четри, 2008). Ziyaretin inisiyatifini başlatan gazeteci Marina Dojčinovska, *...vatan-daşlarımızın Hunların bugünkü Makedonlarla ortak noktaları olduğuna ikna olmaları için yüzlerine bir kez bakmanın yeterli olduğunu... ileri sürmüştür* (Потомците на Александар, 2008). Burada ima edilen şey Hunlar ile çağdaş Makedonların aynı etnik kökenden geldiğidir. Öte yandan Prens Mir Ghazanfar Ali Khan ise *...atalarımın topraklarında olmaktan ve Büyük İskender'in ordusu tarafından karşılanmaktan gurur duyuyorum... demiştir* (Хунзите во Македонија, 2008).

Antikleşme kültür ve kimlik politikaları kapsamında son derece önemli bir konu da, Makedon tarihyazımındaki revizyonizmin radikal bir biçim almasıdır. Aslında Makedon tarihyazımında revizyonizm, Makedonya'nın 8 Eylül 1991'deki bağımsızlığından sonra başlamıştır. 1990'lı yılların akademik ve siyasî çevrelerinde antik ve çağdaş Makedonlar arasındaki iç-kültürel süreklilik üzerine tezler dolaşmaya başlamış, buna rağmen bu fikir ve kuram marjinal olarak kalmış ve komünist tarihçilerin Makedonların Slav kökenli bir halk olduğu yönündeki hâkim teorisinin yerini alamamıştır. Ancak 2006 yılından itibaren yayımlanan tarih ders kitapları öncekilerle karşılaştırıldığında, Makedon halkının antik kökenlerine çok daha fazla önem verilmiştir. Bundan önceki tarih kitaplarında Büyük İskender ve babası II. Filip gibi, antik Makedonya döneminin tarihsel figürlerine yok denebilecek kadar az vurgu yapılırken; yeni tarih ders kitaplarında ise bu alanda devrim denebilecek ölçüde değişiklikler meydana gelmiştir. Örneğin, yukarıdaki cümlede zikredilen tarihî şahsiyetlerle ilişkilendiren görüşler, resmî Yugoslav-Makedon tarihyazımını içinde ikincil bir konumda yer alıyordu. Makedon tarihyazımının çağdaş Makedonların Slav bir kültürel öze ve etnik kökene sahip olduğu görüşünün üstünlüğü 1969 yılında ilk kez yayımlanan üç ciltli *Makedon Halkın Tarihi*'nin birinci baskısında net bir şekilde göze çarpmaktadır. Bu üç ciltlik kitapta antik Makedonya, prehistorik (tarih öncesi) olarak tasvir edilmekte ve toplamda bu tarihsel döneme sadece 20 sayfa yer verilmektedir

(Апостолски, 1969). Ancak daha sonra, yani 1998 ve 2008 yılında *Ulusal Tarih Enstitüsü* tarafından yayımlanan yeni *Makedon Halkın Tarihi* baskısında antik Makedonya Dönemi yaklaşık 200 sayfada anlatılmaktadır (Brunnbauer, 2003: 167-168).

2001 yılında aynı enstitü tarafından yayımlanan *Makedon-Tarihsel Sözlüğü* (Makedonsli-İstoriski Reçnik) modern ile antik Makedonlar arasında tarihsel ve etnik süreklilik kurmuştur (Troebst, 2003). 2011 yılında yayımlanan tarih dersi kitaplarında öğrencilere (11-12 yaş) Makedonya Devleti'nin Kral II. Filip liderliğinde Helen kolonilerini fethettiği, Büyük İskender'in ise Yunanları yenmeyi ve onlara kendi hükümdarlığını kabul ettirmeyi başardığı öğretilmektedir (Национализмот живее, 2009: 3). Beşinci sınıf tarih ders kitabında Makedonların antik kökenleri ima edilerek *...Anavatanımız uzun ve zengin bir tarihe sahiptir...* gibi cümleler geçmektedir. Ayrıca Makedonya'nın II. Filip'in döneminde Balkan Yarımadası'ndaki en güçlü devlet olduğu da vurgulanmakta, Büyük İskender döneminde ise üç kıtada hüküm sürdüğü ifade edilmektedir (Национализмот живее, 2009: 3). İlkokul tarih ders kitaplarında değişikliklerin amacı nettir: Öğrencileri en antik Makedonların halefleri olduğuna inandırmak ve devletin yeni ulusal söylemini empoze etmek!

Antikleşmenin önde gelen savunmacılarından biri ve dönemin Kültürel Miras Koruma Bürosu Müdürü Pasko Kuzman, Makedon halkının tarihinin *Makedonya* ismiyle ayrılmaz şekilde bağlı olduğunu vurgulamıştır. Ona göre *Makedonya* ismi, çağdaş Makedonların antik Makedonların halefleri olduğunun en iyi kanıtıdır. Kuzman:

Ne yazık ki, tarihsel düşüncemiz (tarihyazımımız), belirli dogmaların ve Makedon halkının gelişiminde Slav bileşeninin egemenliğinin etkisi altında, antik bileşeni neredeyse tamamen ihmal etmiştir.

diyerek yakın bir zamana kadar resmî Makedon tarihyazımının yapay bir şekilde Makedonların tarihini Orta Çağ Slavlar ile sınırlayarak, antik Makedonlar ile tarihsel sürekliliği ihmal ettiği tezini ileri sürmektedir. Kuzman; coğrafi, kültürel, hatta siyasal bir birim olarak bugünkü Makedonya Devleti'nin antik Makedonya'dan başlayarak, Roma Makedonyası, Slav Makedonyası ve Bizans Makedonyası'nın bir devamı olduğu savını vurgulamaktadır. Ona göre;

...*Makedonya ismi Slav Makedonların değil, (Antik) Makedonların...dır*
(Кои сме ние?, 2009: 7).

2008 yılında Ulusal Tarih Enstitüsü tarafından yayımlanan *Makedon Halkın Tarihi*'nin yeni baskısında *Makedonya ve Slavlar* bölümünün yazarı olan tarihçi Mitko Panov, Slavların Makedonya topraklarına göç ettiklerinde yerel nüfusu, yani antik Makedonları asimile edemediklerini ileri sürmektedir. Ona göre yerel halk Slav asimilasyonundan kurtulmayı başarmış ve böylece antik Makedonların kültürü Slav kültürüne hakim olmayı başarmıştır. Panov, Slav kabileler Makedonya bölgesine yerli nüfusu asimile edecek ya da etnik yapısını değiştirecek kadar yoğun göç etmediklerini ileri sürmektedir (ПАНОВ, 2008: 90). Panov, bu konuda ortaya koyduğu tezlerin bir devamı olarak 2009 yılında Makedonların kendilerini antik Makedonların halefleri olarak görme hakkının olduğunu zikretmiştir (Стојанов, 2020: 54). Panov:

Son 15 yıldır yürüttüğüm araştırmalarda şimdiye kadar analiz edilmiş bulgulara rastladım. (Bu bulgular) Antik Makedonlarla bir devamlılığımız olduğunu gösteriyorlar." (Античките копија, 2009: 3)

demektedir. Makedonların köklerini antik dönemlerde bulmaya çalışan tarihçilerin amacı, her şeyden önce Yunanlarla Makedonların etno-kültürel açıdan farklı topluluklar olduklarını kanıtlamaktır. Aleksandar Donski, 2010 yılında yayımladığı *Eski Makedonlar Yunan Değillerdi* adlı çalışmasında Makedonların Yunan olmadıklarının çizmektedir. Yine aynı müellif Makedonların antik Makedonların kan halefleri olduğu tezini savunmaktadır (ДОНСКИ, Античките Македонци не биле Грци, 2010). Donski, antik Makedonlar ile Helenler etnik ve kültürel olarak iki farklı halk olduğu tezine, Pausanias'ın *Yunanistan'ın Tasviri* eserinde aktardığı tarihsel bilgileri referans vermektedir. Pausanias bu eserde Antik Makedonya'nın eski Yunanistan'ın bir parçası olmadığını yazar (ДОНСКИ, 2010: 128).

2009'da tarihçi, gazeteci ve akademisyenlerden oluşan bir grup yazar *Nova Makedonija* gazetesinde hükümetin *antikleşme* politikalarını desteklemek için *Tarihten Kim Korkar* başlıklı bir makale kaleme alarak, *antikleşme* politikaları nedeniyle eleştirilen hükümeti savunma adına ve tenkitlere cevaben yazılan makalede şunları ifade ettiler:

Son zamanlarda eş zamanlı olarak bazı gazetecilerimiz, politikacılarımız (...) ve çıkar gruplarımız tarafından medya aracılığıyla, Makedonya'nın şanlı kadim geçmişine yönelik yapılan saldırılara, küçümseme girişimlerine ve hakaretlere şiddetle karşı çıkıyoruz (Александар Донски, vd., 2009: 14).

Makedonların etnik kökenleri konusunda söz konusu kuramı bilimsel olarak meşrulaştırmak adına bu makalenin yazarları, Makedon halkının saf Slav kökenli olduğu savının ırkçı unsurlar içeren bir yaklaşım olduğunu ileri sürmektedir. Çünkü, bu yaklaşım etnik bakımdan tek bir soya dayanmaktadır. Onlar, her ne kadar çağdaş Makedon halkı Slav kültürü taşısa da, fiilen çoğunun antik Makedon kökenli olduklarını belirtmişlerdir. Bu anlamda onlara göre Makedon halkının antik kökenine ve geçmişine karşı çıkmak; bu tezi destekleyen Makedon Ortodoks Kilisesine, antik Makedonların doğrudan halefleri olan Makedonya dışında yaşayan Makedonlara (Pirin ve Ege Makedonlara), birçok Makedon sivil kuruluşun/derneğin üyelerine ve Makedon diasporasına karşı çıkmak, onların ulusal duygularını incitmek anlamına gelmektedir (Александар Донски, vd., 2009: 14).

Zamanın ruhunun ve Makedonya'nın tarihsel köklerine ilişkin yeni söylemle ilgili olarak bu dönemde yaratılan coşkunun etkisi altında kalan Makedon Bilim ve Sanat Akademisi'nin (MANU) bazı üyeleri 2009 yılında Makedon halkının etnogenezi ya da etno-genetik kökenleri hakkında çok disiplinli bilimsel araştırmalar yapılması önerisinde bulunmuştur. Dünyadaki tüm halkların bu tür çalışmaları yaptığını, Makedonların da aynısını yapma zamanının geldiği görüşünün ileri sürerken, MANU üyelerinden Katica Kulavkova'ya göre;

Çağdaş ile antik Makedonlar arasında herhangi bir kültürel ve etnik bağ var mı? Makedon halkının kökenleri nerededir? Slavlar bu bölgeye ne zaman yerleştirildiler? Makedon ulusal kimliğin oluşmasında neler etkili oldu?

gibi sorulara cevap verilmesi gerekiyordu (МАHY бапа, 2009: 3).

2009 tarihli bir makalede, günlük *Vecer* gazetesi, İsviçre Genetik Enstitüsü *Igenea*'nın bilimsel bir araştırmasına atıfta bulunarak, çağdaş Makedonların damarlarındaki %30 oranında antik Makedonların kanı olduğuna veya aktığına dair bilimsel sonuçları aktarıyordu. Gazeteye göre, bu durum çağdaş ve antik Makedonların

birbirinin devamı olduğunun bir kanıtıdır. Bu bağlamda, gazete Üsküp Meydanı'nda dikilmesi öngörülen Büyük İskender heykelinin tesadüfi olmadığına altını çizmiştir. Gazete, çağdaş Makedonlar ile antik Makedonlar arasında genetik bir bağ olduğunu öne süren bu araştırmaya dayanarak, Büyük İskender'in heykelinin Üsküp meydanına yerleştirilmesinin tam da bu bilimsel verilerle meşrulaştırıldığını yazmıştır (Генетиката потврди, 2009: 5).

Antikleşme bilimsellik adına meşrulaştırıcı görevini tarih, dil bilim ve arkeoloji aracılığıyla yerine getirmiştir. Yukarıda tartışıldığı üzere Makedonya'daki çok sayıda akademisyen, çağdaş ve antik Makedonlarla olan tarihsel ve etno-kültürel sürekliliği kanıtlamak üzere birçok eser neşretmiştir. Antik yaklaşımı kabullenen tarihçilerin amacı bunu söylemsel düzeyde yaygınlaştırmaktır. Violeta Ačkoska'ya göre çağdaş Makedonlar, Makedonya denilen bölgede *doğmuşlardır*. Başlangıçta bu bölgede antik Makedonlar yaşamış, ancak tarih boyunca yerel halk, yani antik Makedonlar farklı halklarla karışmıştır. Böylece Orta Çağ'daki bu karışımın sonucunda Balkanlardaki diğer milletlerle pek çok özelliğe sahip olan, ancak etnogenezi itibarıyla onlardan farklı olan Makedon milleti oluşmuştur. 19. yüzyıla gelindiğinde Makedonlar modern Avrupa uluslarından biri olarak ortaya çıkmıştır (Во 'Илјадата' Хомер има, 2009: 44).

Aristotel Tentov ve Tome Boševski, 2005 yılında *Antik Makedonların Harf ve Dilinin İzlerinde* adlı projede, üç dilde yazılmış (aralarından biri antik Makedonca dilidir) *Rosetta Taşı*'nın orta metnini deşifre etmeyi ve okumayı başardıklarını duyurdular. Bosevski ve Tentov, orta metnin eski Makedon alfabesiyle yazıldığını iddia etmiş, iddialarının temelini ise dilin kökleri, Manastır'ın 60 km. güneyinde bulunan *Ptolemaida* kentinin kazılarında, güney *Pelagoniya* bölgesinde yaşayan *Ptolemaiosların* anavatanlarından geldiği üzerine dayandırmışlardır. Bosevski ve Tentov, *Rosetta Taşı* üzerine yazılan metni inceleyerek eski Makedon lisanının günümüz Makedonca dili üzerinde büyük izler bıraktığı sonucuna varmışlardır (Томе Бошевски, 2005).

Arkeoloji bilimi de bu söylemin inşasında önemli bir rol oynamıştır. Nitekim bu dönemde, arkeolojik kazılar altın çağını yaşamıştır. Kültürel Mirası Koruma Bürosu Müdürü Pasko Kuzman ise, arkeolojik ve diğer bilimsel bulgulara dayanarak çağdaş

Makedonlar ve antik Makedonlar arasındaki doğrudan bağlantıyı kanıtlayacak kişi olarak görülürken, kendisi Büyük İskender'in mezarını bulma çalışmalarını sürdürdüğünü birkaç kez belirtmiştir. Hatta, bir keresinde Büyük İskender'in mezarının Makedonya'da olduğunu ancak bu bilgiyi açıklayamadığını ileri sürmüştür (Беке не го барам гробот, 2018).

VMRO-DPMNE'nin *antikleşme* süreci tezini, devletin resmî doktrini hâline getirmesi kamuoyunda ciddi tartışmaların yaşanmasına neden olurken, kuramın savunucuları, *antikleşme* süreciyle inşa edilen söylemle; Makedon ulusal kimliğinin pekiştirildiğini, tarihsel meşruiyetinin güçlendirildiğini, dışa ve içe yönelik bağımsızlığının arttırıldığını öne sürmüşlerdir. *Antikleşme* süreci Makedonya'nın değişik bölgelerinde arkeolojik kazılarla da desteklenmiştir. Dönemin Makedonya Başbakanı Nikola Gruevski, Makedon halkının Balkan coğrafyasındaki en eski halklardan biri olduğu tezini kanıtlamak üzere yürütülen arkeolojik kazıları şu sözlerle gerekçelendirmiştir: *Arkeolojik alanlarda ve diğer kültürel ve tarihî değerlerde, her şeyden önce bugünün ve geleceğin asıl temelleri bulunmaktadır* (Георгиевски, 2009: 20). Gruevski'ye göre, kazılardan elde edilecek sonuçlar Makedon ulusal kimliğinin ayrılmaz parçalarıdır. (Георгиевски, 2009: 20). 2008 yılında Ohrid kenti yakınlarında temelleri atılan Su Müzesi'nin amacı, bu bölgedeki tarih öncesi *uygarlığı* kanıtlamaktır. Gruevski, anılan yapının temel atma töreninde yaptığı konuşmada, müzenin binlerce yıllık uygarlığın görülebileceği bir cazibe merkezi olacağını vurgulamış, hükümetin gelecek üzerinde çalıştığını, ancak yine de gücünün geçmişe dayandığını belirtmiştir. Ayrıca başbakan Makedonya'nın köklü bir tarihe sahip olduğunu ve bu zenginliğin dünyayla buluşturulması gerektiğini sözlerine eklemiştir. (Почнува изградбата, 2008: 18).

2009 yılında VMRO-DPMNE'nin cumhurbaşkanı adayı George Ivanov, *antikleşme* süreciyle yürütülen kültürel politikaları ve kimlik politikalarını destekleyerek, Makedonya'nın ve Makedon halkının tarihinin derin köklere sahip olduğunu ve Makedon halkının ulusal kimliğiyle herhangi bir sorun yaşamadığını söyleyecek siyasetçilere ihtiyaç duyulduğunun altını çizmiştir (Антиката ќе ја разгори, 2009: 5). Ivanov, bu süreci ima ederek Makedonya'nın tarihsel mirasını beslemek ve desteklemek zorunda olduğunu vurgularken, Başbakan Gruevski, benzer şekilde *antikleşme* süreci

bağlamında yürütülen politikaların, ulusal gururu okşayacağı ve tüm Makedonya'yı birleştireceği tezini savunmuştur (Vangeli, 2011: 14). Ivanov cumhurbaşkanı seçildikten sonra, 16 Eylül 2009'da Makedonya ismini kimin kullanma hakkına sahip olduğu konusunda Yunanistan'ın Almanya'daki büyükelçisi ile yaptığı bir tartışmada şunu söylemiştir:

Makedonya ismini antik Makedonya'dan devraldık. Bizim ülkemizde antik Makedonlar yaşadığı için ve Filip'in annesinin Manastır'da (Bitola) doğmuş olmasından dolayı suçlu değiliz (Иванов: Ние сме, 2009: 3).

3. ÜSKÜP 2014 PROJESİ: MAKEDON ETNO-TARİHİNİN İCADI

Antikleşme süreci çerçevesinde, Makedon etno-tarihin yeniden keşfi en iyi Üsküp 2014 Projesi'nde yansıtılmıştır. Üsküp 2014 Projesi, VMRO-DPMNE hükümeti tarafından 2006 yılında başlatılan *antikleşme* sürecinin ve kimlik politikalarının merkez projesi olmuştur. Mekânsal veya kentsel dönüşümü ifade eden Üsküp 2014 Projesi, resmî olarak, 4 Şubat 2010'da 3D görseliyle Makedon kamuyuna sunulmuştur. Proje ile Üsküp'ün merkez bölgesi ve kent meydanı için tamamen yeni bir mekânsal örgütlenme ve yeni bir görünüş öngörülmüştür. Üsküp 2014 Projesi, mimarî yapı ve estetik bakımdan neo-klasik ve barok akım tarzıyla inşa edilen birçok yeni idarî ve kamu binalarından ve kamuya ait olmayan, yani kamusal olmayan oteller gibi yapılardan oluşuyordu. Ayrıca, proje kapsamında *Porta Makedonija* olarak adlandırılan Zafer Takı, köprüler, fısıkiyeler, Makedonya'nın tarihsel ve ulusal figürlerini yansıtan onlarca heykel/anıt ve Makedonların mitolojisine ve kültürüne ait birçok maddî simgeler yer almıştır.

Dikilen heykellere ve inşa edilen anıtlara bakıldığında, bu yapıların Antik Çağ'dan başlayarak bütün Makedonların tarihini çizgisel bir şekilde temsil etmiştir. Bu anlamda, Üsküp Meydanı'nda projenin merkezî simgesi olan 22 metrelik Büyük İskender'in heykeli bulunmaktadır. Vardar Nehri'nin sol tarafında ise Büyük İskender'in babası II. Philip ve annesi Olimpia'nın heykelleri yer almıştır. I. Justinian imparator heykeli ise Roma İmparatorluğu'nu temsil etmektedir. Devamında, Orta Çağ dönemini temsil eden ve bölgede Hristiyanlığın yayılmasında büyük katkısı bulunan ve aynı zamanda ilk Slav alfabesinin (glagolica-глаголица) kurucularından

olan Aziz Kiril ve Metodij kardeşlerin ve Aziz Kliment Ohridski ve Aziz Naum heykelleri de dikilmiştir. Tahta oturmuş Çar Samuil, Orta Çağ Makedonlarının ilk devletini ve devlet geleneğini işaret etmektedir. Nehrin kuzey yakasında, 17. yüzyılda Osmanlı Devleti'ne karşı özgürlük için savaşan Petar Karpoş'un heykeli bulunmaktadır. Bunların yanı sıra VMRO örgütünün yöneticileri ile Osmanlı'ya karşı verilen kurtuluş savaşının öncülerinden; Gotse Delçev, Damyan Gruev, 19 ve 20. yüzyılın başının birçok Makedon ulusal kahraman ve aydınlarına ait heykeller de bulunmaktadır. Proje kapsamında 20. yüzyılın başında Makedonya meselesini dünya kamuoyunda görünür kılmak adına Selanik'te farklı suikastlar düzenleyen *Gemidzije* (гемициите) isimli devrimci grubun anıtı Makedonların devrimci ruhunu sembolize etmektedir. Metodija Andonov Çento'nun anıtı ise İkinci Dünya Savaşı sonrası, komünist rejim kurbanlarını temsil etmektedir. Bunların yanı sıra 2001 yılında Ulusal Kurtuluş Ordusu ile çatışmalarında hayatlarını kaybetmiş olanlar adına *Makedonya Savunucuları Anıtı* (Spomenik na branitelite) da proje kapsamındadır.⁹

⁹ Heykel ve anıtların dikilmesinin yanı sıra Anayasa Mahkemesi, Arkeolojik Müze, Makedonya Devlet Arşivi, Dış İşleri Bakanlığı, Makedon Mücadele Müzesi ve Komünist Rejimi Kurbanları Müzesi, Ulusal Tiyatro, Opera, Maliye Bakanlığı Binası gibi birçok idarî ve kamu binası proje kapsamında yer almaktadır. Çoğu şehrin merkezinde ve Üsküp'ün meydanında bulunan bu kamu ve idarî binaların hepsi neo-klasik ve barok mimarî tarzında inşa edilmiştir. Proje kapsamında aynı mimarî tarzda oteller ve kamu binası statüsünde olmayan yapılar da inşa edilmiştir. Ayrıca Üsküp merkezinde sosyalist dönemde modern mimarî tarzıyla inşa edilmiş özel ve kamu binalarının dış görünüşü neo-klasik ve barok olarak değiştirildi. Örneğin, 1970'lerde inşa edilen Makedonya hükümet binasının eski mimarî tarzı değiştirilerek neo-klasik ve barok mimarî tarzında yeni bir görünüş kazandırıldı. Makedonya meclis binasına ise 19. yüzyıl tarzı kristal saray görünümlü kubbeler eklendi. Parlatonun öntü 19. yüzyılın devrimci ve ulusal kahramanı Nikola Karev'in heykeli ile süslenmiştir. Bunların yanı sıra şehrin meydanında 1963 yılı depreminde yıkılmış *Subaylar Kulübü* ve *Sveti Konstantin i Elena* Kilisesi'nin inşası öngörülmüyordu. Subaylar Kulübü'nün inşaatı öngörüldüğü yerde hâlâ devam ederken, *Sveti Konstantin i Elena* Kilisesi'nin inşaatı başlangıçta planladığı yerde olmasa da birkaç yüz metre ötesinde hâlâ devam etmektedir. Örneğin 2010 yılından 2017 yılına kadar Üsküp 2014 Projesi kapsamında belgelenmiş; 37 kamu ve özel bina, 6 otopark, 6'dan fazla binanın dış görünüşü, 34 anıt, 5 meydan, 1 panoramik tekerlek, 2 yeraltı otoparkı, 4 köprü, 39 heykel, 1 zafer kemeri vardır. Bkz. "Скопје 2014" под лупа", (Online), <http://skopje2014.prizma.birn.eu.com/mk>. Erişim Tarihi: 14 Mart 2019; Burada belirtilmesi gereken bir detay bu tesislerin bir bölümünün inşaatının 2010

Proje, kentin mekânsal dönüşümünü temsil etmekte beraber, sosyalist dönem sonrası ulusal söylem sembolizminin yeniden yapılandırılması ve yeniden tanımlanması bağlamında düşünülmelidir. Proje ile mekânı dönüştürmek, onu ulusal ve ideolojik anlamlarla donatarak yeni bir etno-tarih keşfetmek istenmektedir. Makedon ulusunun kökenine ve *keşfedilen* bu etno-tarihe dair yeni anlatının mekânda kristalleştirilmesi ve somutlaştırılması gerekiyordu. Dolayısıyla mekân; mimarlık, heykel, anıt vs. gibi diğer sanatsal veya maddî eserler *antikleşme* politikalarının arkasında bulunan söylemi kalıcı bir şekilde sabitlemek ve görünür hâle getirmek için uygun araçlar olarak seçilmiştir. Dahası, günde binlerce insanın geçtiği ve simgesel önemde olan başkent meydanı, bu yeni keşfedilmiş geçmişin en etkili şekilde iletileceği ve onaylanacağı alandır. Keşfedilen bu yeni etno-tarih ve ulusal söylem, çağdaş Makedon ulusunu, Büyük İskender'in ve antik Makedonların torunları olarak göstermek iddiasındadır. Böylelikle heykeller, anıtlar ve içerdiği tüm sembollerle Üsküp 2014 Projesi bir metnin ve anlatının içinden geçtiği ve cisimleştiği bedendir.

Gotse Delçev ve Damyan Gruev'in heykellerinin kent meydanında kaidelerine yerleştirilmesi vesilesiyle *Vecer* gazetesinin manşeti dikkat çekicidir: *Makedonya artık tarihini de görebiliyor* (Македонија сега може, 2010: 1). Bu anlamda proje, Makedon ulusunun tarihinin keşfedildiği ve yeniden yazıldığı mekândır. Keşfedilmiş bu yeni ulusal geçmiş, mekâna bürünerek temsili ve simgesel bir görünürlük kazanmaktadır. Proje, sosyalist dönemde *keşfedilmemiş, gizlenmiş* ve *bastırılmış* Makedon halkının geçmişinin mekânsal ve simgesel düzeyde halka sunulduğu bir mekânı ifade etmektedir. Bir mekân olarak proje, Makedon ulusunun eksik olan ulusal tarihini telafi etmek için bir araç olarak kullanılırken, ulusal tarihin inşa edildiği ve görsel olarak gösterildiği proje, Makedonların etnik kökenleri ilgili bir hikâye, bir anlatı inşa etmekte, zamanda ve mekânda sürekliliği meşrulaştırmaktadır. Gruevski, 2 Ağustos 2011 tarihinde, İlinden İsyanı'nın ve Makedonya Anti-faşist Ulusal Kuruluş Meclisi'nin (ASNOM) yıldönümleri vesilesiyle yaptığı konuşmasında, Makedonların köksüz bir ağaç olmadığını, özgürlük ve

yılıının başlarında, Üsküp 2014 Projesi'nin resmi tanıtımından önce ilan edilmesi ve başlatılmasıdır.

ilerleme mücadelesinin tarihsel sürekliliğe dayandığını vurgulamıştır (Македонците се историска, 2011: 2).

Üsküp 2014 Projesi, Makedon ulusunun tarihsel ve etno-kültürel kökenlerinin Orta Çağ Slav kabilelerde değil, antik Makedonya’da bulunduğu mesajını iletmektedir. Daha net bir ifadeyle, proje aracılığıyla, antik Makedonların halefleri olarak Makedon halkının bastırılmış ve gizlenmiş geçmişi inşa edilmektedir. Mirka Velinovska, *antikleşme* süreci kapsamında yapılan kazı bilimi çalışmalarını ima ederek arkeolojinin hafıza kaybının terapisi olduğunu vurgulamıştır. Ona göre *antikleşme*, yaşamın sürekliliğini sağlamak için bir girişim olarak okunmalıdır. Geçmişin anısının yeniden canlandırılması, zorla kesintiye uğradığı, bastırıldığı ve unutulduğu dönemlerden sonra kolektif bir ihtiyaç olarak ortaya çıkmaktadır (Велиновска, 2010: 3). Dönemin Mimarlar Birliği Başkanı Vangel Bozinovski, çağdaş Makedon halkının antik Makedonlar mı yoksa Slavlar mı olduğu sorusuna yanıt olarak; çağdaş Makedonların bu bölgenin yerlileri olduğunu ve Makedon ulusal kimliğinin Slav kodlarını ve karakterini sürdüremez olduğunu vurgulamıştır. Bozinovski, dünyadaki çeşitli bilimsel kurumların, DNA üzerine çalışmalar yaparak çağdaş Makedonların antik Makedonlarla bağlantılarını kesin ve nihai bir bilimsel bilgi olarak kanıtladıklarını öne sürmüştür. Bozinovski, Üsküp 2014 Projesi’nin aslında Makedon ulusal tarihinin bastırılmasıyla ilgili olduğunu ve proje aracılığıyla Makedonların aslında günahlarını ve hatalarını düzelttiklerini söyler. Proje ile Makedon halkının gerçek tarihi yeniden yazılır:

Biz, tarihimiz, kökenimiz ve kanımız olan halkımızı bir şekilde geçmişte ihmal ettik. Üsküp 2014 Projesi’yle tüm Makedon krallar, çarlar, generaler ve Makedonya’ya katkı sunanlar karşısında kendi hatalarımızı ve günahlarımızı düzeltiyoruz (Гроздановски, 2016).

Kamuoyunda *antikleşmenin* siyasî mimarlarından biri olarak addedilen Kuzman, antik ile çağdaş Makedonlar arasındaki tarihsel sürekliliği vurgulayarak Büyük İskender’in Makedon olduğu tezini savunur. Dayanağı ise Büyük İskender’in askerlerinin Yunanca değil Makedonca konuştuğu üzerinedir. Bundan mütevellit, İskender’in Yunan olmadığını iddia etmiştir (Гроздановски, 2016). Antik ve çağdaş Makedonlar arasındaki etno-kültürel bağlantının ana kanıtı Makedonya ismidir. İki ülke arasındaki isim anlaşmazlığına ilişkin Kuzman, Makedonya’nın Makedon halkının Slav değil, etnik

Makedon soyundan geldiğini kanıtlaması halinde resmî devlet ismini koruyabileceğini savunmuştur (Георгиевски, 2009: 35). Bir din adamı (papaz) Büyük İskender'in heykelinin dikilmesini destekleyerek şu sözleri ifade etmiştir:

Makedonya Cumhuriyeti'nin ismi ve Makedon kimliği antik Makedonya, Büyük İskender ve bu dönemin sembolleriyle ayrılmaz biçimde bağlantılıdır. Başka hiçbir özdeşleşme fikri Makedonya Cumhuriyeti ve Makedon ismini gerekçelendiremez (Hayм, 2011).

2009 yılında cumhurbaşkanlığı seçim kampanyası sırasında VMRO-DPMNE'nin cumhurbaşkanı adayı olan Ivanov, Yunanistan'ın isim değiştirme talebi konusunu sarıh bir şekilde reddetmiştir. O, *Makedonya* isminin halkının ulusal kimliğinin ve geçmişinin ayrılmaz bir parçası olduğunu ileri sürmüştü, ulusal kimlik ile isim arasındaki bu varoluşsal ilişkiyi şu şekilde dile getirmiştir:

Makedonya'nın ulusal kimliğini, Makedon ulusunun benzersizliğini, Makedon dilini ve Makedonların bir arada yaşama modelini tehlikeye atacak fikir ve önerileri kabul etmiyorum (...). İsim ve kimlik bizim bir parçamız ve biz de onların bir parçasıyız. İsim ve kimlik yüzyıllardır akan bir nehir gibidir (...) Kimlikten vazgeçmek içtiğimiz suyu ve yediğimiz meyvelerle nehri kurutmaya çalışmak gibidir (...) (Петрески, 2014).

Mekânda ve simgelerde somutlaştırılan Makedon ulusunun bu görkemli geçmişi Nietzsche'nin de bahsettiği anıtsal tarih türüyle örtüşmektedir (Nietzsche, 2000: 78). Anıtsal tarih anlayışında insanlar; *bir zamanlar var olan büyüklüğün zaten daha öncesinde mümkün ve olabilir durumda olduğu dolayısıyla de yeniden varolabileceği* şeklinde bir görüşe sahiptir. Anıtsal tarih bir halkın en şanlı olaylarına dayandırılır. Tarihi, anıtsal açıdan ele alan her kimse geçmişte meydana gelen büyüklüğün bir kez meydana gelebileceğine göre, tekrar meydana gelebileceğine inanır. Ancak bu öykünme durumu, öykünülebilir bir şey olarak gösterilmesi gerektiği sürece uydurulmuş bir masal haline de gelebilir. (Berkowitz, 2003: 65).

Smith'e (2022) göre etnik topluluğun ve ulusun hayal edilen ortak tarihi, bir hikâye anlatmalıdır. Bu hikâye insanları memnun ve tatmin etmelidir. Smith, ikinci önemli husus olarak da hayal edilen ulusun geçmişinin eğitici olması gerektiğini tezini ileri sürmüştür (50). Proje kapsamında Makedon ulusunun şanlı tarihi Büyük İskender gibi mitsel ve dünya çapındaki ünlü bir şahsiyette cisimleştirilmektedir. Mimar Vangel Bozinovski, projenin amaçlarından

birinin Makedon halkını kendi şanlı geçmişi karşısında bilinçlendirmek ve ona ne kadar zengin bir tarihe sahip olduğunu anlama imkânı sunmak olduğunu belirterek, proje gerçekleştirilmeden önce Makedonların özel bir kimliğe sahip olmayan bir halk olduğunu belirtmiştir. Bozinovski, projenin tamamlanmasıyla Makedonlara, tarihin kendisine nasıl bir hazine miras bıraktığını görme ve anlama imkânına sahip olduğunu vurgulamıştır (Pichler, n.d.).

Smith'e (1997) göre antikliğin özellikle de altın çağın ortak anılarının kolektif olarak tahsis edilmesi, ulusların ve ulusal kimliklerin oluşumuna önemli ölçüde katkıda bulunmaktadır. Eskilik ne kadar ihtişamlı hayal edilirse, ulus üyelerini ortak bir kültür etrafında harekete geçirmek, birleştirmek ve ortak bir ulusal kimliği tanımlamak o kadar etkin olur. Ulusun altın çağ fikri birkaç işlevi yerine getirir. Altın çağ fikrinin birinci işlevi, ulusal topluluğun *özgünlük-otantiklik* arayışını tatmin etmektir. Bir *otantik kimliğin* iki anlamı bulunmaktadır. Bunlardan ilki, köken ile ilgilidir: *Kim olduğumuzdur* sorusunu cevaplamaktadır. *Kim olduğumuz* bir köken ve soy miti olan *nerden geldiğimiz* tarafından belirlenir. *Otantik kimliğin* ikinci anlamı farklılaşmakla, *ötekini* inşa etmekle ilgilidir: *Kim olduğumuz*, yani kendimizi tanımlamak, dışarıdaki ve farklı olan ile sınır çizmemi mümkün kılar. Öteki; karakterimizi, bireyselliğimizi paylaşmayan, *bizden* farklı olan, yabancı olandır. Smith'e göre zamana veya geçmişe geri dönüş, mekâna yani *vatana* dönüşe eşlik etmektedir. Bu anlamda *Altın Çağ*'ın ikinci işlevi, topluluğu kendi tarihî mekânına yerleştirmek ve yeniden köklendirmektir. *Altın Çağ* anılarının üçüncü işlevi kuşaklar arasında devamlılık ya da süreklilik duygusu oluşturmaktır. *Altın Çağ* anılarının dördüncü işlevi, bir topluluğun üyelerine geçmişteki büyüklüklerini ve dolayısıyla içsel değerlerini hatırlatmaktır. Son olarak *Altın Çağ*'ın anıları, o altın geçmişin ortaya çıkardığı gerçek doğadan kaynaklanan görkemli bir kaderi yansıtır ve işaret eder (36-52).

Özgünlüğün kanıtlandığı proje, psikolojik ve politik ihtiyaçtan kaynaklanmaktadır. Proje ile ilk çağlara kadar giden bir geçmişin tahayyülü, Makedon ulusunun bu ihtiyacını karşılamak için bir araç olarak görülmektedir. Makedonların *Altın Çağ*larının keşfedildiği proje ile, her şeyden önce Makedon ulusunun kökenleri üzerine bir anlatı inşa edilmekte, etno-tarihi keşfedilmekte ve ulusun özgünlüğü kanıtlanmaktadır. Bu anlamda *biz kimiz* ve *nereden*

geliyoruz sorusuna cevap veriyor: *Biz Makedonlarız* ve bu bölgede otantik bir halk olan antik Makedonların halefleriyiz. İkinci olarak proje aracılığıyla Makedon ulusunun doğduğu yer olan *vatanı* tahayyül ediyor. En az üç bin yıldır ataların, kahramanların, azizlerin yaşadığı, çalıştığı savaştığı ve zafer kazandığı bir tarihî mekândır bu. Üçüncüsü, proje Makedon ulusunun zaman ve mekândaki sürekliliğini ortaya koymaktadır. Proje aracılığıyla Makedon milleti kesintisiz tarihsel devamlılığa sahip bir millet olarak hayal ediliyor. Dolayısıyla projenin en önemli işlevlerinden biri *Makedon halkının tarih boyunca süren varlığını kanıtlamaktır*. Dördüncü olarak proje, Makedonları şanlı ve kahramanca geçmişi hakkında bilinçlendirerek; adaletsizliklere, işgallere ve asimilasyonlara rağmen, Makedon halkının ayakta kalmayı başardığının mesajını veriyor. Proje, aynı zamanda Makedon ulusunun yüksek değerleri ve güçlü karakteri mesajını da aktarıyor. Son olarak proje geçmişi veya Altın Çağları vurgulayarak bugünde ve gelecekte ulusun nasıl davranması gerektiği konusunda yol haritasını çiziyor.

Mekânsal ve simgesel olarak temsil edilen tarih kahramanlıklar, fedakârlıklar ve bağımsızlıklar için verilen mücadelelerle doludur. Çünkü, proje Makedon ulusunun uzamsal olarak yerliliğini, kültürel olarak özgünlüğünü ve zamansal olarak sürekliliğini göstermenin yanı sıra; aynı zamanda Makedon ulusunun bağımsızlık, özgürlük ve egemenlik için tarih boyunca verdiği mücadeleyi de temsil etmektedir. Tüm bu motiflere projenin en önemli simgelerinden biri olan, Zafer Takı (Porta Makedonija) eklenmektedir. Zafer Takı, Makedonya'nın bağımsızlığını vurgulayan önemli bir simgedir. Bu yapıtın resmî açılışı sırasında Başbakan Gruevski, *...bir milletin, halkın veya devletin elde ettiği bağımsızlıktan daha büyük bir zafer var mıdır...?* cümlelerini dile getirmiştir (Отворена порта 'Македонија, 2012: 4).

Zafer Takı'nın göstergebilimsel bir çözümlemesi gerçekleştirildiğinde, öncelikle anıtın her iki tarafında 32 mermer rölyef bulunmaktadır. Bir tarafta rölyeflerle Neolitik çağlardan başlayarak bağımsızlığa kadar Makedon kültürü sembolleştirilmektedir. Anıtın diğer tarafında bulunan rölyeflerde antik dönemden 2004 yılına kadar Makedonya'nın tarihine ışık tutulmaktadır (Ристески, 2016: 281).

Yukarıda betimlendiği gibi proje kapsamında Makedonların tarihi antik Makedonya döneminden simge ve figürlerle temsil edilmiştir. Devamında ise erken Hristiyan tarihsel dönemi vurgulanmıştır. Makedon ulusal uyanışı ve bağımsızlık mücadelesini simgeleyen 19. yüzyıl ile devam edilerek -faşizmle mücadele dönemi de simgelenmiştir. Makedon ulusunun mimarî nesnelere, anıtlar, heykeller ve diğer sanat eserlerinde eklemlenen bu doğrusal tarih anlayışı, modern dönemle sona ermektedir. Modern dönem, 2001 Makedonya Çatışmasında (22 Ocak 2001- 12 Kasım 2001) şehit düşenlerin anısını taşıyan anıt aracılığıyla yaşatılmaktadır.¹⁰ Üsküp Meydanı Makedon tarihinden önemli kişileri birleştirecek bir *topoğrafya* olmalıdır. Bu kişilerin bağı, antik çağlardan 21. yüzyıla kadar Makedon halkının ismini ve kültürünü tarihsel süreklilik içinde ortaya çıkarmaktadır (Stojkoski, 2015: 38).

Ulus inşa etme sürecinde, tıpkı homojen ulusal bir topluluğun hiçbir zaman mevcut olmaması gibi milletin ve tarihin de tek bir biçimde sınırlanamayacağı bir gerçektir. Farklı sınıf, kast, zümre, mezhep, bölge ve etnik topluluklar milletin değişik yorumlarını ve muhalif anlatılarını benimseyebilmektedir (Smith A., 2015: 52).

Üsküp 2014 Projesi'nde somutlaştırılan bu tarih anlayışının, Makedon ulusunun geçmişine ilişkin sosyalist anlatıya ve olası

¹⁰ Makedonya devletinin etnik gruplar arasında kurduğu yapısal eşitsizlik ve dışlayıcı politikalarına karşı tepki 2001'de silahlı çatışmanın başlamasıyla farklı bir evreye girmiştir. Arnavutlar, 1999'da Kosova Savaşı'nın sona ermesiyle birlikte Makedonya'da bir ayaklanmanın hazırlıklarını yapmaya başladılar. Bu ayaklanmanın amacı, Makedonya'nın Batı tarafını ilhak etmek ve Arnavutluk ile birleştirmek değil, Arnavutların Makedonya Devleti'nin içerisinde sosyo-politik statüsünü güçlendirmek ve Makedonlar ile eşit haklara sahip olmaktır. Böylelikle Şubat 2001'de Kosova'ya yakın Makedon köyü olan Tanuşevci'de bir güvenlik görevlisinin Ulusal Kurtuluş Ordusu (UÇK) tarafından öldürülmesi ile silahlı çatışma başlamıştır. İki taraftan yüzlerce kişinin öldürülmesine neden olan silahlı çatışmaların durdurulması için UÇK'yı siyaseten temsil eden Ali Ahmeti; derhal ateşkes ilan edilmesi, Makedonya'da yaşayan Arnavut topluluğuna geniş haklar verilmesi, halkın silahsızlanması ve genel af ilan edilmesi gibi taleplerde bulunmuştur. Haftalar süren yoğun görüşmelerden ve gerekli şartlar sağlandıktan sonra 13 Temmuz 2001'de Ohri'de barış çerçeve antlaşması imzalanmıştır. Ohri Antlaşması, Makedonya'daki dört siyasi parti liderinin yanı sıra dönemin Makedonya Cumhurbaşkanı Boris Trajkovski, ABD'nin özel elçisi James Pardew ve AB'nin özel elçisi François Leotard tarafından da imzalanmıştır. ABD ve AB, bu anlaşmanın gerçekleşmesinde garantör rolü üstlenmişlerdir. Bkz. Abdülmecid Nuredini, *Osmanlı Sonrası Makedonya* (Üsküp: Matüsiteb, 2008), 143.

farklı tarih okumalarına bir tepki olarak okunması gerekmektedir. Bu tarih anlayışı, Makedon halkının ulusal tarihi konusunda farklı okumaları ortadan kaldırmayı ve tek tip tarihyazımını dayatmayı amaçlamaktadır. Smith'in ileri sürdüğü gibi;

Tarihin muhalif okumaları ve çok tarihlik şans dış olayların *uyandırma*da başarılı olduğu kimlik duygusunu boğabilir ve zayıflatabilir; birleşik bir tarih ve tek bir açıklama, *akla uygun* olabilir ve aşınmış bilinci *yönlendirebilir* (Smith, 2022: 245).

Bir halkın ulusal tarihini yapmak belli dönemlerini unutturmak veya gizlemek anlamına gelmektedir. Ernest Renan, *ulusun inşa edilmesinde unutmama ve geçmişi çarpıtma eylemi esastır* (Renan, 1946) diyerek unutmamanın ve geçmişin çarpıtmasının ulusu ve ulusal kimliği inşasında ne kadar önemli olduğunu ortaya koymaktadır. Milliyetçilik geçmişi tek yönlü olarak kavradığı için ideolojisiyle ve ilkeleriyle uyum içinde olmayan bazı tarih dönemlerini ulusal anlatı ve halkın kolektif belleğinden dışlama ve unutturma eğilimindedir.

Makedon ulusunun geçmişinin farklı yorumları özellikle ulusun etnik ve kültürel kökenleriyle ilgilidir. Kuzman, VMRO-PDMNE hükümetinin *antikleşme* ile Makedonların Slav kökenli bir halk değil, antik Makedonların mirasçıları olduklarını kanıtlamak istediğini ileri sürmüştür. Ona göre Slav (Orta Çağ) dönemi, Makedonya'nın binlerce yıllık tarihinin sadece küçük bir dipnotudur (Паско Кузман-Скулптурите во владата, 2007).

Sosyalist dönemde inşa edilen Makedon ulusunun kökenleri ve kültürel kodlarına ilişkin söyleme karşıt olarak inşa edilen projeye, Makedonların kökenleri antik dönemde aranmaktadır. Sosyalist dönemde siyaset ve ideolojinin etkisi altında olan tarihyazımı ile tarihçiler, ideoloji yüklü bir tarih yazarak Makedon halkının antik dönemden beri sahip olduğu tarihsel sürekliliği tamamen gizlemiştir. Bu ise Makedon halkının Slav kökenli olduğu söyleminin, antik söylem üzerinde hakimiyet kurmasına neden olmuştur (Панов М., 2011). Makedon ulusunun tarihine ilişkin bu yeni paradigma yalnızca Makedonların etnik kökeniyle ilgili değildir. Çünkü Makedon ulusunun geçmişini nasıl yorumladığı konusunda Makedon sosyalist tarihyazımını topyekûn bir olumsuzlamadır. Violeta Açkoska, proje kapsamındaki heykelleri ve diğer anıtları ima ederek mevcut vatansever sanatı Makedon halkı için gecikmiş bir tarih okulu olarak değerlendirmektedir.

Açkoska, sosyalist Makedon tarihyazımını eleştirerek onlarca yıldır yalnızca solun yücelttiği şahsiyetlerin tarih kitaplarını okuduklarını ve son derece yoksullaştırılmış bir tarihe sahip olduklarını söylemektedir. Çünkü, Makedonların, Yugoslav kimliğiyle özdeşleştirmek için yazılan siyah-beyaz bir tarihin ideolojik kalıpları içinde olduklarını ifade etmektedir. Bununla birlikte Yugoslavya'nın müfredatını ve eğitim sistemini eleştirerek devletin ideolojik ihtiyaçlarından ve Yugoslavya'daki tüm halklar için tek yorumlu tarihyazımından dolayı Makedon halkının kendi tarihinden daha fazla, yabancı tarih öğrenmek zorunda kaldığını ileri sürmüş, ona göre:

Tarih kitaplarında (...) İlinden Ayaklanması ve Gotse Delçev hakkında sadece üç cümle vardı. Yugoslav halklarının Büyük Tarihi'nde Büyük İskender hakkında sadece birkaç satır vardı (...) Komşularımız gibi kendi tarihimizi tanıma ve sevme zamanı gelmiştir (Ачкоска, 2014).

Makedonya'da ana muhalefet partisi olan SDSM'nin¹¹ *antikleşme* sürecine yönelik eleştirilerine cevaben Cumhurbaşkanı George Ivanov, SDSM'nin Makedonya Komünist Partisi'nin halefi olarak, Makedon halkının kökenleri ve genel olarak Makedon halkının tarihi üzerindeki hikâyenin Yugoslavya'nın parçalanmasıyla birlikte sona erdiği tezini ileri sürmüştür: *Köklerimizin olmadığı, yapay bir yaratık olduğumuz, bize sözde güvenlik sağlayan Yugoslav tarihine bağlı kalmamız gerektiği tezi yeter artık (...)* (He ми е важна, 2009).

Ivanov *köklerimizin olmadığı* ifadesiyle doğrudan Makedonların Slav olduğu anlatısını hedef almıştır. Aslında Ivanov, Makedon halkının kökenlerinin Antik Makedonya tarihinin derinliklerinde olduğunu vurgulamaktadır. Ivanov, SDSM'nin, Makedonların kendi ulusal tarihlerini resmî tarih yazımının çerçevesi dışında inceleyemeyecekleri fikrine nihayet son vermesi gerektiğini ileri sürmüştür. SDSM hâlâ, Makedon halkının tarihine yalnızca iki sayfanın ayrıldığı Yugoslav döneminin tarih yazımına inanmaktadır (He ми е важна, 2009).

VMRO-DPMNE hükûmeti, çağdaş ve antik Makedonlar arasındaki etno-kültürel bağı vurgulamakla *Slavizm'* den ayrılışı ideolojik çatışmanın bir dışavurumu olarak nitelemektedir. Dolayısıyla 2006 yılından sonra yürütülen *antikleşme* politikaları, sosyalist-

¹¹ Makedonya Sosyal Demokratlar Birliği.

komünist dönemde inşa edilen ulusal anlatıdan radikal paradigma-
tik bir değişimdir. VMRO iktidarının Slav tezi yerine antik Make-
don tezini koymasının arkasında, güney Slav topluluğunun bir par-
çası olarak etnik Makedonlar'ın Slav kökenli olduğu fikrinin komü-
nistler tarafından inşa edildiği görüşü yer alır. Bu anlamda Üsküp
2014 Projesi ile inşa edilen tarih, toplu bellek yitimine doğru atılan
bir adımdır ve sosyalist mirasından radikal bir kopuşun ifadesidir
(Sardzoska, 2016: 155).

Milleti millet yapan geçmiştir; bir milleti diğerleri karşısında
meşru kılan geçmiştir ve tarihçiler de onu yazan insanlardır. Ancak
bu geçmişle ilgili bir tuhaflık söz konusudur. Milliyetçilik söz ko-
nusu olduğunda, gerçek tarih meselesi konu dışıdır. Millî tarihlerin
gerçek olarak kutsadıkları gerçeğe uygun olan değil, cemaati bir
araya getirdiği düşünüldür. Dolayısıyla, geçmişten topluluk için
işe yarayan ne varsa seçilir, zamandan ve uzamdan *gerçekler* olarak
sunulur (Özkırmı, 2010: 166-167).

Siyasi mimarları Üsküp 2014 Projesi'yle bu alternatif ulusal
tarihi üretme hakkını ancak Osmanlı ve sosyalist geçmişi gizleyerek
ve unutturarak elde ettiler. Buna göre, *lanetlenen* Osmanlı ve sosya-
list geçmiş susturularak ve resmî tarihyazımında ve ulusal anlatının
dışında bırakılır. Bu anlamda, Üsküp 2014 ile Makedon kimliğinin
antik çağlardan türeyen doğrusal bir gelişim gösterdiğini iddia
eden bir anlatı inşa edilmiştir. Bu projeye Makedonya'nın bugünü,
seçici bir geçmişe dayalı olarak idealize edilmiş, dolayısıyla bu al-
ternatif geçmiş ve anlatı ideolojik olarak ortaya çıkmıştır (Kubiena,
2012: 88-90). Makedon milliyetçiler ve VMRO-DPMNE hükümeti,
Üsküp 2014 Projesi'yle sosyalist dönemde *kaybedilen* ulusal kimlik-
lerini geri istemekte ve böylece Makedonya'nın sosyalist geçmişiyle
hesaplaşmayı temenni etmektedir. Bu bakımdan proje, etnomitolo-
jiye dönüştürülen ideolojileştirilmiş bir tarihyazımının yansıması-
dır (Димитров, 2011: 18).

SONUÇ

Makedonya'daki milliyetçiler tarafından Makedon halkının
tarihini yeniden yazma ve mitsel tarihini keşfetme girişimi olan *an-
tikleşme* süreci, Balkan ülkelerinin ulusal tarihe veya geçmişe yöne-
lik anlayışından farklılık göstermemektedir. Başından beri Balkan-
lar'daki tüm uluslar ve ulusal kimlikler uzun *hayalî* bir tarihsel

geçmişe dayandırılarak inşa edilmiştir. Ulus tasavvurunun bu biçimi, literatürde *ilkçi* olarak bilinen yaklaşımla uyumludur. Bu yaklaşıma göre milletler, kökleri hatırlanmayacak kadar tarihin derinliklerine uzanan doğal varlıklardır. Bu yaklaşımı sıklıkla benimseyen milliyetçiler, dünyanın milletlere bölünmüş olduğunu ve milletlerin çok eski çağlardan beri devamı olduğunu savunurlar. Bu kuramsal çerçeve içerisinde *Antikleşme*yle Makedonların, Balkanlar'ın en eski uluslarından biri olduğu tahayyül edilmektedir. Ayrıca bu yeni anlatıda, Makedon halkı komşu Slav halklarından özgün ve dolayısıyla farklı olarak hayal edilmektedir.

Antikleşme süreciyle VMRO-DPMNE hükûmeti, Makedon halkının etno-tarihini keşfetmeyi amaçlamaktadır. Bu çalışmanın da temel iddialarından birisi budur. Burada etno-tarih kavramı, bir milletin geçmişinin nesnel olarak keşfedilmesi ve araştırılması değil, mitolojik bir geçmişin keşfedilmesi, hatta gerektiğinde onun tamamen icat edilmesi anlamında kullanılmaktadır. Milliyetçilik çağında milletin oluşması ve varlığını sürdürebilmesi bakımından böyle bir geçmişe tasavvur edilmesi zaruridir; fedakârlıklarla, kahramanlarla, büyük savaşlarla vb. dolu şanlı bir geçmiştir bu.

Makedonya örneğinde, mitsel tarihin bu biçimi, çağdaş ve antik Makedonlar arasındaki etno-kültürel ve tarihsel sürekliliği meşrulaştıran bir anlatı olarak ortaya çıktı. Bu anlatı aracılığıyla Makedon milleti şanlı bir geçmişe sahip bir millet olarak hayal edilirken, Makedonları, insanlık tarihinin bildiği en büyük askerî liderlerinden biri olan Büyük İskender'in doğrudan mirasçıları olarak gösteriyordu.

Bu perspektiften bakıldığında, Makedon ulusunun etno-tarihini veya mitik geçmişinin keşfetmenin temel nedeni ve ana motivasyonun, Bulgaristan, Sırbistan ve Yunanistan gibi komşular tarafından *inkar edilen* bir ulus olmasıyla ilgili olduğunu savunuyoruz. VMRO-DPMNE hükûmetini ve milliyetçileri böyle bir girişime iten ikinci neden ise 1991 sonrasında Makedonya'da ortaya çıkan revizyonist eğilimlerle ilgilidir. Revizyonist tarihçiler ve politikacılar, sosyalist dönemin Makedon tarih yazımının, siyasetin ve ideolojinin etki altında kalarak Makedon halkının gerçek tarihini ve geçmişini gizlediğini, çarpıttığını ve yanlış yazdığını savundular. Onlara göre sosyalist dönemde Makedon milliyetçi düşüncesinin dayandırıldığı tarihî ve kültürel temeller istikrarsız ve Makedon milletinin

otokton olduğunu ve komşu Slav halklarından ayrı veya farklı olduğunu kanıtlamak için yetersizdir. Onlara göre komşu halkların Makedon milletinin varlığını inkar etmesinin temel nedeni budur. Bu varsayımdan hareketle, *antikleşme* sürecinin ve politikalarının siyasî mimarları, Makedon ulusunun otokton, özgün, etnik ve kültürel bakımından benzersizliğini *diğerleri* karşısında kanıtlamaları halinde, *Makedonya Meselesine* son vereceklerini düşünüyordular.

İktidar-tarih ilişkisi çerçevesinden hareketle bu çalışmamızdaki diğer bir iddiamız da, *antikleşme* ile keşfedilen, hatta *icat edilen* Makedonların etno-tarihinin özünde politik ve ideolojik olmasıdır. Çünkü, bir söylem olarak *antikleşme* Makedon ulusu ve ulusal kimliğini inkar eden komşu devletlerin *Makedonya Meselesi* karşısındaki politik ve ideolojik tezlerine bir tepki olarak düşünülmüştür. Öte yandan *antikleşme* sosyalist dönemin resmi ulusal anlatısına bir tepki olarak formüle edilmişti. *Antikleşme* sosyalist dönemin ideolojik gözlükleriyle yazılmış tarih yazımının olumsuzlamasıdır. Diğer yandan belli ideolojik kalıplar çerçevesinde bir tarih yazma girişimidir. Bu yeni anlatının siyasî mimarlarına göre, sosyalist dönemde Makedon ulusunun geçmişi, siyasî ve ideolojik nedenlerle kasıtlı olarak gizlenmiş ve çarpıtılmıştır. Bundan dolayı sosyalist dönemde oluşmuş ulusal anlatı ve ulusal tarih, kültürel ve sembolik düzeyde Makedon halkının Balkanlar'daki diğer Slav halklarından yeteri kadar ayırımını vurgulamıyordu.

Ancak tüm bunlara rağmen *antikleşme*, yani çağdaş ve antik Makedonlar arasında kültürel ve tarihî süreklilik kuran teorinin hem bilimsel hem de politik açıdan istikrarsız olduğu gözüküyor. VMRO-DPMNE'nin iktidar dönemiyle sınırlanan bu yeni konjonktürel paradigma, sosyalist dönemde inşa edilen ve Makedonların Slav kökenli bir halk olduğu yönündeki ulusal paradigmanın yerine geçemediği de apaçık bir şekilde görülmektedir. Elbette bu söylemin veya teorinin ne düzeyde içselleştirildiğini tespit etmek zordur. Ancak görünen o ki, geniş kitleler ve entelektüel seçkinler nezdinde bu teori yabancı kaldı ve yeterince kanıtlanamadı.

KAYNAKÇA

Aksakal, H. (2015). *Türk Politik Kültüründe Romantizm*. İstanbul: İletişim Yayınları.

- Aliu, M. (2023). *İktidar, Kimlik ve Mekan: Üsküp 2014 Projesi Üzerine Bir İnceleme*. Üsküp: İDEFE.
- Aydın, M. (1990). "XIX. Yüzyılda Bulgar Meselesi." *V. Milletlerarası Türkiye Sosyal ve İktisat Tarihi Kongresi Tebliğleri içinde*, 281-285. Ankara: TTK.
- Banac, I. (1984). *The National Question Origins, History, Politics*. London: Cornell University Press.
- Berger, S. (2009). "The Comparative History of National Historiographies in Europe: Some Methodological Reflections and Preliminary Results." *Nations and their histories: constructions and representations içinde*, Hazırlayan: S. Gemenne, 29-45. London: Palgrave Macmillan.
- Berkowitz, P. (2003). *Nietzche Bir Ahlak Karşıtının Etiği*. Çev. E. Demirel. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Bozeva-Abazi, K. (2002). *Trajtësimi i Identitetit dhe Kombëtare Bullgare dhe Serbe 1800-1900*. Çev. U. Poshka. Shkup: Logos-A.
- Brailsford, H. (1971). *Macedonia: its races and their future*. New York: Arno Press.
- Brunnbauer, U. (2003). "Serving the Nation: Historiography in the Republic of Macedonia (FYROM) After Socialism." (4): 161-181.
- Çelik, H., v.d. (2013). "Söylem Analizi." *Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 27(27), 99-117.
- Ersanlı, B. (1992). *İktidar ve Tarih Türkiye'de Tarih Tezin Oluşumu (1929-1937)*. İstanbul: AFA Yayınları.
- Foucault, M. (1999). *Bilginin Arkeolojisi*. Çev. Veli Urhan. İstanbul: Birey Yayıncılık.
- Hacısalihoglu, M. (2019). Geçmişle Bitmeyen Kavga: Balkanlarda Tarih ve Tarihyazımı. *Doğu Batı Dergisi*. (89): 47-74.
- Hacısalihoglu, M. (2020). "Makedonya Güncel Tarih Ders Kitaplarında Osmanlı-Türk İmajı." *Balkan ve Karadeniz Ülkelerinde Güncel Tarih Ders Kitaplarında Osmanlı-Türk İmajı içinde*, Hazırlayan: Mehmet Hacısalihoglu, 227-286, İstanbul: Balkar.

- Hobsbawm, E. (1999). *Tarih Üzerine*. Çev. Osman Akınhay. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Hobsbawm, E. (2010). *Milletler ve Milliyetçilik*. Çev. Osman Akınhay. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Kubiena, M. (2012). "Skopje 2014- Musealizing the City, Re-inventing History?" *The Western Balkans Policy Review*, 2 (1): 78-99.
- Marinov, T. (2010). "Historiographical Revisionism and Re-Articulation of Memory in the Former Yugoslav Republic of Macedonia." *Sociétés politiques comparées*, (25): 1-19.
- Mazower, M. (2017). *Bizans Çöküşünden Günümüze Balkanlar*. Çev. A. Ozil. İstanbul: Alfa Yayınları.
- Megill, A. (1998). *Aşırılığın peygamberleri Nietzsche, Heidegger, Foucault, Derrida*. Çev. T. Birkan. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Nietzsche, F. (2000). *Tarih Üzerine*. Çev. N. Bozkurt. İstanbul: Say Yayınları.
- Nuredini, A. (2008). *Osmanlı Sonrası Makedonya*. Üsküp: Matüsitemb.
- Özkırmı, U. (2010). *Milliyetçilik Üzerine Güncel Tartışmalar*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi.
- Pichler, R. "Visual historical anthropology." *Cargo*. tarih yok. <https://cargocollective.com/robert-pichler/Skopje-2014>.
- Renan, E. (1946). *Millet Nedir?*. Çev. Ç. İshan. Ankara: Sakarya Basımevi.
- Rocker, R. (2019). *Milliyetçilik ve Kültür*. Çev. Ç. A. Çıkaroğlu. İstanbul: Kaos Yayınları.
- Rogos, A. (2018). "Antiquization processes in the Macedonian, Kazakh and Turkmen National Narratives: Visual constructs that shape political conceptions." *Open Political Science*, 1(12): 111-124.
- Rossos, A. (2008). *Macedonia and the Macedonians A History*. Stanford and California: Hoover Institution Press.

- Rudomentof, V. (2001). *Nationalism, Globalization and Orthodoxy*. London: Greenwood Press.
- Rusinow, D. (1995). "The Yugoslav Peoples." *Eastern European Nationalism in the Twentieth-Century* içinde, Hazırlayan: Peter Sugar, 305-314, Washington: University Press of America.
- Sardazoska, N. (2016). "Mapping and Homogenization of Memory: From Urban Reinvention of the City of Skopje Toward Conflicting Narratives of Porosity in the Spatial Historical Landscape." *İnterpretacije Jugoslovenskih Sukoba i Njihove Posledici Između Sustinskog i Dijaloga* içinde, Hazırlayan: Goran Tepšić, 147-158, Beograd: Forum ZFD.
- Smith, A. (1997). "The 'Golden Age' and National Renewal." *Myth and Nationhood* içinde, Hazırlayan: George Schöpflin, 36-59, New York: Routledge.
- Smith, A. (2002). *Küreselleşme Çağında Milliyetçilik*. Çev. D. Kömürcü. İstanbul: Everest.
- Smith, A. (2002). *Ulusların Entik Kökeni*. Çev. Sonay Bayramoğlu. Ankara: Dost Kitabevi.
- Smith, A. (2014). *Milli Kimlik*. Çev. B. S. Şener. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Smith, A. (2015). *Etno-Sembolizm ve Milliyetçilik*. Çev. F. Çallı. İstanbul: Alfa Yayınları.
- Smith, A. (1999). "Nationalism and the Historians." *Mapping the Nation* içinde, hazırlayan: Gopal Balakrishman, 175-197, London ve New York: Verso.
- Stojkoski, Z. (2015). "Attempts to Re-read the Macedonian history, the Issue of Continuity and the Role of the Cultural Memory." *Cultural memory Conference Proceedings*, 2(2): 33-44.
- Todorova, M. (2015). *Balkanlar'ı Tahayyül Etmek*. Çev. D. Şendil. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Tosh, J. (1997). *Tarihin peşinde Modern Tarih Çalışmasında Hedefler, Yöntemler ve Yeni Doğrultular*. Çev. Ö. Arıkan. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

- Troebst, S. (2003). "Историската политика и историските 'ремек-дела' во Македонија пред и по 1991." *Newbalkanpolitics*. (Tarih yok). <https://www.newbalkanpolitics.org.mk>.
- Tziampiris, A. (2011). "Greece and the Macedonian Question: an assessment of recent claims and criticisms." *Southeast European and Black Sea Studies*, 11(1): 69-83.
- Vangeli, A. (2011). "Nation-building ancient Macedonian style: the origins and the effects of the so-called antiquization in Macedonia." *Nationalities Papers*, 39(1): 13-32.
- "Античките Македонци-омилени стражари за Туристите-еве како се избираат." *MKNews*. 25 Ağustos 2014. <https://mkd-news.com/antichkite-makedontsi-omileni-strazhari-za-turistite-eve-kako-se-izbiraat>.
- "Античките копја пробија и во историјата." *Дневник*. 16 Haziran 2009.
- "Антиката ќе ја разгори битката меѓу Иванов и Фрчковски." *Нова Македонија*. 28 Ocak 2009.
- Ачкоска, Виолета. "Време е да си ја сакаме сопствената историја!" *Faktor*. 21 Eylül 2014. <https://faktor.mk/intervju-violeta-achkoska-vreme-e-da-si-ja-sakame-sopstvenata-istorija>.
- Апостолски, Михајло. (1969). *Историја на Македонскиот Народ*. Скопје: Институт за Национална Историја.
- Велиновска, Мирка. "Кај ќе беше цивилизацијата без антиквизација." *Нова Македонија*. 15 Temmuz 2010.
- "Во 'Илјадата' Хомер има употребено 83 збора кои ги има и во денешниот македонски јазик!" *Фокус*, (726). 29 Mayıs 2009.
- "Генетиката потврди дека сме потомци на Александар Македонци." *Вечер*. 27 Mayıs 2009.
- Георгиевски, Борис. "Минатото ја загрозува иднината." *Глобус*, (132). 27 Ekim 2009.
- Георгиевски, Борис. "Молитвата на античките копачи." *Глобус*, (92). 20 Ocak 2009.

- Гроздановски, Сортир. (2016, 2 20). "Во прилог на Македонската античка приказка." *Macedonianword*. 20 Şubat 2016. <https://macedoniannewssite.wordpress.com/2016/02/20>.
- Димитар Димитров. "Импликации на антиквизацијата." *Дневник*. 18 Haziran 2011.
- Донски, Александар, v.d. "Кoj се плаши од античкомакедонската историја?" *Нова Македонија*. 26 Şubat 2009.
- Донски, А. (2010). *Античките Македонци не биле Грци*. Штип: МНЛД Григор Прличев.
- Донски, Александар. (2010). "Етно-културната Засебност на Античките Македонци во Делото на Павсанија." *Годишен зборник институт за историја и археологија*, 1(1): 127-136.
- "Иванов: Ние сме 100 проценти Македонија." *Вечер*. 19 Eylül 2009.
- Катин, Славе: "Ѓорѓија Џорџ Атанасоски донатор на првиот споменик на Александар Македонски во Македонија." *MakedonskoSonce*. 26 Eylül 2018 <http://makedonskosonce.com/14795>.
- "Кои сме ние?" *Утрински Весник*. 4 Temmuz 2009.
- Крамариќ, З. (2010). Меморија, историја, траума. *Спектар*, (55): 91-109.
- "Македонија сега може да ја види и својата историја." *Вечер*. 3 Mayıs 2010.
- "Македонците се историска и цивилизациска реалност". *Дневник*. 3 Ağustos 2011.
- "МАНУ бара да се направи етногенеза на Македонците." *Нова Македонија*. 17 Nisan 2009.
- Маринов, Чавдар. (2014). *Македонското прашање од 1944 до денес Комунизмот и национализмот на Балканот*,. (Џевџ Д. С. Тодоров. Скопје: Фондација Отворено Општество-Македонија.

"Национализмот живее во грчките учебници по историја." *Нова Македонија*. 4 Eylül 2009.

Наум, Митрополит. "За македонскиот идентитет." *Македонска Нација*. 13 Temmuz 2011. <https://mn.mk/komentari/4506-Za-Makedonskiot-Identiet>.

"Не ми е важна личната кариера, важна ми е иднината на Македонија." *Фокус*, (714). 6 Mart 2009.

"Отворена порта 'Македонија." *Нова Македонија*. 9 Ocak 2012.

Панов, Митко. "Просветлување на историјата на Македонија." 16 Şubat 2011. <http://www.mn.mk/komentari/3604>.

Панов, Митко (2008). "Македонија и Словените." *Историја на Македонскиот Народ* içinde, hazırlayan: Тодор Чепреганов, 79-90. Скопје: Институт за национална историја.

"Паско Кузман-Скулптурите во владата раскажуваат Македонска историја стара 7.000 години." *Clubs*. 1 Ağustos 2007. <http://clubs.dir.bg>.

Пери, Данкан. (2001). *Политика на Теророт Македонското Револуционерно Движење во Периодот од 1893 до 1903 година*. Çev. Ферид Мухиќ. Скопје: Магор.

Петрески, Владимир. "Горѓе Иванов-пет години чекоренје наназад на евроатланските интеграций." *Вистономер*. 8 Nisan 2014. <https://vistinomer.mk>.

"Почнува изградбата на музејот на вода." *Вечер*. 3 Mayıs 2008.

"Потомците на Александар на македонско тло." *Vreme*. 12 Temmuz 2008. <https://time.mk/arhiva>.

"Премиерот заборави на четири милиони наследници на Александар Велики на суматра." *Фокус*, (691). 26 Eylül 2008.

Ристески, Љубчо. (2016). "'Порта Македонија', од псевдокласицизам до споменик на културата, од политичка ритуализација до граѓанска демистификација." *Poznanskiе Studia Slawistyzne*. (17): 279-300.

"Скопје под лупа." *Prizma*. 05. 01. 2018.
<http://skopje2014.prizma.birn.eu.com>.

Стојанов, Дарко. (2020). "Од маргините кон центарт: митот за античкото потекло како основ за поделби во современото македонско општество." *Ние наспроти другите: Симболички поделби во Северна Македонија* içinde, hazırlayan: Јован Близнаковски ve Петар Годоров, 45-68, Скопје: Датапонс.

Томе Бошевски, v.d. (2005). "По трагите на писмото и јазикот на Античките Македонци." *Прилози. Одд. мат.тех. науки*, 26 (2): 7-122.

Томе Бошевски, v.d. (tarikh yok). По трагите на писмото и јазикот на Античките Македонци. *Прилози. Одд. мат.тех. науки*, 26 (2): 51-121.

Урбанек, Катарина, v.d. (2011). *Скопје-светското копиле*. Скопје: Готен.

"Хунзите во Македонија." *Народна Војла*. 1 Август 2008.
<http://www.narodnavolja.com/articles2008/08/txt13.php>.

Чубриќ, Д. "Веќе не го барам гробот на Александар Македонски, сега пишувам студија, вее археологот Паско Кузман." *Сакам да кажам*. 14 Kasım 2018.
<https://sdk.mk/index.php>.

ETİK: Bu makale, yazarın başvuru aşamasındaki beyanına göre; araştırma ve yayın etiğine uygun olarak hazırlanmıştır.

ETHIC: This article has been prepared in accordance with research and publication ethics, according to the author's statement at the application stage.

ÇIKAR ÇATIŞMASI VE FİNANSAL KATKI BEYANI: Yazarın başvuru aşamasındaki beyanına göre; çalışmanın tarafsızlığı ile ilgili bilinmesi gereken bir mali katkı veya diğer çıkar çatışma ihtimali (potansiyeli) ve ilişki alanı yoktur.

CONFLICT OF INTEREST AND FINANCIAL CONTRIBUTION DECLARATION: According to the author's statement at the application stage; There is no financial contribution or other conflict of interest possibility (potential) and relationship area that should be known about the objectivity of the study.

Bu eser Creative Commons Atıf-GayriTicari 4.0 Uluslararası Lisansı ile lisanslanmıştır.

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-Non-commercial 4.0 International License.

OTTO LİMAN VON SANDERS VE
'OSMANLI DEVLETİ'NİN ASKERİ ÇÖKÜŞÜNÜN
NEDENLERİ' BAŞLIKLİ RAPORU ÜZERİNE

OTTO LIMAN VON SANDERS AND ON HIS REPORT
ENTITLED 'THE REASONS FOR THE MILITARY
DOWNFALL OF THE TURKEY'

Ferdi ERTEKİN

Arş. Gör. Dr., Trakya Üniversitesi,

Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü,

ferdiertekin@trakya.edu.tr, ORCID: 0000-0003-3142-9996.

Geliş Tarihi: 26 Ocak 2024; Kabul Tarihi: 17 Nisan 2024

Received: 5 January 2024; Accepted: 17 April 2024

ÖZET

Ordunun vaziyeti Osmanlı Devleti'nin yükseliş döneminde olduğu gibi çöküşünde de önemli yer tutar. 1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı'ndan sonra Osmanlı Devleti, bekâsını sürdürebilmek adına orduyu modernleştirme sürecini hızlandırdı. II. Abdülhamit, 93 Harbi'nde İstanbul önlerine yürüyen Rus tehdidi karşısında, sömürgeci devletler İngiltere ve Fransa yerine Almanya ile yakınlaşmayı tercih etti. 1871'de dönemin paradigma ordusu Fransa'yı mağlup ederek siyasî birliğini kuran Almanya ile Osmanlı Devleti arasında kurulan ittifak, doğal olarak askerî alana da sirayet etti. II. Mahmut devrinde Prusya ile kurulan cılız temaslar II. Abdülhamit döneminde sağlam bir zemine kavuşarak imparatorluğu silah sanayinden askerî talim ve öğrenime değin birçok alanda Almanya'ya bağlı hale getirdi. İki devlet arasındaki bu politik ve askerî ilişkiler sonucunda Osmanlı Devleti, Almanya'nın müttefiki olarak I. Dünya Savaşı'na girdi ve mağlubiyet sonucunda ağır koşullar içeren Sevr Antlaşması'nı imzalayarak askerî ve politik olarak çöküşün eşiğine geldi. Aralık 1913'te Alman askerî misyon heyeti başkanı sıfatıyla Türkiye'ye gelen ve savaş boyunca Türk ordusunda yüksek komuta kademesinde hizmet veren Otto Liman von Sanders, savaştan sonra, İngilizler tarafından tutuklanıp Malta'ya sürgüne yollandı. Sanders, Alman makamları için mağlubiyete

tin nedenlerine değindiği bir rapor kaleme aldı. Bu rapor, İngiliz istihbaratı tarafından ele geçirilerek İngilizce'ye çevrildi. Bu makalede, Osmanlı Devleti ile Almanya arasında kurulan politik, askerî ve ekonomik işbirliğinin tarihi kökenlerine değinilmekte ve Sanders'ın 'Osmanlı Devleti'nin Askeri Çöküşünün Nedenleri' başlıklı raporu ele alınmaktadır. Türkçede ilk defa yayınlanan bu raporda Osmanlı Devleti'nin politik olarak çöküşüyle sonuçlanan I. Dünya Savaşı'ndaki mağlubiyetin nedenleri, Alman Askerî Misyon Heyeti Başkanı Liman von Sanders'ın perspektifinden ortaya konulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: *Otto Liman von Sanders, Alman Askerî Misyonu, Türk Ordusu, Enver Paşa, Sarıkamış Muharebesi.*

ABSTRACT

In the rise and fall of the Ottoman Empire, the state of the army played an important role. After the Ottoman-Russian war of 1877-78, the Ottoman Empire accelerated the modernisation of the army to ensure its survival. Abdülhamit II, preferred to get closer to Germany rather than the colonial powers of England and France in the face of the Russian threat which had marched to the front of Istanbul in the 1877-78 war. The political alliance between Germany and the Ottoman Empire, which established its political unity in 1871 after defeating France, the paradigm army of the time, naturally extended to the military sphere. The tenuous contacts with Prussia established under Sultan Mahmut II gained a solid foundation under Sultan Abdülhamit II, making the empire dependent on Germany in many areas, from the arms industry to military training and education. The Ottoman Empire entered the First World War as an ally of Germany because of these political and military relations between the two states. As a result of the war, the Ottoman Empire was brought to the brink, both militarily and politically, by the signing of the Treaty of Sèvres, which imposed harsh conditions on it. Otto Liman von Sanders, who arrived in Turkey in December 1913 as head of the German military mission and served in high command in the Turkish army throughout the war, arrested and exiled to Malta by the British after the war. Sanders wrote a memorandum for the German authorities explaining the defeat. This memorandum was intercepted by British intelligence and translated into English. This article examines the historical origins of political, military, and economic cooperation between the Ottoman Empire and Germany and discusses Sanders' memorandum entitled 'The Reasons for The Military Downfall of The Turkey'. In this memorandum, published for the first time in Turkish, the reasons for the defeat in World War I, which led to the political collapse of the Ottoman Empire, are revealed from the perspective of Liman von Sanders, the head of the German military mission.

Keywords: *Otto Liman von Sanders, German Military Mission, Turkish Army, Enver Pasha, Battle of Sarikamis.*

GİRİŞ

Dünya tarihinde askerî misyonların kökleri 17. yüzyılın ikinci yarısına değin uzanmakla birlikte, asıl etkin hale geldikleri dönem Napolyon Savaşları (1803-1815) sonrasıydı. Osmanlı Devleti söz konusu olduğunda François Baron de Tott liderliğinde küçük bir grup teknisyenle başlayan Fransız yardımı 1780' de mevcudu üç yüzü aşan gerçek anlamda bir askerî yardım misyonuna dönüştü.¹ Osmanlı Devleti, 17. yüzyılın ikinci yarısından itibaren muharebe alanında Avrupa orduları karşısındaki üstünlüğünü tedricen yitirmeye başladıkça özellikle III. Selim (1789-1807) döneminden itibaren bekâsını devam ettirebilmek adına denge politikasını takip etmek durumunda kaldı. Dönemin konjonktüre bağlı olarak değişen bu denge politikası gereği Osmanlı, farklı devletlerle politik ve askerî ittifaklar tesis etme yolunu tuttu. Zaman içinde aktörler değişse de devletin ana ülküsü devletin bekâsını temin etmekte.

III. Selim tahta çıktığında Fransa' da ihtilal baş göstereli birkaç ay olmuş, geleneksel monarşi rejimi yıkılarak yerine cumhuriyet ilan edilmişti. Bu politik değişim rüzgârından Fransız ordusu da nasibini almış ve Fransa tarihte ilk kez kitlesel zorunlu yurttaş askerlik uygulamasını hayata geçirerek büyük bir ordu kurmuştu. Yeni teşkil edilen kitlesel Fransız ordusu cumhuriyet rejiminin kıtaya yayılmasından endişe eden Avrupa monarşilerinden müteşekkil müttefik ordular karşısında ciddi zaferler kazanmaya başlayınca tüm dünyada popüler hale gelmişti. III. Selim geleneksel Osmanlı ordusunun muharebe alanındaki performansından şehzadeliliğinden beri memnun olmadığı için Avrupa' da değişen iklimi de gözeterek modern yeni bir ordu kurma tasarısını hayata geçirdi. Fransa ile yakın temas halinde olan III. Selim Yeniçeri Ocağı'nın yanı başında Nizâm-ı Cedid ordusunu kurdu. Nizâm-ı Cedid ordusunun 1792' dek ilk talimleri 1787-1792 Osmanlı-Rus Savaşı'nda ele geçirilip Müslüman yapılmış Alman ve Rus subaylarına yaptırılmışsa da² III. Selim 1793' te Fransa' daki Devrim Hükûmeti'nden ordunun ve donanmanın ıslahı için teknisyen ve subaylar talep etmiş, bu talep üzerine çok sayıda Fransız subayı Türk ordusunda istihdam

¹ Mesut Uyar, "Sanders Askerî Yardım Misyonu," *Cumhuriyet Tarihi Araştırmalar Dergisi (CTAD)*, 15/30 (Güz 2019): 31-32.

² Stanford J. Shaw, "The Origins of Ottoman Military Reform: The Nizâm-ı Cedid Army of Sultan Selim III," *The Journal of Modern History*, 37/3 (Eylül 1965): 293.

edilmişti. 1798’de Napoléon Bonaparte’in Mısır’ı işgali sonrası iki devlet arasında gerginleşen diplomatik ve askerî ilişkiler, III. Selim’in tahtan indirilmesi ve 5 Ocak 1809’da İngiltere ile Osmanlı Devleti arasında imzalanan Kal’a-yı Sultaniye Antlaşması’ndan sonra ciddi yara almışsa da³ Nizâm-ı Cedid ordusunun talim ve disiplin anlayışında Fransız subayların tesiri kalıcı oldu. II. Mahmut’un saltanatında 16 Haziran 1826’da Yeniçeri Ocağı ilga edilip yerine *Asâkir-i Mansûre* ordusu teşkil edildiğinde yeni birliklere Fransız tarzı üniformalar giydirilmiş, Türk ordusundaki Fransız tesiri böylece dolaylı yoldan da olsa devam etmiştir.⁴ Osmanlı Devleti ile Prusya arasında II. Mahmut devrinde Yeniçeri Ocağı’nın ilgasından yaklaşık 9 sene sonra 23 Kasım 1835’te Yüzbaşı Helmuth Moltke’nin de aralarında bulunduğu ilk Alman askerî heyetinin davet edilmesiyle başlayan cılız temaslar⁵ II. Abdülhamit’in tahta çulusuyla daha ciddi bir boyut kazandı.

16 ve 17. yüzyıllar arasında *model alınan* konumda bir taarruz gücü olan Osmanlı ordusu, 18. yüzyıldan itibaren Avrupa’da dönemin güçlü ordusu hangisiyse onu *model alan* bir savunma gücüne dönüştü. Bu prensip çerçevesinde Osmanlı ordusunun Avrupa’da kendisine model aldığı ordu, 1870-71 Savaşı’na kadar Fransız ordusuydu. Fakat 1870-71 Savaşı’nda Prusya’nın Fransa’yı mağlup etmesi Alman ordusunu Avrupa’da paradigma ordusu haline getirdi. 1870’li ve 1880’li yıllarda rotayı Almanya’ya çeviren Osmanlı idaresi, askerî teşkilatın her alanında olduğu gibi personel eğitiminde de yavaş yavaş Fransız modelini terk ederek⁶ Prusya/Almanya modelini benimsedi.

³ Işık Eğrioğlu Ertekin, “Fransız Elçilik Raporlarına Göre Osmanlı-Fransız İlişkileri (1792-1809)” (Doktora Tezi, Trakya Üniversitesi 2023), 40-50, 385-392.

⁴ Örneğin, “III. Selim’in Nizâm-ı Cedid ordusunda ‘Fransız avcı Tâliminin yapıldığı bilinmektedir.” Bkz. Fatih Yeşil, “Nizâm-ı Cedid Ordusunda Tâlim ve Terbiye (1790-1807),” *Tarih Dergisi*, 52 (2010/2): 53; Gültekin Yıldız, *Neferin Adı Yok: Zorunlu Askerliğe Geçiş Sürecinde Osmanlı Devleti’nde Siyaset, Ordu ve Toplum (1826-1839)* (İstanbul: Kitabevi, 2009), 211.

⁵ Yavuz Özgüldür, “Yüzbaşı Helmut Von Moltke’den Müşir Liman Von Sanders’e Osmanlı Ordusunda Alman Askeri Heyetleri,” *Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi (OTAM)*, 4 (Ankara: Ocak 1993): 298.

⁶ *Dünya Savaş Tarihi, Osmanlı Askeri Tarihi: Kara, Deniz ve Hava Kuvvetleri 1792-1918*, ed. Gültekin Yıldız, (İstanbul: Timaş, 2013), 41, 69.

1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı sonrası yeniden şekillenen diplomatik ve askerî ilişkiler, Osmanlı Devleti'ni Fransız ve İngilizlere nazaran siyasî birliğini daha geç bir tarihte 1871'de oluşturmuş olan Almanya ile yakınlaştırdı. II. Abdülhamit 1878'de imzalanan Berlin Antlaşması'ndan sonra yüzünü Almanya'ya döndü ve Almanya'dan askerî alanda destek sağlamak amacıyla danuşman/müşavir getirme yoluna gitti. Amacı, Osmanlı Devleti'nin Fransa ve İngiltere'ye bağımlı olmadığını ortaya koymak ve uluslararası dengeleri de gözeterek Almanya ile politik, askerî ve diplomatik ilişkiler kurmaktı.⁷ Almanya, 19. yüzyılın Fransız ve İngiliz tipi kolonyalizmine geç katıldığı için yeni bir nüfuz politikası takip etmek durumundaydı.⁸

II. Abdülhamit dönemi (1876-1909), Osmanlı Devleti'nde askerî eğitim-öğretim, silah-teçhizat ve teknoloji kullanım usulü ve askerî zihniyette önemli değişim ve dönüşümlerin yaşandığı bir devirdi. Osmanlı Devleti ile Almanya arasındaki ilk ciddi temaslar I. Wilhelm (1871-1888) döneminde atıldı. Siyasî birliğini kurduktan sonra bütün siyasetini Almanya'nın güvenliği bakımından Avrupa barışına yöneltmiş bulunan Otto von Bismarck'tan sonra II. Wilhelm (1888-1918) dönemi, Osmanlı-Alman yakınlaşmasının ötesinde Alman nüfuzunun Osmanlı üzerinde etkinlik kazandığı bir süreç oldu.⁹

II. Abdülhamit, Mayıs 1880'de Alman Büyükelçisi von Hatfeld'e sivil ve askerî uzman talebini ilettili,¹⁰ ancak bürokratik süreç yüzünden Alman askeri misyonunun Türkiye'ye gelişi yaklaşık 2

⁷ Bilgi Yıldız Solak, "II. Abdülhamid Döneminde Osmanlı Ordusunu Islah İçin Gelen Yabancı Müşavirler" (Yüksek Lisans Tezi, Beykent Üniversitesi 2018): i.

⁸ İlber Ortaylı, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Alman Nüfuzu* (İstanbul: İletişim Yayınları, 2004), 11.

⁹ Salih Tunç, "Fransız Askerî Ataşesi Yarbay Maucorps'un Gözüyle Alman Askeri Heyeti ve General Liman von Sanders'in İstanbul'daki Faaliyetleri," *Akdeniz Uygurulukları Araştırma Dergisi- Cedrus*, VI (2018): 614; Zekeriya Türkmen, "Sultan II. Abdülhamid Devri Osmanlı Askerî Eğitim-Öğretiminde Alman Müşavirlerin Etkileri", *Türk Askerî Eğitim ve Öğretim Tarihi: Sempozyum Bildirileri 16-17 Eylül 2021*, C. II, ed. Bünyamin Kocaoğlu-Ahmet Taşdemir-Hamza Bilgü, (İstanbul: Milli Savunma Üniversitesi Fatih Harp Tarihi Araştırmaları Enstitüsü, 2022), 120.

¹⁰ Cenk Reyhan, "Türk-Alman İlişkilerinin Tarihsel Arka Planı (1878-1914)," *Bellekten*, LXIX/254 (Nisan 2005): 7; Ortaylı, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Alman Nüfuzu*, 87; Özgüldür, "Yüzbaşı Helmut Von Moltke'den Müşir Liman Von Sanders'e Osmanlı Ordusunda Alman Askeri Heyetleri," 300-301.

yıl sürdü. 1882’de o sıralar askerî sistemin başı olan Serasker Gazi Osman Paşa ve önde gelen askerî erkânın da tavsiyeleri doğrultusunda Prusya ile yapılan görüşmeler olumlu sonuçlar verdi ve ilk askeri danışman/müşavir heyeti İstanbul’a geldi.¹¹

29 Nisan 1882’de resmen göreve başlayan Miralay Otto August Johannes Kaehler liderliğindeki altı subaydan müteşekkil Alman askerî misyonu 1913’e kadar görevlerini sürdürdü. Von der Goltz’un ismi ile özdeşleşen bu misyonun zaman içinde mevcudu arttığı gibi Goltz haricindeki üyelerin tamamı değişti.¹² Goltz Paşa, 18 Haziran 1883’te İstanbul’a gelerek ve 14 Temmuz 1883’te Osmanlı Devleti ile üç yıllık bir sözleşme imzalandı.¹³ Sözleşmesi üç kez uzatılarak Kasım 1895’e kadar Osmanlı ordusunda hizmet verdi. Alman Genelkurmayınca pek sevilmeyen bir kişilik olarak değerlendirilen Colmar von der Goltz’un Türkiye’de yıldızının parlaması, Kaehler Paşa’nın vefatından sonra gerçekleşti.¹⁴ Otto von Kaehler’in 3 Kasım 1885’teki ölümü sonrası¹⁵ Goltz Paşa, Kaehler’in görevlerini üstlendi. Aynı zamanda Askerî Mektepler Nazırı Müşir Zeki Paşa’nın yardımcısı da olan Goltz Paşa, bir süre sonra Nazır Müsteşarı (Askerî Mektepler Müfettişi) olarak atandı ve 1883’ten 1895’e kadar Askerî Mektepler Müfettişi sıfatıyla Osmanlı ordusuna hizmet verdi. Osmanlı ordusundaki askerî öğretiminin Alman tesiri altına girmesi Goltz Paşa’nın 1883-1895 yılları arasındaki Askerî Mektepler Müfettişliği esnasında hız kazandı. Goltz Paşa’nın etkisiyle askerî mekteplerdeki ders programları kademeli olarak Fransız etkisinden sıyrılıp Alman modeline yakınlaştı. Goltz Paşa, Alman askerî eğitim sistemine ait pek çok talimnamenin Türkçeye çevirisini yaptırırken, hem askerî mekteplerdeki eğitim-öğretimi,

¹¹ Türkmen, “Sultan II. Abdülhamid Devri Osmanlı Askerî Eğitim-Öğretiminde Alman Müşavirlerin Etkileri,” 111-112.

¹² Uyar, “Sanders Askeri Yardım Misyonu,” 33.

¹³ Salih Kış, *Osmanlı Ordusunda Alman Ekolü: Von Der Goltz Paşa (1883-1895)* (Konya: Palet Yayınları, 2017), 60-62.

¹⁴ Türkmen, “Sultan II. Abdülhamid Devri Osmanlı Askerî Eğitim-Öğretiminde Alman Müşavirlerin Etkileri,” 122.

¹⁵ Necmettin Alkan, “GOLTZ, Wilhelm Colmar von der,” *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (TDVİA)*, Ek 1 (Ankara: 2020), 479.

hem de muvazzaf ordunun öğretim sisteminde çok yönlü bir değişim ve dönüşüm hareketini başlattı.¹⁶

Goltz, kısa süre içinde Osmanlı ordusunun bütün askeri eğitim ve silah-teçhizat tedarik sistemini etkileyecek kadar nüfuz kazandı. Bu dönemde küçük partiler halinde askeri okullarda veya birliklerde eğitim ve staj için Almanya'ya gönderilen Osmanlı subaylarının etkisi de büyük oldu. Almanya öğrenimi sayesinde emsallerine göre terfide ve üst komuta kademelerine atanmada büyük avantaj yakalayan ve bir kısmı Goltz'un himayesinde bulunan bu subayların da Alman askeri sistemin ordu içinde yayılmasında büyük tesirleri oldu.¹⁷

Goltz Paşa 1895'te Prusya ordusundaki görevine geri döndükten sonra da Osmanlı Devleti'ndeki genç subaylarla irtibatlarını sürdürmeye devam etti.¹⁸ Goltz Paşa'nın II. Abdülhamit devri Osmanlı ordusunun Prusya sisteminde yeniden teşkilatlandırılmasında son derece önemli katkıları oldu.¹⁹ Paşa, özellikle askerî mekteplerden mezun genç subaylar üzerinde bir Alman hayranlığı yarattı.²⁰ Nitekim Alman İmparatoru, Goltz'un Osmanlı ordusunda hizmete alınmasından sonra İstanbul'a askerî ataşe atamaya dahi gerek duymamıştı. Goltz Paşa, Osmanlı ordusunun vaziyeti hakkında Alman Büyükelçisi'ne düzenli raporlar vermekte ve askerî ataşelik görevini gönüllü olarak yürütmekteydi. Goltz Paşa'nın Türkiye'de olmadığı zamanlarda bu görevi, -Sanders'ın raporunda dolaylı olarak suçladığı ve Ocak 1911'de Osmanlı ordusuna tayin edilen Otto von Lossow'un da aralarında yer aldığı- dönemin Alman askerî ataşeleri üstlendi. Bu ataşeler, askerî istihbaratın yanı sıra, Osmanlı'da Alman silah endüstrisinin yayılmasında ve Bağdat

¹⁶ Türkmen, "Sultan II. Abdülhamid Devri Osmanlı Askerî Eğitim-Öğretiminde Alman Müşavirlerin Etkileri," 112-123; Kış, *Osmanlı Ordusunda Alman Ekolü: Von Der Goltz Paşa (1883-1895)*, 232-233.

¹⁷ Uyar, "Sanders Askerî Yardım Misyonu," 33.

¹⁸ Tunç, "Fransız Askerî Ataşesi Yarbay Maucorps'un Gözüyle Alman Askerî Heyeti ve General Liman von Sanders'in İstanbul'daki Faaliyetleri," 614.

¹⁹ İngilizlere bakılırsa Türk Ordusu'nda modern askeri talim 1909'da, Goltz Paşa tarafından önerilen bir plan çerçevesinde ve yıllardır Almanya'da askeri öğrenim gören çok sayıda Türk subayının yardımları eşliğinde Alman subayları tarafından başladı. Bkz. *Handbook of Turkish Army, The Imperial War Museum, Intelligence Section* (Kahire: Şubat 1916), 121.

²⁰ Reyhan, "Türk-Alman İlişkilerinin Tarihsel Arka Planı (1878-1914)," 20-21.

demiryolu imtiyazlarının alınmasında öncü rol oynadı. Ataşeler ayrıca birçok Jön Türk'ün yanı sıra Enver Paşa ile yakınlaştı.²¹

Osmanlı ordusunun Prusya tesirine girmesi tedricen gerçekleşen bir süreçti. Örneğin 1890 yılının ilk yarısında I. Ordu'da askerî talim her ne kadar giderek Prusya tarzına bürünse de 1880 tarihli Fransız ordusu talim kitapçığı hâlâ yürürlükteydi.²² 1891'de, II. Abdülhamit tahta çıktıktan yaklaşık on üç sene sonra Türk ordusundaki Alman nüfuzu, askerî talimden savaş materyallerinin satın alınması ve imalatına değin oldukça etkin duruma geldi. Britanya ile Fransa bu yıllarda Osmanlı Devleti'ndeki Alman nüfuzunu kırmak adına II. Abdülhamit'e zaman zaman muhtelif cazip tekliflerde bulundu. Fransız Hükûmeti, Nisan 1891'de Türk Hükümeti'ne *Alman askerî misyonunun yarı fiyatına Fransız askerî misyonu* teklif etmişse de hazinesi 15 Ekim 1881'de ilân edilen Muharrem Kararnamesi'nden beri Düyun-ı Umumiye idaresinin sıkı denetimi altında bulunan II. Abdülhamit, bu cazip teklifi, İngiliz ve Fransızlara pek güvenmediği için²³ reddetti.²⁴

²¹ Jehuda L. Wallach, *Bir Askerî Yardımın Anatomisi: Türkiye'de Prusya-Alman Askerî Heyetleri 1835-1919*, çev. Fahri Çeliker, (Ankara: Genelkurmay Basımevi, 1985), 70-71; Türkmen, "Sultan II. Abdülhamid Devri Osmanlı Askerî Eğitim-Öğretiminde Alman Müşavirlerin Etkileri," 122.

²² 1893'te IV. ve V. ordulara mensup piyadeler Alman askerî talim kitapçıklarına uygun bir şekilde Alman eğitimci tarafından askerî talim görmekteydi. Süvari ve topçu da son zamanlarda Alman usulü talime geçmişti. 1904 yılı başlarında Edirne'de gerçekleştirilen geçit merasimi esnasında 2 tabura hücum ve müdafaa tertibi talimi yapılmıştı. Merasimde redif taburları müdafaa, nizam taburları hücum tertibi almıştı. Hücum tertibi, Alman talimine göre yapılmış ve Almanya'daki öğrenimlerinden yeni dönen Türk subaylar tarafından idare edilmişti. Hücum tertibi her ne kadar Alman talimi ile yapılmışsa da, askerlerin süngülerini çıkarıp Allah Allah nidalarıyla ilerlemesiyle son kertede nihayet Müslüman-Türk usulünde sona ermişti. Bkz. Ferdi Ertekin, *İngiliz İstihbaratı ve Osmanlı İmparatorluğu* (İstanbul: Yeditepe, 2022), 145, 158, 367-368.

²³ II. Abdülhamit, özel hekimi Atf Hüseyin'e şöyle demişti: *Evvelden de söylemiştim yine de söylerim. Bize her fenalık İngiltere'nin eli altından çıkar. Fransızlar da hayrımızı istemezler. Benim felâketim İngilizlerin eliyle olmuştur. Daha evvel "Sultan Aziz Vakası" da yine İngilizlerin teşvikiyle, Mithat Paşa ve komitesi tarafından vukua geldi.*" Bkz. Reyhan, "Türk-Alman İlişkilerinin Tarihsel Arka Planı (1878-1914)," 7; Sultan'ın Fransa ve İngiltere'ye karşı güvensizliğinin daha somut nedenleri de vardı. Her ne kadar Osmanlı, İngiltere ve Fransa Kırım Savaşı'nda Rusya'ya karşı ittifak kurmuş ve savaş sonrası Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğünü garanti etmişse de, 1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı sonrası politik dengeler değişmiş, İngiltere 1878'de Kıbrıs'ı, 1882'de Mısır'ı; Fransa ise 1881'de Tunus'u işgal etmişti.

²⁴ Ertekin, *İngiliz İstihbaratı ve Osmanlı İmparatorluğu*, 233-236.

1889 ve 1898'de iki defa İstanbul'u ziyaret eden Alman İmparatoru II. Wilhelm ile II. Abdülhamit arasındaki politik, ticarî ve askerî yakınlaşma Alman askerî teknoloji ve silah sanayi ürünlerinden subay ve eğitmen ithaline değin geniş bir yelpazede Sultan 27 Nisan 1909'da tahttan indirilinceye değin kesintisiz devam etti. Bu yakınlaşmadan en kârlı çıkan Alman firmaları ise şüphesiz Krupp ve Mauser oldu. 1900'lere gelindiğinde Türkiye'de yatırım yapan başlıca Alman silah sanayi şirketleri arasında başı Krupp ve Mauser çekmekteydi.²⁵

23 Temmuz 1908'de II. Meşrutiyet'in ilanı ile birlikte İngilizler, askerî teknoloji ve savunma sanayi açısından Osmanlı Devleti'ndeki Alman nüfuzunu kırma teşebbüslerini hızlandırdı. Mutlakiyetten meşrutiyete geçiş, İngiltere, Fransa ve Avusturya başta olmak üzere Avrupalı devletler ve firmalar için Osmanlı'daki Alman nüfuzunu kırmak adına yeni bir fırsat olarak yorumlandı. II. Abdülhamit ve Harbiye Nezareti, liberal serbest piyasa koşulları gereği ithal edilecek silah ve mühimmat sözleşmeleri için açılan ihalelerde rekabetin kızışmasını fiyat kırmak adına bir koz olarak kullanmaktaydı. 3 Ekim 1908'de açılan sahra topçu mühimmatı ve fişek sözleşmesinde de bu rekabetten istifade edilmiş ve ihale en düşük teklifi veren Alman Erhardt firmasına verilmişti. Alman İmparatoru II. Wilhelm'in çabaları, umumiyetle Türkiye'de Krupp firmasını el üstünde tutmak üzerine kuruluydu. II. Wilhelm, Sultan II. Abdülhamit üzerindeki kişisel nüfuzunu kullanarak Osmanlı Devleti'nin Krupp firmasıyla çalışmasını desteklemiş ve kurulan bu şahsi ilişkiler sayesinde iki ülke muazzam miktarda ticaret yapmıştı. Bu yardım ve şahsi ilişkiler sayesinde Krupp, diğer Alman firmalarına kıyasla muazzam kâr ederek büyümüştü. Krupp firmasını Almanya'da tekel haline getirmek amacıyla olan Alman İmparatoru, Erhardt firmasına ise daima karşı olmuştu. II. Wilhelm gücünü kaybetmeye başladıktan sonra Erhardt firması, Alman hükûmetinden daha fazla sipariş almaya başlamıştı. Üstelik Erhardt firması ile İttihatçıların arası gayet iyiydi ve İttihat ve Terakki Almanya'daki anayasal partiye sempati beslemekteydi.²⁶

²⁵ Ortaylı, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Alman Nüfuzu*, 127.

²⁶ Ertekin, *İngiliz İstihbaratı ve Osmanlı İmparatorluğu*, 459-463.

1911 Trablusgarp, 1912-13 Balkan Savaşları'nda Osmanlı'yı Alman silah firmaları teçhiz etmeye devam etti.²⁷ I. Dünya Savaşı arifesinde hem Almanya hem de Osmanlı Devleti içindeki politik dengelerin değişmeye başlaması silah sanayi firmaları arasındaki tercihleri etkilese de Osmanlı Devleti'nin Almanya'ya duyduğu güven ve bağlılığı değiştiremedi. Bu tercihte Berlin-Bağdat demiryolu projesinin ve Alman firmalarına verilmiş olan demiryolu imtiyazlarının da büyük rolü olmuştu. Neticede II. Abdülhamit ve Wilhelm'in kişisel gayretleri ile başlayıp zamanla giderek artan Türk-Alman dostluğu, I. Dünya Savaşı öncesinde bir ittifak bloğunun kurulması ile sonuçlandı. Osmanlı Almanya ile kurmuş olduğu bu ilişki ağı nedeniyle bir yerde zorunlu olarak Almanya'ya yöneldi.²⁸

1. OTTO LİMAN VON SANDERS VE TÜRK-ALMAN MÜNASEBETLERİ

1907'de Rusya, İngiltere ve Fransa arasında *Üçlü İttifak* anlaşması imzalanmış, I. Dünya Savaşı öncesi bloklar belirmeye başlamıştı. Balkan Savaşları'nda yaşanan mağlubiyetler, ordu ve donanmada reform meselesini yeniden gündeme getirdi. Dönemin Sadrazam ve Harbiye Nazırı Mahmut Şevket Paşa, sorunun temelinde askerî reformların başarısızlığını değil orduya siyasetin karışmasını görmekteydi. Paşa, orduyu siyasetten ancak İttihat ve Terakki Partisi ile herhangi bir irtibatı olmayan olağanüstü yetkili Alman subaylarının kurtarabileceği inancındaydı.²⁹ Osmanlı Devleti, 22 Mayıs 1913'te Almanya'dan askerî heyet gönderilmesi için resmî talepte bulundu.³⁰ Mahmut Şevket Paşa'nın 11 Haziran 1913'te sui-kastla öldürülmesi üzerine İttihat ve Terakki'nin üçlü liderliği (Enver, Cemal ve Talat Beyler) yönetimi tamamen ele geçirdiyse de bu

²⁷ Reyhan, "Türk-Alman İlişkilerinin Tarihsel Arka Planı (1878-1914)," 41.

²⁸ Zekeriya Türkmen, "Mustafa Kemal Paşa ve Yıldırım Ordular Grup Komutanlığı," *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 16/47 (2000): 395.

²⁹ *Ordunun her şeyden üstün olduğuna inanan Enver Paşa'nın İttihat ve Terakki içindeki nüfuzunun gitgide artması tesadüf değildi. Ancak, Falkenhayn'ın 1914'te Reichstag'da söylediği gibi ordunun bir kurum olarak 'dâhilde ve hariçte sulhun yegâne koruyucusu' olabilmesi onun tamamen siyaset dışı kalmasına bağlıydı. Bkz. Şükrü Hanioglu, Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Zihniyet, Siyaset ve Tarih* (İstanbul: Bağlam Yayınları, 2009), 106.

³⁰ Özgüldür, "Yüzbaşı Helmut Von Moltke'den Müşir Liman Von Sanders'e Osmanlı Ordusunda Alman Askeri Heyetleri," 304.

suikast Alman askerî heyetinin Türkiye'ye davet edilmesi projesini sekteye uğratmadı.³¹

Osmanlı Devleti'nin resmî talebi üzerine Kayser II. Wilhelm, 15 Haziran'da Prusya Ordusu'nun en yaşlı tümen komutanlarından biri olan Tümgeneral Otto Liman von Sanders'a askerî heyet başkanlığı görevini teklif etti. Sanders, Türkiye'de daha önce görev yapmadığı gibi, Türkiye hakkında bilgisi yahut herhangi dış görev tecrübesi de yoktu. Süvari kökenli bir kurmay subaydı ve emsallerinin aksine aristokrat bir aileden gelmekteydi. Sanders, Von der Goltz'un aksine entelektüel değil eski tip ideal bir kıta subayıydı. Nihai sözleşme 27 Ekim 1913'te imzalandı. Sözleşme koşullarına göre sadece askerî reform paketi değil, İstanbul'daki 1. Kolordu Komutanlığı da dâhil olmak üzere bir kısım kritik birlik ve eğitim kurumlarının komutası da doğrudan doğruya misyonun emrine verilmekteydi. Misyon başkanı askerî karar alma sisteminin asli üyesi olduğu gibi, subay terfi ve atamalarında da söz sahibiydi.³² Alman askeri misyon heyeti, Balkan Savaşı'ndan sonra Osmanlı Devleti çöküşün eşiğinde ve her türlü koşulu kabul edecek durumda olduğu bir sırada Türkiye'ye davet edilmişti. Liman von Sanders ile imzalanılan anlaşma hemen hemen bütün ordu teşkilatını Almanların eline bırakmakta ve askeri heyet başkanını hemen bütün askeri işlere karışmasına müsaade etmekteydi.³³

Alman Askerî Misyon Heyeti'nin Osmanlı Devleti'nde görevlendirilecek olması başta Rusya olmak üzere Fransa ve İngiltere'nin muhalefetine neden oldu. İngilizlerin Osmanlı donanmasında, Fransızların jandarma ve maliye teşkilatlarında ıslah için gönderdikleri misyonlar faaliyette olmasına rağmen İstanbul ve Boğazlara dikkatini vermiş olan Rusya, Alman askerî misyonun varlığına şiddetle karşı çıktı. Goltz Paşa'nın yerine Otto Liman von Sanders'ın Türk ordusunda istihdamı meselesi Rusya ile Almanya arasında giderek diplomatik bir sorun haline aldı. Alman İmparatoru'nun 1912'de kendisine Alman Kartal Nişanı takdim ettiği Rus Başbakanı Kont Vladimir Nikolayeviç Kokovtsov (1911-1914), demiryolları ile alâkalı bir kredi meselesini halletmek için önce Paris'e gitmiş

³¹ Uyar, "Sanders Askeri Yardım Misyonu," 34, 38.

³² Uyar, "Sanders Askeri Yardım Misyonu," 38-39.

³³ Wallach, *Bir Askeri Yardımın Anatomisi: Türkiye'de Prusya-Alman Askeri Heyetleri 1835-1919*, 118.

ardından Berlin'e geçmişti. Berlin tren istasyonuna ayak bastığında kendisini karşılayan Rus elçilik müşaviri M. Bronevsky'den Alman hükûmetinin Goltz Paşa'nın yerine Liman von Sanders'i Türkiye'ye göndermeyi düşündüğünü öğrenmişti. Haberi derhal St. Petersburg'a bildiren Başbakan Kokovtsov'a derhal Alman hükûmeti ile müzakerelere başlaması ve Rusya'nın bu tayine asla onay vermeyeceğini izah etmesi talimatı verildi. Kokovtsov, bu hususta Alman Şansölyesi Theobald von Bethmann Hollweg (1909-1917) ile muhtelif müzakerelerde bulundu. İkili Berlin'deki Rus Büyükelçiliği'nin vermiş olduğu bir yemek daveti esnasında Liman von Sanders'ın Türk ordusuna tayini meselesini masaya yatırdı. Bu görüşmede Kokovtsov bu tayini engellemeyi başaramamışsa da Alman Şansölyesi'ne, *Rus İmparatoru'nun Sanders'a İstanbul'daki 1. Kolordu Komutanlığı'ndan ziyade başka bir şehirde, örneğin Edirne'deki bir Türk birliğinin komutasını verme önerisini daha az düşmanca bulacağını* belirtmiş, bunun üzerine Alman Şansölyesi'nden *Türk ordusunu eğitime görevinin bir Fransız generale verilmesine rıza gösteremeyiz ve böyle bir çözüm ne Türkiye ne de İngiltere tarafından kabul edilebilir* cevabını almıştı.

1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'ndan sonra Yeşilköy'e kadar giren Rusya, İstanbul ve boğazların Almanya tarafından müdafaa ve tahkiminden son derece rahatsızdı.

13 Aralık'ta İngiliz ve Fransız büyükelçileri Rus meslektaşlarıyla beraber Sadrazam Said Halim Paşa'dan vaziyet ile alakalı sözlü soruşturma talebinde bulundu. Soruşturma talebi iki soru ve bir talepten oluşmaktaydı. Sorular Osmanlı'nın bağımsızlığı ve boğazların statüsüyle ilgiliyken talep misyon sözleşmesinin kendilerine verilmesiydi. Said Halim Paşa Osmanlı bağımsızlığı ve boğazların korunmasının Osmanlı meselesi olduğunu söyleyip sözleşme metnini vermeyi reddetti. Bunların yerine sorunun zamana yayılarak çözülmesini teklif etti. Bunun üzerine Rusya'nın saygınlığını kurtaracağı sembolik bir tavizle krize son vermek istendi. Bulunan çözüm von Sanders'i korgeneralliğe terfi ettirmektir. Bu durumda sözleşme gereği Osmanlı rütbesi müşir (mareşal) olacağından maddeten 1. Kolordu Komutanlığı'na atanma imkânı ortadan kalkacaktı. Bunun yerine bütün Osmanlı Ordusu'ndan sorumlu genel müfettişlik görevine getirilecekti. Böylelikle hem Rusya'nın görünüşte istediği olacak hem de von Sanders'ın yetki alanı iyice genişletilecekti.³⁴

³⁴ Vladimir Nikolaevic Kokovtsov, "La mission Liman von Sanders les entretiens de Berlin en novembre 1913," *Revue d'Histoire de la Guerre Mondiale*, XIII/1, (Paris: Ocak 1935): 99-100.

Sanders, 14 Aralık 1913'te trenle İstanbul'a gelip Sirkeci garında gösterişli bir merasimle karşılandığında Rusya'nın başlattığı diplomatik krizden habersizdi. Sanders, 16 Aralık'ta Cemal Bey'den 1. Kolordu Komutanlığı görevini devraldıysa da yaşanan diplomatik kriz yüzünden bu görev kısa süre sonra Merkez Komutanı Miralay Çolak Faik Bey'e verildi. Bunun üzerine Ocak 1914'te Sanders'ın terfisi ve yeni görevi açıklanarak diplomatik kriz sona erdirildi.³⁵

Sanders ordu genel müfettişliği görevinin yanı sıra 18 Mart 1915'te Çanakkale cephesinde kazanılan deniz zaferinden sonra işgalci kuvvetler tarafından 25 Nisan 1915'te Çanakkale/Gelibolu'ya başlatılacak kara harekâtı öncesi 24 Mart'ta Çanakkale'de kurulan 5. Ordu'nun³⁶ komutanlığını yaptı. Ayrıca 27 Şubat 1918'de Falkenhayn Paşa'nın yerine Sina-Filistin 4, 7³⁷ ve 8. ordulardan müteşekkil Yıldırım Ordular Grup Komutanlığı'na getirilerek İngilizlere karşı Suriye ve Filistin'i savundu. Sanders buradaki İngiliz ilerleyişini bir süreliğine durdurmayı başarmışsa da Filistin cephesi yarılınca emrindeki birliklerle Halep'e çekilmek zorunda kaldı. Burada, Yıldırım Orduları Grubu Kumandanlığı görevini Mustafa Kemal Paşa'ya devrederek Almanya'ya dönmek üzere İstanbul'a hareket etti.³⁸

Halep, 23 Ekim'de tahliye edildi. 24 Ekim'de Halep'in kuzeyinde muharebeler başladı. Bunlar Mustafa Kemal Paşa'nın kurtarabildiği kuvvetlerle başardığı son ve Liman Paşa'nın ifadesine göre, hakikaten parlak muharebelerdi. Nihayet 31 Ekim'de mütarekenin imzalandığı haberi geldi.³⁹ Liman Paşa, 30 Ekim 1918'de

³⁵ Uyar, "Sanders Askeri Yardım Misyonu," 39-44.

³⁶ Enver Paşa, 24 Mart'ta bu ordunun kumandanlığını kabul edip etmeyeceğini Liman Paşa'ya sormuş o da derhal kabul etmişti. Bkz. Liman von Sanders, *Türkiye'de Beş Sene*, Çev: Osmanlı Genelkurmayı Askeri Tarih Encümeni Tercüme Heyeti (İstanbul: Yeditepe Yayınları, 2007): 79; İngiliz kaynakları Liman Paşa'nın yegâne başarısı olarak Çanakkale'yi anmaktadır. Bkz. Encyclopaedia Britannica "Otto Liman von Sanders," <https://www.britannica.com/biography/Otto-Liman-von-Sanders>.

³⁷ 7. Kolordu Komutanlığı'na 7 Ağustos 1918'de, Mustafa Kemal Paşa tayin edildi.

³⁸ Sanders, *Türkiye'de Beş Sene*, 2; İsmet Görgülü, "Liman Von Sanders (1855-1929)," <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/liman-von-sanders-1855-1929/>

³⁹ Şevket Süreyya Aydemir, *Makedonya'dan Ortaasya'ya Enver Paşa*, C. III/1914-1922 (İstanbul: Remzi Kitabevi, 1985), 335.

akdedilen Mondros Mütarekesi'nden sonra bir süre İstanbul'da gözetim altında tutuldu. Almanya'ya dönerken tutuklanarak bir süre savaş esiri olarak Malta'ya sürgün edildi. 1919'da Almanya'ya döndü ve 22 Ağustos 1929'da Münih'te 74 yaşında hayatını kaybetti.⁴⁰

1.1. I. Dünya Savaşı'nda Alman Askeri Misyon Heyeti

15 Ocak 1914'te Alman büyükelçi kâtabi İngiliz Büyükelçiliği'ne gelip Türk ordusunda süvari generali rütbesinin Sanders'a verilmiş olduğunu bildirdi. Bu tayin Sanders'ın Türk ordusunda müşirliğe terfi etmesine ve 1. Kolordu Komutanlığı'ndan feragat etmesine yol açtı. 12 Şubat 1914'te 1. Kolordu'nun 3. Tümen Kumandanı olarak Albay Nikolai atandı. Bu tayin diğer tümen kumandanlarının tayini ile eş zamanlı olarak vuku buldu. Şubat 1914'te Alman askerî misyonunu teşkil eden subayların tam sayısı henüz belli değildi. Tayinler Alman misyon başkanının tavsiyeleri doğrultusunda, muhtelif şube ve dairelerde yapmış olduğu teftişler ve ihtiyaçlar doğrultusunda şekillenmekteydi.⁴¹

Alman askerî misyonunun her çabası Harbiye Nezareti tarafından desteklenmekte ve yerine getirilmekteydi. Bu subayların büyük çoğunluğu yalnızca İstanbul'da değil aynı uzak vilayetlerde de son derece mühim idarî görevlere tayin edildi. Bu görevlerden en önemlileri Erkân-ı Harbiye-i Umûmiye Riyaseti/Genelkurmay Başkanlığı'ndaki 3 şubenin şef ve şef muavinliği, 1. Kolordu (İstanbul) ve 6. Kolordu (Halep) kurmay başkanlıkları, 2. (Üsküdar), 10. (İzmir) ve 15. (Ankara) tümen kumandanlıklarıydı. Alman subaylar ayrıca ağır ve sahra topçusu, istihkâm, süvari, nakliye ve demiryolu müfettişliklerine tayin edildi. Bunların dışında kalan tayinler az yahut çok *danışmanlık* göreviydi.

1912'de Türk ordusunda farklı tarihlerde hizmete alınmış toplam 24 Alman subayı görev yapmaktaydı.⁴² İngiliz askeri ataşesi Frederick Cunliffe Owen'a göre, 24 Mart 1914'e gelindiğinde bu sayı 47'ye ulaştı. Âdete göre Türk ordusunda hizmete alınan

⁴⁰ <https://www.britannica.com/biography/Otto-Liman-von-Sanders>.

⁴¹ *The National Archives (TNA), Foreign Office (FO) 195/2455-1, 'German Military Mission in Turkey', 12 Şubat 1914.*

⁴² Wallach, *Bir Askeri Yardımın Anatomisi: Türkiye'de Prusya-Alman Askeri Heyetleri 1835-1919*, 95.

gayrimüslim subaylar, hem üst rütbelere terfi etmekte hem de dolgun maaşlar almaktaydı.⁴³

I. Dünya Savaşı öncesi Türk hizmetine giren Alman subayları iki rütbe birden terfi ettirilmişti. Terfi ve dolgun maaşlar, Alman subayların üstünlük kompleksine kapılıp Türk ordusundaki üst rütbeli paşaları ve zabitanı hakir görmelerinin zeminini hazırlamıştı.⁴⁴ 27 Mart 1914 itibariyle Türkiye’de görev yapan Alman askerî misyon subaylarının Türk ordusundaki rütbe ve görev yerleri şöyleydi:

Tablo 1. Alman Askerî Misyon Subaylarının Türk Ordusundaki Rütbe ve Görev Yerleri

1	Alman Askerî Misyon Şefi	Müşir Liman von Sanders
2	Şef Muavini	Binbaşı Konig
3	Şef Muavini (Kurmaya)	Binbaşı Carl Mühlmann
	ERKÂN-I HARBİYE/GENELKURMAY	
4	Şef Muavini	Tümgeneral von Bronsart
5	1. Şube Şefi	Yarbay von Thauvenay
6	2. Şube Şefi	Yarbay von Feldmann
7	Kısım Şefi (Kandilli)	Binbaşı Endres
8	Şef Muavin Yardımcısı	Yüzbaşı Fischer
9	Harp Akademisi	Yarbay von Legat (Müdür)
10	Harp Akademisi	Binbaşı Eggert
11	Harp Akademisi	Binbaşı Lange
12	1. Kolordu Kurmay Başkanı	Albay Werner von Franckenberg
13	6. Kolordu Kurmay Başkanı	Yarbay Albrecht
	HARBİYE NEZARETİ	
14	Ağır Topçu Müfettişi	Tümgeneral Posselt
15	İstihkâm Müfettişi	Tümgeneral Weber
16	Süvari Müfettişi	Yarbay von Hopfgarten

⁴³ TNA, FO 195-2053, No. 47 Şubat 1899.

⁴⁴ Türkmen, "Sultan II. Abdülhamid Devri Osmanlı Askerî Eğitim-Öğretiminde Alman Müşavirlerin Etkileri", 119.

17	Sahra Topçu Müfettişi	Yarbay Schlee
18	Demiryolu Müfettişi	Yarbay Potchernik
19	Nakliye Müfettişi	Yarbay Bischof
	SIHHİYE	
20	Askerî Hekim	Prof. Dr. Mayer
21	Levazımat Dairesi	Yarbay Burchardi
22	Veteriner Dairesi	Yüzbaşı Thieme
23	Geçici subaylar	Binbaşı Kubel
24	Geçici subaylar	Binbaşı Hans Kannengies- ser
	1. KOLORDU	
25	3. Tümen Kumandanı	Albay Nicolai
26	8. Piyade Alayı Kumandanı	Yarbay Stange
27	Piyade Alayı Kumandanı	Binbaşı Hunger
28	1. Süvari Alayı Kumandanı	Binbaşı Kirsten
29	3. Topçu Alayı Kumandanı	Binbaşı Binhold
30	İstihkâm Tabur Kumandanı	Yüzbaşı Leo Pohl
31	Katar Tabur Kumandanı	Binbaşı Schroeder
32	Ağır Topçu Kumandanı	Binbaşı Wilhelm
33	Astsubay Mektebi Kumandanı	Binbaşı Rudolf Schierholz
	DİĞER TÜMEN KOMUTANLARI	
34	10. Tümen (İzmir) Kumandanı	Albay Bruno von Trommer
35	13. Tümen (Ankara) Kumandanı	Albay Heuck
36	Astsubay Mektebi (Halep) Kumandanı	Albay Eduard Hubert We- idtmann
37	15. Piyade Alayı (Edirne) Kumandanı	Binbaşı Rabe
	Mekteb-i Harbiye	
38	Pangaltı Askerî Mektebi	Albay Ulrich Back (Müdür)
39	Mekteb-i Harbiye	Binbaşı von Frese
40	Piyade Endaht (Atış) Mektebi	Albay von Sodenstern

41	Topçu Atış Tatbikat Talimgâhı	Yarbay Kress von Kressenstein
42	Ağır Topçu Mektebi	Yarbay Wehrle
43	Binicilik Mektebi (subay)	Yarbay Lauffer
44	Binicilik Mektebi (astsubay)	Binbaşı Prigge
45	Binicilik Mektebi (astsubay)	Yüzbaşı von Wrochem
46	Edirne İstihkâmı	Binbaşı Stange
47	Edirne İstihkâmı	Binbaşı Karl von Staszweski ⁴⁵

1914'ün ilk çeyreğinde misyon üyelerinin çoğunluğu kendilerine tahsis edilen görevlerine başladı. Misyon üyelerinin hiçbiri Türkçe bilmediğinden Almanya'da öğrenim görmüş Osmanlı subayları ve dil bilen diğer subaylar Alman subaylarına tercüman olarak atandı.⁴⁶ 1916 tarihli *Handbook of The Turkish Army* adlı esere bakılırsa Türk Ordusu, 1913'ten beri General Liman von Sanders başkanlığında 70 kadar Alman subayından müteşekkil Alman askeri misyonunun himayesi altında yoğun Alman talimine tabi tutuldu.⁴⁷ Şevket Süreyya Aydemir'e göre bu sayı 1 Ağustos ve 1 Aralık 1914 tarihleri arasında altı ya da yedi katına çıktı.⁴⁸ Harvey'e göre, 1914-1918 yılları arasındaki Türk-Alman askeri ittifakı, koalisyon savaşları tarihinde benzersiz bir yapıya sahipti. Alman hükûmeti, bu ittifaka 460 uçak ve Osmanlı ordularının topçu ve makineli tüfeklerinin büyük bir kısmı da dâhil olmak üzere yüklü miktarda savaş mühimmatıyla destek verdi.⁴⁹

⁴⁵ TNA, FO 195/2455-4, 'German Military Mission in Turkey', 24 Mart 1914.

⁴⁶ Uyar, "Sanders Askeri Yardım Misyonu," 44-45.

⁴⁷ *Handbook of Turkish Army*, 4.

⁴⁸ Aydemir, *Makedonya'dan Ortaasya'ya Enver Paşa*, 62.

⁴⁹ İttifak halindeki iki devletin birbirine destek olmasının gayet tabii olduğu bir tarafa bırakıldığında Osmanlı Bahriye Nazırı ve IV. Ordu Komutanı Cemal Paşa ile Enver Paşa, Almanların 1915 başında Süveyş Kanalı'nı hedefleyen bir saldırı finanse etmek için teklif ettiği meblağı eksik bulmuştu. Enver Paşa bu hususta: *Almanya maddi ve mali bakımdan Osmanlı Devleti'ni desteklese bunu kendi çıkarı için yapar. Osmanlı Devleti bunu kabul eder de, kendi kaderini Almanya'nın kaderine bağlarsa, o da bunu yalnızca kendi çıkarı için yapacaktır.* yorumunda bulunmuştu. Bkz. Mustafa Aksakal, *Harb-i Umumi Eşiğinde: Osmanlı Devleti Son Savaşına Nasıl Girdi* (İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2010), 20.

Liman von Sanders'in raporunda özellikle bahsettiği tek birlik olan Jäger taburu da dâhil toplam 7 taburu geçmeyen Alman piyade birlikleri Filistin cephesine ancak Aralık 1917'de gelmeye başlamış olsa da, teknik birlikler çok daha erken bir tarihte Osmanlı ordusunda konuşlandırılmıştı. Ağustos 1916'da sadece Filistin cephesinde, 8 Alman makineli tüfek bölüğü, 4 Alman ağır topçu bataryası, 4 Alman Flak müfrezesi, 1 Alman telefon bölüğü, 1 Alman uçak birliği ve 2 Alman motorlu nakliye birimi vardı. Osmanlı Devleti'ndeki Alman personel sayısı Ağustos 1916'da 6.500 iken, bu rakam 1918'de 25.000'in üzerine çıktı.⁵⁰

2. SANDERS'IN OSMANLI DEVLETİ'NİN ASKERİ ÇÖKÜŞÜNÜN NEDENLERİ BAŞLIKLIL RAPORU

Londra'daki Milli Arşiv'de (The National Archives), Alman Genelkurmay Başkanlığı için hazırlanan ve 1970 yılına kadar araştırmacıya kapalı tutulan Süvari Generali Otto Liman von Sanders (1855-1929) tarafından kaleme alınan gizli ibareli rapor *Osmanlı Devleti'nin Askerî Çöküşünün Nedenleri* başlığını taşımaktadır.⁵¹ Bu rapor üzerine bir makale kaleme alan A. D. Harvey, "General Liman von Sanders's Memorandum" başlıklı makalesinde, raporu Polonya askeri istihbaratının⁵² ele geçirdiğini ve Aralık 1919'da bir kopyasını Varşova'daki İngiliz Askeri Misyonuna ilettiğini belirtmektedir.⁵³ Sanders tarafından Almanca kaleme alınan ve MI 2'nin 1A Şubesi'ne iletilen bu rapor, belgelerde belirtildiğine göre Sanders'in maiyetindeki bir subaydan temin edilmiştir. Rapor ele geçirildikten sonra İngiliz istihbaratının 1A, 1B, 2A, 2B, 2C, 3A, 4A birimlerinde ayrı ayrı İngilizce'ye tercüme edilerek İngiliz Dışişleri ve Savaş Bakanlığı'na iletilmiş, Almanca orijinal nüshanın bir kopyası da dosyaya eklenmiştir. Sanders bu raporunda, Enver Paşa'nın yetersizliklerine ve Alman askeri misyon subayların çelişkili davranışlarının verdiği zarara hatıratından daha fazla vurgu yapmıştır.⁵⁴

⁵⁰ A. D. Harvey, "General Liman von Sanders's Memorandum," *Militär-geschichtliche Zeitschrift*, 63 (2004), 166.

⁵¹ Raporun Almanca başlığı şöyledir: *Die Gründe für den militärischen Zusammenbruch der Türkei*.

⁵² Polonya askeri istihbaratı ayrıca II. Dünya Savaşı (1939-1945) yıllarında Nazi Almanyası'nın gizli haberleşme makinesi Enigma'nın şifrelerini kırmasıyla tanınmaktadır.

⁵³ Harvey, "General Liman von Sanders's Memorandum," 165.

⁵⁴ Harvey, "General Liman von Sanders's Memorandum," 168.

Sanders'ın daha sonra kaleme aldığı hatıratı, bu raporun detaylandırılmış versiyonudur.⁵⁵

Sanders, bahsi geçen raporuna Almanya'nın Türkiye üzerindeki çıkarları devam ettiği müddetçe Osmanlı Devleti'nin askerî çöküşüne neden olan tüm koşulların dikkatle hesaplanması gerektiğini belirterek başlamaktaydı. Sanders, Almanya tarafından beş yıllığına Alman askerî misyonunun başkanı olarak Türkiye'ye gönderildikten ve savaş boyunca Türk ordularını komuta ettikten sonra bu meseleler hakkında hesap vermek için çağırılacağından emin olduğunu belirterek *genel itibarıyla Türkiye'de bulunduğu aksine Almanya bu çöküşün nedenleriyle çok daha derinden ilgilenmektedir.*⁵⁶ demekteydi.

Sanders'a göre bu çöküşün sorumluları arasında Enver Paşa ve Enver'in imzası ardına gizlenen Türk karargâhındaki Alman subayları başı çekmekteydi.

Yüksek Alman otoriteleri arasında büyük oranda geçer akça olan görüş, Osmanlı Devleti'nin askerî çöküşünün Enver Paşa'nın hatalı fikirlerinden kaynaklandığı yönündeydi. Almanlar, Enver Paşa'nın hem askerî kapasitesi hem de zekâsına ziyadesiyle fazla kıymet vermişti. Bu hatalı temeller üzerinde Almanya, 'Türk askerî politikası yerine Enver'in askerî politikasına' yaslanmıştı. Bu, Enver'in namütenahi gururu ve kazanma hırsıyla, şahsi amaçlarını anavatanının bekâsının önüne koyması nedeniyle profesyonel olmaktan uzak kişisel bir askerî politikaydı.⁵⁷

Sanders, Alman yetkilileri kayıtsız şartsız Enver'e iştirak etmemeleri hususunda sıklıkla ikaz ettiğini ancak Türkiye'deki diğer Alman yetkililerin aksi yönde raporları yüzünden ikazlarının sonuçsuz kaldığını bu sebepten Almanya'da adının Enver düşmanına çıktığını; oysa Enver'e sadece profesyonel bakış açısından itiraz ettiğini belirtmekte ve Türk Komuta Heyeti'nin aldığı tedbirlerin yanlış olduğunu ifade etmekteydi.

⁵⁵ Gül Tokay, "Liman von Sanders As a Prisoner of War in Malta (February-August 1919)," *A Bridge Between Cultures*, ed. Sinan Kuneralp, (İstanbul: The Isis Press, 2006), 174.

⁵⁶ Bu başlık altındaki italik kısımlar Sanders'ın raporundan yapılan alıntılarını göstermektedir.

⁵⁷ TNA, War Office (WO) 32/5434, "The Reasons for the Military Downfall of Turkey", Copy of report on reasons for military downfall of Turkey said to be prepared for German Staff by General Liman von Sanders, 1919.

Sanders'a göre Enver Paşa,

Almanya'nın elinde bir maşaydı ki bu onun talihsizliğiydi çünkü askeri harekâtlar hususunda kapsamlı ve net bir kavrayışa sahip olmamakla birlikte habis Alman tesirinin kendisini yönlendirmesine müsaade etmişti. Oysaki kendi ülkesinin menfaatlerini kararlılıkla müdafaa eden bir Harbiye Nazırı Osmanlı Devleti'ne ve Almanya'ya daha yararlı olabilirdi. Enver'in Türk merkezi karargâhındaki tüm yetkili pozisyonları işgal eden Alman danışmanları ona fevkalade kötü tavsiyelerde bulunmuşlardı. Bu Alman danışmanların hiçbiri yıllarca süren savaş boyunca, yerel kaynaklarla harekât yürütme olasılıklarını net bir şekilde kavrayamamış yahut Türk ordusu hakkında derin bir bilgiye sahip olmamıştı. Aralarında Alman Tam Yetkili Askeri Temsilcisi (Otto von Lossow⁵⁸) ve Alman Deniz Ataşesinin de bulunması gereken bu danışmanlar, ister General Falkenhayn'a ya da General Ludendorff'a, ister Türkiye hakkında ya çok az şey bilen ya da hiçbir şey bilmeyen Yüksek Komutanlığa bağlı Şark Harekâtları Bölümü'ne⁵⁹ sundukları raporlarla Alman Yüksek Komuta Heyeti üzerinde belirleyici bir etkiye sahipti.⁶⁰

Sanders, Kasım 1917'de Kreuznach'taki karargâhta General Ludendorff ile görüşmüş ve bu görüşmede Ludendorff, başka ve daha acil kaygılarla boğuşmakta olduğundan Sanders'ın bahsini ettiği raporların birçoğunun kendisine hiçbir zaman ulaşmadığını belirtmişti. Sanders'a göre, askeri çöküşün en önemli nedenlerinden biri de;

Türk Merkezi Karargâhı'nın daha ilk andan itibaren planlanmış ve tatbik edilmiş, denenmiş ve tecrübe edilmiş harekâtlarda işbirliği yapmayı teklif etmek yerine, ülke ve ordu hakkında yetersiz bilgiye sahip başarısızlığa mahkûm Alman subaylardan istifade etmekle yetinmesiydi. Osmanlı Devleti'ne 'yaklaşık 80.000 askere' mal olan 1914-15 kışındaki (22 Aralık 1914 ve 6 Ocak 1915) tamamen başarısız Kafkasya (Sarıkamış) Harekâtı, Alman bir Genelkurmay Başkanı olmasına rağmen aslen Enver'in kendi inisiyatifine⁶¹

⁵⁸ Otto von Lossow, 21 Ocak 1911'de Goltz Paşa'nın onayıyla Osmanlı ordusunda hizmete başlamış, Eylül 1918'e kadar Türkiye'de kalmıştır. Bkz. Wallach, *Bir Askeri Yardımın Anatomisi: Türkiye'de Prusya-Alman Askeri Heyetleri 1835-1919*, 95, 215.

⁵⁹ Eastern Operations Section of the Higher Command.

⁶⁰ TNA, WO 32/5434.

⁶¹ Liman von Sanders, hatıratında Osmanlı Devleti'nin I. Dünya Savaşı'na girmesinin nedenlerinden birinin Almanların Kars, Ardahan ve Batum'u Rusya'dan geri alma vaadi olduğunu belirtmektedir. Enver Paşa'yı Sarıkamış Harekâtı'na liderlik etmeye iten motivasyonlar arasında şu halde Kafkasya ve Orta Asya ile alakalı Panturanist hedeflerin yanı sıra Kars, Ardahan ve Batum'un Ruslardan geri almak istemesi de bulunmaktaydı. Bkz. Sanders, *Türkiye'de Beş Sene*, 325; Sayim Türkman, "Birinci Dünya Savaşı'nda Sarıkamış Muharebeleri (22 Aralık 1914-10 Ocak 1915),"

dayanmaktaydı.⁶² Erzurum'un 1916 yılının ikinci yarısında 2. Kolordu tarafından yeniden ele geçirilmesi planı ise Alman tesiri sayesinde gerçekleşti. Hezimetle sonuçlanan ve Osmanlı Devleti'ne 'asgari 60.000 askere' mâl olan Sarıkamış Harekâtı,⁶³ olayla alâkalı tüm şartlardan tamamen bihaber olunduğunu ortaya koydu. 2. Kolordu, Erzurum'a gerekli birlikler ve katarlar olmadan üstelik geride tamamen yetersiz muhabere hattı ile neredeyse geçit vermez bir araziden bir kanat hücumu gerçekleştirdi. 1916-17 kışında sonuçsuz kalan mücadelelerin ardından, mevcut kaynakların yetersizliği yüzünden bu ordunun önemli bir kısmı açlıktan ve soğuktan kırıldı.⁶⁴

Görüldüğü üzere Sanders, Sarıkamış'ta alınan ağır hezimetin faturasını tamamen Enver Paşa'ya havale etmektedir. Fakat bu hezimetin neden olduğu zincirleme feci akıbetlerinden bahsettiği satırların arasında 1916 yılının ikinci yarısında Erzurum'un geri

Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi, 67 (Güz 2020): 535; II. Abdülhamit'in tahtan indirilmesinden sonra Osmanlılık ülküsünü benimseyen İttihat ve Terakki, Balkan Savaşlarında yaşanan felaketler sonrası Türkçü-milliyetçi bir ülküye sarılarak Panturanist hedeflere yönelmek durumunda kaldı. Türkçülük, 1913-1918 yılları arasında hatırı sayılır bir aydın topluluğu tarafından desteklenen, mektepli genç nüfus içerisinde ciddi sayıda taraftar kazanarak kitleleşmiş, başta maarif olmak üzere İttihad ve Terakki Fırkası'nın da benimsediği resmi ideoloji olarak, devlet politikası üzerinde hâkim bir mevki kazanmaya başlamış bir fikir hareketi haline geldi. Bkz. Mehmet Kaan Çalen, "II. Meşrutiyet Döneminde Üç Tarz-ı Siyaset," *Osmanlı Tarihi Araştırmaları II: II. Meşrutiyet* içinde, ed. Saim Selenga Gökgez ve Ahmet Oğuz (İstanbul: Kriter Yayınları, 2020), 138-139.

⁶² Sarıkamış muharebelerine iştirak etmiş 3. Ordu'ya bağlı 9. Kolordu Kurmay Başkanı Şerif İlden bu facianın sorumlularını hakkında şunları söylemektedir: *Enver, Sarıkamış faciasında yalnız değildir. Suç ortağı vardır. O da Hafız Hakkı'dır*. Bkz. Şerif İlden, *Sarıkamış*, yay. haz. Sami Önal (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1999), 3; Haddizatında Enver Paşa ile 10. Kolordu Komutanı Hafız Hakkı Paşa, askeri mektepte beraber okumuşlar, Harp Okulu'nu beraber bitirmişler, aynı bölgeye tayin edilmişler, birbirine yakın yerlerde eşkiya kovalamışlar, aynı teşkilâta katılarak İttihatçı olmuşlar, 31 Mart Vakası'nın bastırılmasında beraber hareket etmişlerdi. İki paşadan biri Viyana'da diğeri Berlin'de askeri ataşelik yapmış hattâ ikisi de saraya damat olmuşlardı. Bkz. *Hafız Hakkı Paşa'nın Sarıkamış Günlüğü*, yay. haz. Murat Bardakçı (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2014), 12.

⁶³ Hem Şerif İlden'in hem de Hafız Hakkı'nın eserlerinde bu harekâta toplam kaç kişinin şehit olduğuna dair genel bir rakam bulunmamaktadır. Fakat Şerif İlden, 40.000 mevcuda sahip, 3. Ordu'ya **başlı** 10. Kolordu'nun Ardahan yolu ve Allahuekber Dağları istikametinden Sarıkamış-Kars yolunu almak için Başköy-Beyköy bölgesine yönelindiği en az 26.000 mevcutlu iki tümeninden geriye ancak 3.200 kişi kaldığını ve bunların da yüzde yirmisinin ayaklarının yaralı olduğunu belirtmektedir. İlden, *Sarıkamış*, 213.

⁶⁴ TNA, WO 32/5434.

alınma *planının* Alman tesiri sayesinde başlatıldığını hassaten belirtmesi son derece dikkat çekicidir.

Konunun birden Sarıkamış'tan Erzurum'a nasıl geldiğini anlamak için Rus ordusunun Sarıkamış sonrası ilerleyişine göz atmak gerekmektedir. Sarıkamış zaferinin kazanılmasında önemli rolü olan General Yudenic komutasındaki Rus ordusu 10 Ocak 1916'da büyük bir taarruz başlatmışken 3. Ordu her açıdan tamamen hazırlıksız haldeydi. Rus ordusunun hücumuyla Türk hatları 50 km ricat etmek zorunda kaldı. 3 günlük direnişin ardından 16 Şubat 1916'da Erzurum, 17 Şubat'ta Muş ve Ahlat, 2 Mart'ta Bitlis, 7 Mart'ta Rize, 14 Mart'ta Mamahatun, 18 Nisan'da Trabzon, 25 Nisan'da Erzincan düştü.⁶⁵ 3. Ordu tüm bu muharebelerde 30.000'i esir olmak üzere toplamda 60.000 civarında zayıat verdi.⁶⁶ Sarıkamış'ın düşüşünü Erzurum'un zaptı takip etmiş, bunun üzerine Alman heyeti, Erzurum'u Ruslardan geri alma *planını* başlatmıştı. Sanders raporun satır aralarında 1916 senesinin ikinci yarısına ait bu planın Alman inisiyatifi sayesinde başlatıldığını belirtse de Erzurum, 12 Mart 1918'de Kazım Karabekir Paşa tarafından geri alınmıştı. 3. Ordu Komutanı Vehip Paşa'nın verdiği emir üzerine harekete geçen 1. Kafkas Kolordusu Komutanı Kâzım Karabekir, 13 Şubat 1918'de Erzincan'ı geri aldıktan sonra Erzurum'a doğru ilerlemiş ve nihayet 12 Mart 1918'de Erzurum'u geri almıştı.⁶⁷

Alman Yüksek Komuta Heyeti tarafından onaylanan bir harekât olan 1916'daki 13. Türk Kolordusunun İran içlerine kadar ilerlemesi Bağdat'ın kaybedilmesinin başlıca nedenlerinden biriydi. Bağdat, Mart 1917'de İngilizlerin eline düştü ve kısa süre sonra Alman tarafında en büyük ve son derece ciddi sonuçlar doğuran bir hata yapıldı. General Falkenhayn komutasında Bağdat'ın geri alınması amacıyla sözüm ona 'Yıldırım'⁶⁸ Ordular Grubu' teşkil edildi. Yıldırım Ordular Grubu

⁶⁵ TNA, WO 106/1416, How The Turkish Army Has Been Employed From 1821 To 1922', 2 Kasım 1922.

⁶⁶ Mesut Uyar ve Edward J. Erickson, *Osmanlı Askeri Tarihi* (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2017), 517-518.

⁶⁷ Muhammet Erat, "Kâzım Karabekir (1882-1948)," <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/kazim-karabekir-1882-1948/>, 2-3.

⁶⁸ Sanders, hatıratında harekâta niçin *Yıldırım* adının verildiğini şöyle nakletmektedir: *Bağdat'ın kaybedilmesinden sonra da her yönden çok önem taşıyan bu şehrin İngilizlerden geri almak amacıyla Yıldırım Ordular Grubu kuruldu. Napoléon Bonaparte'in Mısır işgali sırasında Türkler tarafından kullanılmış olan yıldırım tabiri Bağdat'ın geri alınması için planlanan taarruz söz konusu olduğunda yeniden gündeme geldi.* Bkz. Sanders, *Türkiye'de Beş Sene*, 211; Osmanlı Devleti ile Britanya,

Almanya'ya birkaç milyar maddi kayba ve teknik yardımcı kuvvetlerle donanmış her tür sınıftan binlerce askerin farklı cephelerden çekilerek bölgeye sevkine neden oldu. Bağdat'ın geri alınma teşebbüsü kesinlikle yanlış temellere dayandığından en başından itibaren bu teşebbüsten herhangi bir müspet sonuç beklemek boşunaydı. Üstelik bu harekât düzenlenirken Türkiye'de tecrübe sahibi olan tek askerî otoriteye, yani Alman Askerî Misyon Heyeti'ne hiç danışılmamış, Türk merkezi karargâhındaki tüm yetkili makamlar Almanların elinde olmasına rağmen Almanların niyetlerine ilişkin tüm bilgiler Sanders ve askerî misyon heyetinden saklanmıştı. Alman askerî misyonunun, Bağdat'ı geri almak adına herhangi bir harekât düzenleneceğine dair aldığı ilk bilgi General Falkenhayn'ın İstanbul'a ulaşmasıyla mümkün oldu. General Falkenhayn, İstanbul'a hiçbiri Türkiye ve Türk ordusu hakkında yeterli bilgiye sahip olmayan büyük bir Alman subay kadrosuyla geldi. Burada da yine yürütülecek harekâtlar için Osmanlı Erkân-ı Harbiye subaylarının işbirliğine başvurmayı neredeyse tamamen ihmal etmek gibi büyük bir hata yapıldı. Gerekli keşifler operasyon tertip edildikten sonra yapıldığından, eldeki haritaya göre planlanan Bağdat harekâtının imkânsız olduğu -çok geç- anlaşıldı. İngiliz istihbaratı, Bağdat'ı geri alma planını haber alınca derhal Filistin'de bir taarruz hazırlığı yaptı. Böylece harekât orijinal tasarımın aksine, büyük ölçüde Filistin'e kaydı. Burada Şubat 1918 sonuna kadar vuku bulan Türk-Alman hatalarının etkileri Filistin ve Kudüs'ün kaybedilmesiyle daha da vahim boyutlara ulaştı⁶⁹.

Yıldırım Ordular Grubu karargâhında kurmay başkan yardımcısı olarak görev yapmış, Hüseyin Hüsnü Emir Erkilet'e göre İngilizlerin Filistin cephesindeki nihai hedefleri Kudüs ve Şam'ı ele geçirmektir. Bu hedef 8/9 Aralık 1917'de İngilizler'in Kudüs'ü zapt etmesiyle gerçekleşmişti⁷⁰. Mekke ve Bağdat'tan sonra İslam'ın üçüncü kutsal kenti Kudüs'ün düşüşü, Türklerin Alman generallerine öfkelenmesine hatta şehrin bir Hıristiyan orduya verilmek amacıyla kasıtlı bırakıldığına dair şüphelerin oluşmasına neden oldu. Türk generallere göre Kudüs'ün kaybının başlıca sorumlusu ise Falkenhayn'dı⁷¹.

Fransa'nın 1798'deki Mısır'ı işgali sırasında *Yıldırım* hareketini müttefik olarak düzenlemişti. Bu savaştan mühlhem *Yıldırım* adı 1916'ya gelindiğinde, bu iki devleti bu kez Filistin cephesinde düşman olarak karşı karşıya getirdi.

⁶⁹ TNA, WO 32/5434.

⁷⁰ İngiliz genelkurmay belgelerinde Kudüs'ün ele geçirildiği tarih 9 Aralık olarak kayda geçmişken, Türk genelkurmay kayıtlarında bu tarih 8 Aralık'tır. Bkz. TNA, WO 106/1416, 2 Kasım 1922; Hüseyin Hüsnü Emir (Erkilet), *Yıldırım* (Ankara, Genelkurmay Basım Evi, 2002), 37.

⁷¹ Wallach, *Bir Askeri Yardımın Anatomisi: Türkiye'de Prusya-Alman Askeri Heyetleri 1835-1919*, 199.

Bu savaşta İngilizler, geride üs olarak Mısır'a sahipti. Ayrıca bir taraftan bir haberleşme aracı olarak denize hükmederken, öte taraftan Ürdün'ün doğusunda yaşayan Arapları müttefikleri haline getirmişti. Buna karşın sayıları İngilizlere nazaran çok daha fazla olan Türklerin yegâne haberleşme aracı, yetersiz bir şekilde inşa edilmiş tek yönlü bir demiryolu hattıydı. Bu koşullar altında, bu muharebe alanında Türkler için sadece bir müdafaa savaşı söz konusu olabilirdi ki Türk-Alman kuvvetleri bunu hiç teşvik etmemiş olsa daha iyi olurdu. Kati bir yıkım olan, Bağdat'ın geri alınması harekâtında Mart 1918'in başında bir değişiklik yapıldı. Bu değişikle birlikte Filistin cephesindeki vaziyet Türk-Alman orduları lehine iyileşti ve tekrarlanan şiddetli İngiliz hücumlarına rağmen cephe muhafaza edilebildi. Böylece Türk Merkezi Karargâhu en azından tek gerçek Türk muharebe hattı olan bu cepheyi muhafaza etme azmi göstererek, Aşağı ve Kuzey Filistin ile Suriye'yi elinde tutmayı garanti-ledi.⁷²

Bağdat, Osmanlı Devleti'nin VI. Ordu merkezi olması hasebiyle stratejik öneme sahipti. Fransa ve İngiltere'ye nazaran siyasi birliğini daha geç bir tarihte, 1871'de, kuran Almanya içinse Bağdat, emperyalist hedeflerine açılan bir kapıydı. 1880'lerden itibaren Osmanlı silah sanayi ve askeri eğitim faaliyetlerini destekleyen Almanların Osmanlı Devleti'ndeki en büyük yatırımlarından biri Bağdat demiryolu hattıydı.⁷³ Dolayısıyla Berlin-Bağdat demiryolu projesinin⁷⁴ Bağdat ayağının İngiliz işgalinde olması ittifak devletlerini Bağdat'ı geri alma yoluna sevk etti.

1918 baharında Erkân-ı Harbiye Kurmay Başkanlığı görevinde bulunan Tümgeneral Hans von Seeckt⁷⁵'in -ki kendisi ülkeye ve orduya oldukça yabancıydı- açık desteği ve Alman Yüksek Komuta Heyeti'nin onayı ile Bağdat'ın geri alınması amacıyla İngiliz ordularına Tebriz ve Urmiye Gölü üzerinden kesin bir darbe vurulmasına karar verildi. Bu karar Osmanlı Devleti'nin askerî çöküşünü mühürledi. Türk redif kuvvetlerinin

⁷² TNA, WO 32/5434.

⁷³ Altan Alperen, "Bağdat Demiryolu: Siyasal Sonuçları Olan Bir Türk-Alman Demiryolu Projesi," *21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum Dergisi*, 7/19 (Bahar 2018): 3.

⁷⁴ İngiltere ve Fransa, savaştan sonra Osmanlı coğrafyasını farklı devletlere böldü. Bağdat demiryolu hattı, Osmanlı bakiyesi devletler olan Türkiye, Suriye ve Irak arasında bölüştürüldü. Bağdat demiryolu güzergâhu, savaş sonunda bu üç farklı devletin payına düştüğü için tamamlanamadı. Bkz. Alperen, "Bağdat Demiryolu: Siyasal Sonuçları Olan Bir Türk-Alman Demiryolu Projesi," 15.

⁷⁵ Hans von Seeckt, 2 Aralık 1917'den 5 Kasım 1918'e kadar Erkân-ı Harbiye Kurmay Başkanı olarak görev yaptı. Bkz. Osman Akandere, "Enver Paşa'nın Avrupa Cephesine Türk Birliklerini Gönderme Kararına Alman Komutanlarının Yaklaşımları," *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, 67 (Güz 2020): 16.

durumunu bilen herkes, Osmanlı Devleti'nin Filistin ve Azerbaycan-Mezopotamya gibi birbirinden fersahlarca uzak iki muharebe alanında aynı anda güçlü harekâtlar yürütebilecek durumda olmadığını bilmekteydi. Ayrıca bu plan Alman Askerî Misyon Başkanı'ndan da gizli tutuldu. Eldeki Türk nizam kuvvetlerinin yanı sıra işe yarayabilecek ihtiyat birliklerinin neredeyse tamamı Azerbaycan ve Kafkasya'ya sevk edilmiş olduğundan, Filistin'le meşgul olan Yıldırım Ordular Grubu'na gerekli destek sağlanamamıştı. Türk Merkezi Karargâhı, durumu tamamen yanlış değerlendirilmiş, Filistin cephesinde görev yapan Türk subaylarından, Kafkasya'da görev yapmak isteyenlere iki kat maaş ve terfi konusunda imtiyazlı muamele teklif edecek kadar ileri gitmişti. Ayrıca, 16 Haziran 1918'de, Askerî Misyon Başkanı olan Alman Başkomutanına danışılmadan, tüm Alman birliklerinin Filistin cephesinden çekilmesi emri verildi. Böyle bir eyleme Alman adının karışması, Almanlar adına yüz karasıydı. Almanların Türkiye'de birbirlerine karşı saman altından su yürütmeleri büyük askeri hatalara neden oldu ve 'büyük ölçüde' Osmanlı Devleti'nin askeri çöküşüne zemin hazırladı. Bağdat üzerine yürütülen harekâtlardan, burada yeni bir İngiliz cephesinin açılması ve Musul'a doğru yeni bir İngiliz ilerleyişi haricinde hiçbir sonuç çıkmadı. İlkbahardan itibaren Filistin cephesine gerekli destek verilemediği için 19 Eylül ile birlikte Filistin cephesinde çöküş başladı. Redif birliği de dâhil olmak üzere herhangi bir destekten mahrum halde 6,5 aydır cephe hede bulunan, yeterli tayına ve kıyafete sahip olmayan bitap düşmüş Türk askeri böylece tüm kaynaklarını tüketti. Geride kalan az miktarda Alman birliği ise gidişatı değiştirecek durumda değildi. Bunlardan en güçlü ve en iyi birlikler -Jäger Taburu- bölgeye yeni intikal etmişken Temmuz ayında ricat edince geriye muharebenin son aylarında ihtiyat/rediflerle takviye edilmesi imkânsız sadece 6 zayıf piyade taburu kaldı.⁷⁶

Sanders, Yıldırım projesindeki tüm inisiyatif ve sorumluluğu Alman makamlarına havale etmekte haklıydı. Zira Suriye-Filistin cephesi Almanların talebi doğrultusunda açılmıştı. 24 Nisan 1916'da Müşir Colmar von der Goltz Paşa'nın Bağdat'taki umumi karargâhında vefat etmesinin ardından Alman makamları Bağdat'taki 6. Ordu'nun komutasını elinde tutmak için teşebbüslere girişti. Falkenhayn, Çanakkale Boğazı'nda artık önemli bir işi kalmayan General Liman von Sanders'in Goltz'un yerine geçirilmesini önerdiyse de Enver Paşa, bu tayine karşı çıktı. Enver Paşa, Kût'ül-Amârê'de orduyu komuta ederek parlak bir zafer kazanmış bir Türk generali dururken komuta görevinin bölgeye yabancı bir

⁷⁶ TNA, WO 32/5434.

Alman generaline verilmesine başlarda razı gelmemişse de⁷⁷ Haziran 1916'de Mekke'nin elden çıkması üzerine bir de Mart 1917'de Bağdat'ın düşüşü, Enver Paşa'yı Falkenhayn'ın komutasını kabule sevk etmişti⁷⁸. 7 Mayıs 1917'de Türkiye'ye gelen General Falkenhayn, Halep'te yapılan görüşmeden sonra İstanbul'a döndü ve böylece Yıldırım Ordular Grubu teşkil edildi. Sultan V. Mehmet Reşad, 11 Temmuz'da 1917'de Falkenhayn'ı Yıldırım Ordular Grup Komutanlığı'na tayin etti. Böylece 'yıldırım' tâbiri hem Irak ve Suriye'yi içine alan 60 km'lik bir sahaya yayılan orduların hem de generalin karargâhının adı oldu. Karargâhta 65 Alman subayı ve Almanca bilen 9 Türk subayı mevcuttu. Yıldırım Ordular Grubu Karargâhı Almanların tavsiyeleri doğrultusunda oluşturulmuş Alman amaçlarına hizmet etmesi planlanan bir yapıydı. Karargâhta bütün yazışmalar Almanca yapılıyordu. Hatta Yıldırım karargâhının bir de Almanca ismi vardı: "Heeresgrup-penkomandos". Kendisine Mareşal rütbesi verilen General von Falkenhayn her ne kadar ara sıra Osmanlı üniforması giyiyorsa da karargâhta görevli bütün Alman subayları Alman rütbe ve üniformalarını taşımaktaydı.

Bağdat cephesinin düşmesi, Alman ekonomisinin sekteye uğramasına neden olabilecek sonuçlar doğurdu. Ortadoğu coğrafyasında petrolün en yoğun olduğu yer Irak bölgesiydi. Bağdat'ı geri almak amacıyla Irak Cephesi'nde teşkil edilen Yıldırım Ordular Grubu, bir strateji değişikliği ile Filistin cephesine kaydırıldı.⁷⁹

Cephede yaşanan başarısızlıklar üzerine Şubat 1918'de Falkenhayn görevden alındı. Bu görevden alma Almanların büyük umutlarla giriştiği Yıldırım projesinin iflası anlamına gelmekteydi. Almanlardan Kurulu karargâh Ortadoğu'daki askeri durumu

⁷⁷ 7. Ordu Komutanı olan Miriliva Mustafa Kemal Paşa da, 2 Eylül 1917'de Enver Paşa'ya gönderdiği uzunca bir telgrafta Türk ordusunda yüksek komuta kademesine Almanların getirilmesini şiddetle tenkit etmiş, bunun yakın gelecekte bir felakete sebep olacağını ifade etmişti. Bkz. Türkmen, "Mustafa Kemal Paşa ve Yıldırım Ordular Grup Komutanlığı," 400.

⁷⁸ Kemal Arı, *Birinci Dünya Savaşı Kronolojisi* (Ankara: Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, 1997), 227; Wallach, *Bir Askeri Yardımın Anatomisi: Türkiye'de Prusya-Alman Askeri Heyetleri 1835-1919*, 191-192.

⁷⁹ Türkmen, "Mustafa Kemal Paşa ve Yıldırım Ordular Grup Komutanlığı," 395-397; Zekeriyâ Türkmen, "Yıldırım Ordular Grubunun Teşkili ve Faaliyetleri Hakkında Kısa Bir Değerlendirme (1917-1918)," *İlmi Araştırmalar Dergisi*, 1 (1995): 163-164; Hüseyin Hüsnü Emir (Erkilet), *Yıldırım*, 12.

düzelteceğine, zaten zor durumda olan birliklere ilave yük olmuştı. Kısıtlı kaynaklar ve zaman, yeni karargâhın gelip yerleşmesi ve bölgeye alışması için harcandı. Alman unsurları cepheye parçalar halinde gecikmeli olarak intikal ettiğinden ne III. Gazze Muharebesi'nde ne de Kudüs'ün müdafaasında faydalı olabildi. Fiilen görev yapabildikleri 4 aylık süre zarfında Falkenhayn ve maiyetindeki Alman subaylar enerjilerinin çoğunu Osmanlı subayları ile didişmeye harcadıkları için muharebelerin idaresine yeterli zaman ayırmaları mümkün olmadı. Yıldırım Ordular Grubu, kâğıt üzerinde 5 kolordu, 2 kolordu seviyesinde grup, 14 piyade tümeni, 1 süvari tümeni, muhtelif müfreze ve bağımsız birliklerden oluşuyor gözükse de, gerçekte muharebe gücü 40.000 asker civarındaydı. Bu itibarla esasında ancak normal bir kolordu mevcuduna sahipti. Gazze ve Kudüs'ün düşmesiyle birlikte ordular grubunun lojistik altyapısı tamamen çökmüştü. Tayın ve temiz su eksikliğinin yanı sıra ciddi anlamda mühimmat sorunu yaşanmaktaydı. Falkenhayn eldeki kısıtlı birlik ve imkânları hoyratça israf etmişti. Üstelik yerine tayin edilen Liman von Sanders yeni muharebe taktiklerinden haberdar değildi. Sanders'ın Çanakkale muharebeleri dışında siper savaşı tecrübesi yoktu. Zaten Sanders Gelibolu'daki İngiliz çıkarma bölgelerini de doğru tespit edememiş, verdiği kararlarla birçok askerın kaybına neden olmuştı. Allenby komutasındaki İngiliz ilerleyişi devam ederken Sanders, Yıldırım Ordular Grubu'ndan kalan birliklerle Şam'ı müdafa etme kararı aldı. Bu, öldürücü bir karar oldu. Şam'a çekilmeye çalışan 20.000 asker kuşatılarak esir alındı. 30 Eylül/1 Ekim 1918'de Şam düştü. 4. ve 6. orduların kalıntıları Mustafa Kemal Paşa'nın başarılı komutası sayesinde Halep'e çekilebildi. Mustafa Kemal Paşa, 25 Ekim'de Halep'i tahliye etmek zorunda kalsa da İngilizlerin Anadolu'ya ilerleyişini durdurmaya başardı.⁸⁰

Şerif Güralp'e göre, Von Kress Paşa ve Falkehayn'ın yanı sıra ordunun Filistin ve Suriye'den çekilmesinin birinci derecede sorumlusu, komutanlık karakterinden yoksun olduğunu belirttiği General Liman von Sanders'tı.⁸¹ Sanders Yıldırım Ordular Grubu

⁸⁰ Uyar ve Erickson, *Osmanlı Askeri Tarihi*, 530-532; İngiliz genelkurmay belgelerinde Şam'ın ele geçirilme tarihi 30 Eylül 1918 olarak geçmektedir. Bkz. TNA, WO 106/1416.

⁸¹ Öte yandan Mesut Uyar ve Edward Erickson'a göre Sina-Filistin cephesinin çökmesinde Falkenhayn ve Sanders'le beraber bazı komutanların yaptığı hataların

Komutanı ilen yaşanan ilk bunalımda ordusunu terk edip İstanbul'a gitmişti.⁸² Bu itibarla Sanders'ın cepheyi terk etmişken bölgede kalan Alman birliklerinin geri çekilmesi kararı alınmasını Almanlar adına yüz karası olarak nitelendirmesi kelimenin tam anlamıyla bir tutarsızlık örneğiydi.

İtilaf Devletleri açısından Filistin cephesi, Osmanlı Devleti'nin bölgedeki egemenliğine son vermek amacıyla, Şark Meselesi'nin uzantısı olarak açılmıştı. İngiltere, Türkleri Anadolu'nun ortasında tecrit ederek veya Kafkasların doğusuna atarak Hindistan yoluna (Kral Yolu'na) bir daha tehdit teşkil etmeyecek bir konuma getirmek istemişti. Fakat İtilaf Devletleri, Çanakkale cephesiyle batıdan, Kafkas cephesiyle doğudan yürüttükleri harekâtlarda Anadolu'yu işgal etmeyi başaramadı. İngiltere, Rusya'nın savaştan çekilmesinin ardından, Filistin'i işgal etmeye karar verdi. Filistin cephesiyle birlikte Selânik cephesinin de çöküşü, Osmanlı topraklarını düşman taarruzları karşısında korunmasız bıraktı. Bunun üzerine Osmanlı Devleti mağlubiyeti kabul ederek mütareke imzaladı. 30 Ekim 1918'de imzalanan Mondros Mütarekesi sonrası Yıldırım Ordular Grup Komutanlığı görevi, İngilizleri Halep'in kuzeyinde durdurmayı başaran Mustafa Kemal Paşa'ya havale edildi. 1917'de Alman çıkarları ve talepleri doğrultusunda teşkil edilen bu yapı, Türk Kurtuluş Savaşı (1919-1922)'nda işgalci İtilaf Devletleri'ne karşı milli direnişin parçası halini aldı.⁸³ Filistin cephesi; Osmanlı Devleti'nin savaşı kaybetmesinin, Milli Mücadele'nin ve Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunun ön koşullarını hazırladı.⁸⁴

Bulgaristan'daki çöküş de hemen hemen aynı zamanda meydana geldi. Bir yanda Alman birliklerinin kahir ekseriyeti Bulgaristan'dan geri çekilirken, öte yanda Alman birlikleri Tiflis'e sevk edildi. Bulgaristan'ın

rolü olsa da, asıl sorumluluk Enver Paşa ve Alman denetimindeki Osmanlı Genelkurmayı'na aittir. Bkz. Uyar ve Erickson, *Osmanlı Askeri Tarihi*, 533.

⁸² Şerif Güralp, *1918 Yılında Türk Ordusunun Filistin ve Suriye'den Çekilişinde 3ncü Süvari Tümeninin Harekâtı*, Yay. Haz. Zekeriya Türkmen ve Fatma İlhan (Ankara: Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, 2006), 43.

⁸³ Mahmut Bolat, "Mustafa Kemal Paşa'nın Yıldırım Ordular Grup Komutanlığı Sırasında Mondros Mütarekesi ve Sonrası Oluşan Duruma Tepkisi ve Hatay'a Yönelik Faaliyetleri," *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, XVIII/Özel Sayı (2018): 77-78.

⁸⁴ Cemal Kemal, "Birinci Dünya Harbi'nde Filistin Cephesi" (Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, 2004), 26; Wallach, *Bir Askeri Yardımın Anatomisi: Türkiye'de Prusya-Alman Askeri Heyetleri 1835-1919*, 225.

çöküşüyle birlikte Türkiye'ye açılan köprü yıkıldı. Osmanlı Devleti'ndeki Alman otoriteleri birlikte uyum içinde hareket etmiş olsaydı çok şey başarabilirdilerdi oysa Almanlar birbirlerinin hilafına çalışarak telifi imkânsız zararlara neden oldu.

Sanders'a göre askeri misyon, gelecekte Almanya'nın dış politikası için ibret teşkil etmeliydi.

Alman askerî misyonu anlaşma gereği Türk ordusu içinde olağanüstü yetkilerle teçhiz edilmiş en yüksek askerî otorite olmasına rağmen tasarılarını neredeyse hiç hayata geçirememiş, misyonun uzun yıllar boyunca yürüttüğü tüm çalışmalar böylece boşa gitmişti. Çünkü ilk andan itibaren Yüksek Komuta yahut Dışişleri Bakanlığı tarafından Osmanlı Devleti'ne gönderilen Doğu'ya yabancı herhangi birinin ya da Türk Erkân-ı Harbiyesinde âmir mevkiinde bulunan Alman subayların görüşleri, Yüksek Komuta ve Dışişleri Bakanlığı nezdinde, askerî misyon başkanı olan en yaşlı Alman generalin (Liman von Sanders) görüşünden daha fazla kıymet görmüştü. Osmanlı Devleti'ndeki Alman askerî misyonun tarihi, Enver'in imzası ardına gizlenen Türk karargâhındaki Alman subaylarla, Almanya'daki yetkililer tarafından desteklenen askerî ve bahrî tam yetkili temsilcileri veya ataşeleri arasında cereyan eden uzun bir mücadelenin tarihiydi. Sanders, raporunu "bunun sonucu bugün herkes tarafından bilinmektedir ve mücadelenin tarihi, belgelere dayalı kanıtları inceleyecek herkes tarafından takip edilebilir." diye sonlandırmaktaydı⁸⁵.

Sanders'ın 'Osmanlı Devleti'nin askeri çöküşünün nedenleri' başlıklı raporunda Gelibolu ve Kutü'l-Amare'deki zaferlere değinmemesi son derece manidardır. Zira hatıratında Gelibolu ve Kutü'l-Amare'den bahsetmesine rağmen raporunda bu konulara yer vermemiştir. "Her ne kadar Sarıkamış ve Kanal seferleri gibi başarıya ulaşılan icra edilen harekâtlar mağlubiyetle sonuçlansa da, Türk ordusu kısa süre içinde toparlanarak Gelibolu ve Kutü'l-Amare'de düşmana ağır mağlubiyetler yaşattı. Bu zaferler mektepli Osmanlı subay sınıfının liderliği sayesinde mümkün oldu. Osmanlı ordusu yıllar sonra ilk kez, Avrupa'nın en gelişmiş orduları karşısında birkaç cephede zafer kazanabildi. Osmanlı Devleti, her ne kadar savaş sonunda mağlup olup işgale uğrasa da, Osmanlı ordusu sonuna kadar sadakat ve gayretle savaşmaya devam etti. Üstelik Mondros Mütarekesi ile silah bırakıp dağıtılan bu ordu, Sanders'ın raporunda belirttiği gibi çökmek şöyle dursun mütarekeden bir yıl sonra Anadolu'yu işgalden kurtarmak için Kurtuluş Savaşı'nı başlattı."⁸⁶

⁸⁵ TNA, WO 32/5434.

⁸⁶ Uyar ve Erickson, *Osmanlı Askeri Tarihi*, 356-357.

3. LİMAN VON SANDERS NAZARINDA ENVER PAŞA, SARIKAMIŞ VE BAĞDAT

Liman von Sanders, *Fünf Jahre Türkei*⁸⁷, adıyla Kasım 1919'da Berlin'de basılan hatıratında Enver Paşa ile ilk karşılaşmasının Almanya'da bir tatbikat esnasında gerçekleştiğini belirtmektedir. Ocak 1914'te Enver Paşa, askerî üniformasıyla Liman von Sanders'ın Harbiye Nezaretî'ndeki dairesine gelerek kendisinin Harbiye nazırlığına tayin olunduğunu bildirmişti. O sıralarda Alman Askerî Misyon Başkanı makamında bulunan Liman von Sanders bu tayinden ne padişahın ne de kendisinin haberdar olduğunu belirterek olayın bilgisi dışında gerçekleştiğini belirtmekteydi. Liman Paşa'ya göre, Enver bu yüce makama çok erken erişmişti. Liman Paşa bu olayı İttihat ve Terakkî'nin padişaktan daha muktedir olduğunun kanıtı olarak yorumlamaktaydı. Enver Paşa göreve gelir gelmez ilk icraatı -neredeyse tamamı alaylı olan- 1100 subayı emekliliğe sevk etmek ve Liman Paşa'nın da üyesi olduğu *Askerî Şura*'yı lağvetmek olmuştu. Sanders, Enver Paşa ile aralarındaki anlaşmazlıkların ilk tohumlarının bu ve bunun gibi Alman Askerî Misyon Başkanı'na haber verilmeden hayata geçirilen faaliyetler ile birlikte ekildiğini belirtmekteydi.

Liman Paşa 1919'da kaleme aldığı *raporunda* Enver Paşa hakkında tek bir müspet yargıda dahi bulunmamıştır. Oysa *hatıratında* Enver Paşa'dan;

Dünya Savaşı'ndan önce, Osmanlı ordusu için yapılmış olan tekliflerden uygun gördüklerini kabul etmek ve Harbiye Nâzırı sıfatıyla elinde bulunan bütün vasıtaları kullanarak hiçbir şeyden çekinmeksizin derhal uygulamak Enver'in takdire şayan bir meziyetidir.

diye söz etmektedir⁸⁸. 1919'da Alman makamları için kaleme aldığı raporunda Osmanlı Devleti'nin askerî çöküşünü izah ederken hiçbir teorik değerlendirmede bulunmaz. Sadece kişiler ve olaylar üzerine yoğunlaşır oysa hatıratında çöküşün teorik nedenlerine kısmen de olsa değinir. Bu kısmi teorik değerlendirmelerden biri şudur:

Türk askerî müesseselerinde kurmay mektebine varıncaya değin haddinden fazla temelsiz bir nazariyatçılık hâkimken arazide pratik tatbikat önemsiz bir mesele olarak görülmektedir. Gerek kurmay subaylarda

⁸⁷ Bu hatırat *Türkiye'de Beş Yıl, Türkiye'de Beş Sene* isimleriyle birkaç kez Türkçeye çevrilmiştir.

⁸⁸ Sanders, *Türkiye'de Beş Sene*, 30-33.

gerekse yüksek rütbeli birlik subaylarında pratik terbiye ve muhakeme eksiktir.⁸⁹

Liman Paşa, çöküşün en önemli nedenlerinden birinin de kendisinden habersiz çevrilen *Alman entrikaları* olduğuna sıklıkla vurgu yapmaktadır:

Türkiye'de çevrilen Alman entrikaları incelenecek olursa, daima aynı kişilerin izlerine rastlanır. İstanbul'da bu kişilerin isimleri herkes tarafından bilinmekle beraber, onların aleyhine bir şey yapmaya imkân yoktur. Çünkü onlar sürekli İstanbul'da kalırlar, Alman makamlarına gelen telefonlara, telgraflara hâkim bulunurlar ve sonuçta yaptıkları Enver'in ismi veya imzasıyla örtbas edilir... Osmanlı ordu birliklerini ancak Enver'le yapılan acele seyahatlerde görmeye muvaffak olan bu kişilerde, yeni Türk ordusunun içyapısının, değişen vasıflarının ve özellikle subaylarının durumunun ne olduğunu bilecek derin bir kavrayış yoktur. Alman Genel Karargâhı, böyle kişiler aracılığıyla Dünya Savaşı'nda yanlış ümitler beslenmiş ve Alman Başkomutanlığı ta en başından başarısızlığa mahkûm olan hareket ve tedbirleri kabul etmeye yönlendirmişti⁹⁰.

Liman Paşa, hem raporunda hem de hatıratında eleştirel bir tutumla kendi hatalarına dair öz eleştiri yapmak yerine sürekli bir günah keçisi arama eğilimindedir. Örneğin hatıratında "*yabancı basında defalarca yapılmış olan neşriyatın aksine, Almanlara -askerî rütbeleri ne olursa olsun- hiçbir zaman ne asaleten ne de vekâleten Türk Hükümeti'nin işlerini etkilemek hakkı ve fırsatı verilmediğin*" den yakınırken⁹¹ raporunda "*Türk Merkezi Karargâhı'nın daha ilk andan itibaren en önemli hatalarından birinin ülke ve ordu hakkında yetersiz bilgiye sahip Alman subaylardan istifade etmekle yetinmesi*" olduğunu ifade etmektedir.

Liman Paşa, raporunda askerî çöküşü, Enver Paşa'nın şahsi hırsları, arkasından çevrilen Alman entrikaları ve temelsiz politikalar haricinde iki önemli *hadiseye* bağlamaktadır. Bunlardan biri Sarıkamış Harekâtı diğeri ise Bağdat'ın İngilizlerin elinden geri alınma kararıdır. Sürekli olarak kendisine danışılmadan ve bilgi verilmeden alınan kararlardan şikâyet eden Liman von Sanders, raporunda Sarıkamış Harekâtı'nı *Enver'in inisiyatifine* bağlarken hatıratında detaylara girmektedir:

⁸⁹ Sanders, *Türkiye'de Beş Sene*, 33-34.

⁹⁰ Sanders, *Türkiye'de Beş Sene*, 38-39.

⁹¹ Sanders, *Türkiye'de Beş Sene*, 58.

Enver, 3. Ordu'ya yaptırmayı düşündüğü bir askeri hareketin genel hatlarını bir harita üzerinde bana anlattı... Tasarlanan kuşatma hareketini Genel Karargâha mensup bir Alman subayından birkaç gün önce haber almış ve bunun uygulanabilirliğini incelemiştim. Şu sonuca varmışım ki bu hareket 'büsbütün imkânsız olmasa bile yapılabilmesi çok zordu'. Bu harekât sahası içindeki yollar, ekseriyetle çok dar dağ yolları veya yüksek sırtlardan geçen patikalardan ibaretti. Bu mevsimde büyük ihtimalle hepsi karla kaplıydı. Yürüyüş esnasında Türk nakliye araçlarıyla yalnız cephaneye ve erzak naklinin ne şekilde tanzim edileceği hususu başlı başına incelenip düşünülecek bir konuydu. Vazifem gereği olarak bu önemli mahzurlara Enver'in dikkatini çektim; ancak Enver bunların hepsinin göz önünde bulundurulduğunu ve bütün yolların keşfedildiğini veya edileceğini iddia etti. Görüşmemizin sonunda Enver bana, tamamıyla hayali fakat dikkate değer görüşler beyan etti ve ileride Afganistan üzerinden Hindistan'a yürümek emelinde bulunduğunu söyledi. Daha sonra da veda edip çıktı. Sevk ve idaresi bizzat Enver tarafından üstlenilen bu harekât sonucunda 3. Ordu imha edildi."⁹²

Sanders'a göre bu bozgun I. Dünya Savaşı'nda Türk ordusunun ilk büyük mağlubiyeti sayılırdı.⁹³

Osmanlı Devleti'nin savaşa girme amaçları, Almanlarınkiyle tamamen olmasa da çoğunlukla aynıydı. Enver Paşa aslında savaşı Makedonya ve Trakya'nın yanı sıra Doğu Anadolu, Mısır ve Kıbrıs'ta toprak kazanmak için kullanmayı umuyordu. Ancak ihtirasları arttıkça, Kafkasya ve Orta Asya'daki Türk halklarının Rus ve Ermeni zulmünden kurtarılmasını, sultan-halifenin başta Hindistan'dakiler olmak üzere dünyadaki tüm Müslümanlar üzerinde nüfuz kurmasını ve Osmanlının -Almanlar da dâhil olmak üzere- tüm güçlerin ekonomik ve siyasi hâkimiyetinden nihai olarak kurtarılmasını hedefler hale geldi.⁹⁴ Bolşevik Devrimi sonrası Rusya, İtilaf devletleri bloğundan ayrılınca Harbiye Nazırı Enver Paşa giderek daha iddialı Pan-Turanist hedefler peşinde koşmaya başladı. Liman Paşa'nın bu tasviri biraz abartılı olsa da tümünden temelsiz değildi. I. Dünya Savaşı kaybedilip de Enver Paşa Osmanlı ülkesini terdükince, giriştiği bütün teşebbüsler, İran'da, Afganistan'da, Hindistan'da ihtilal hesaplarına dayanıyordu. Nitekim son nefesini de,

⁹² TNA, WO 32/5434.

⁹³ General Nikolski, *Sarıkamış Harekâtı* (12-24 Aralık 1914), çev. Yarbay Nazmi (Ankara: Genelkurmay Basım Evi, 1990), 63.

⁹⁴ Standford J. Shaw ve Ezel Kural Shaw, *History of the Ottoman Empire and Modern Turkey, Vol II: Reform, Revolution, and Republic: The Rise of Modern Turkey, 1808-1975* (Cambridge: Cambridge University Press, 2002), 314.

Tacikistan'da, Afganistan sınırından 80 kilometre kadar yakında Belcivan topraklarında, bu uğurda verdi.⁹⁵

Liman Paşa, Sarıkamış Harekâtı hakkındaki kayıplar hakkında da farklı rakamlar vermektedir. Raporunda "yaklaşık 80.000 ve asgari 60.000" askerin kaybedildiğini belirtmekteyken hatıratında;

Harekâtın başında bütün ordunun toplam gücü olan yaklaşık 90.000 askerden tahminen 12.000 kişi geri dönebildi. Diğerleri ya şehid olmuş, ya esir düşmüş veya açlıktan ölmüş veyahut karlar içinde açık orduğâhlarda donmuştu. Geri dönenler de bedenen çok düşkün olduklarından bunlar arasında derhal birçok telefata sebep olan lekeli humma hastalığı yayıldı. " diye belirtmektedir⁹⁶.

Sarıkamış muharebelerinde Rus tarafının toplam kaybı 32.000 civarındaydı⁹⁷. Türk tarafında ise kaç askerin şehit düşüp yaralandığı ya da hastalıklar yüzünden can verdiği ile alâkalı muhtelif görüşler söz konusudur. Örneğin Murat Bardakçı bu harekâta katılan ve Kars'ın Allahuekber Dağları'nda şehit olan birliğin toplam sayısının 90 bin değil 75 bin olduğunu belirterek şehit rakamlarının abartılmasının 1920'li yılların politik düşünce atmosferinden kaynaklandığını iddia etmektedir. Bardakçı'ya göre, 3. Ordu'nun mevcudu Birinci Dünya Savaşı'nın ilk aylarında 118 bin, muharip asker sayısı da 75 bin kadardı. Donarak can vermelerinden sonra Rus birlikleri tarafından defnedilen Türk askerinin sayısı 23 bindi ve o günlerde askeri kırıp geçiren tifüse kurban gidenlerin adedi bu sayıya ilave edildiği takdirde bile, 90 bine ulaşılması yine de mümkün değildi.⁹⁸ Fakat Liman Paşa raporunda 3. Ordu'nun toplam mevcudunun 90 bin olduğunu ve asgari 60 bin şehit verildiğini belirtmektedir. Sarıkamış muharebelerinde görev yapmış Rus General Nikolski ise Enver Paşa'nın Sarıkamış bölgesine makineli tüfekler ve az sayıda topçu ile desteklenen 30-35 bin dolayında bir kuvvetin sevk

⁹⁵ Aydemir, *Makedonya'dan Ortaasya'ya Enver Paşa*, 125; Harvey, "General Liman von Sanders's Memorandum," 166.

⁹⁶ Sanders, *Türkiye'de Beş Sene*, 60.

⁹⁷ Türkman, "Birinci Dünya Savaşı'nda Sarıkamış Muharebeleri (22 Aralık 1914-10 Ocak 1915)," 564.

⁹⁸ Murat Bardakçı, "75 bin kişilik ordu nasıl olur da 90 bin şehit verir?" *Hürriyet*, 1 Ocak 2006, <https://www.hurriyet.com.tr/75-bin-kisilik-ordu-nasil-olur-da-90-bin-sehit-verir-3724869>.

edilmiş olduğunu belirtmektedir.⁹⁹ İngiliz istihbaratına göre 2. ve 3. ordular tarafından yürütülen “Kafkasya Harekâtı, Rus resmi raporlarına göre Osmanlı Devleti’ne 65 binden fazla esire mal olmuş ve Sarıkamış, Ardahan ve Kara Urgan’daki mağlubiyetlerde ağır yaralananların çoğunlukla soğuktan ölmesi nedeniyle olağanüstü ağır can kayıpları yaşanmıştır¹⁰⁰.

Kafkas felaketi sebebiyle yaptığı itirazlar, Enver’in Sanders’a küsmesine neden olmuş ve bu küskünlük onu İstanbul’dan uzaklaştırmak istemesine yol açmıştı¹⁰¹. Enver Paşa bu olaydan sonra Liman Paşa’ya 24 Mart 1915’te Çanakkale’de teşkil edilen boğazları müdafaa ile görevli 5. Ordu’nun kumandanlığı görevini teklif etti. Bu cephede kazanılan başarılarla rağmen ikili arasındaki anlaşmazlık devam etmiş ve Enver Paşa 6 Ocak’ta Gelibolu’da yapılacak son hücum harekâtı için tahsis edilen birlikleri elinden aldığından Sanders aynı gün istifasını talep etmişti. Bu olayın ardından Şubat 1916’da aralarındaki en büyük anlaşmazlık konusu su yüzüne çıktı. Enver Paşa ordulara gönderdiği bir yazıda “Türk ordusundaki Alman subaylarının nerelerde kullanılacakları konusunda, sözleşme icabı yetkili olan Askerî Misyon Heyeti Başkanı’nın görüşü alınmaksızın kendisinin vereceği emre göre hareket edileceğini” bildirmişti¹⁰². Enver Paşa’nın bu emri, açıkça Alman Askerî Heyeti Başkanı Sanders’i tamamen devreden çıkararak yetkiyi tekeline alma denemesiydi. Enver Paşa’nın bu emeli her ne kadar savaş sonuna değin gerçekleşmemişse de ikili arasındaki gerginliğin ve düşmanlığın zirveye çıkışını betimlemesi açısından müşahhas bir örnektir. Nitekim Enver Paşa bu emelinde muvaffak olamayınca savaşın sonuna doğru 19 Şubat 1918’de Sanders’ı Harbiye Nezareti’ne çağırtmış ve kendisine Filistin’deki Yıldırım Ordular Grup Komutanlığı’nı teklif etmişti. Liman Paşa da bu görevi kabul etmiş ve 27 Şubat 1918’de Falkenhayn Paşa’nın yerine bu göreve getirilmişti. Ancak ikili arasında yaşanan fikir uyuşmazlıkları burada da devam edince Liman Paşa kısa bir süre sonra 13 Nisan 1918’de bu görevden istifasını talep etti¹⁰³. İmzalanan sözleşmeler gereği yetkinin kimde

⁹⁹ Nikolski, *Sarıkamış Harekâtı* (12-24 Aralık 1914), 65.

¹⁰⁰ *Handbook of Turkish Army*, 10.

¹⁰¹ Sanders, *Türkiye’de Beş Sene*, 71.

¹⁰² Sanders, *Türkiye’de Beş Sene*, 142-144.

¹⁰³ Sanders, *Türkiye’de Beş Sene*, 239, 264.

olacağını hususundaki çekişme Sanders'ın istifasının sürüncemede bırakılmasına neden olmuşsa da Mondros Mütarekesi'nin imzalandığı 30 Ekim 1918'de Liman von Sanders İstanbul'a çağrıldı ve yerine Mustafa Kemal Paşa tayin edildi.¹⁰⁴

Liman von Sanders, Alman askerlerinin Türkiye'den ayrılmasını organize ettikten sonra 29 Ocak 1919'da Etha Rickmers adlı gemiyle Haydarpaşa rıhtımından ayrıldı. Gemi 3 Şubat 1919'da Malta'ya ulaştı. Liman Paşa Malta'da yaklaşık 3 haftalık bekleyişten sonra, 25 Nisan sabahı kömür ikmali için vali ile görüşmek üzere karaya çıktığında bir İngiliz subayı tarafından yakalandı ve kendisine savaş esiri olduğu bildirildi. Bu esaret 21 Ağustos günü son buldu ve Liman Paşa, Ivy adlı bir savaş gemisiyle Kasım 1919'da Almanya'ya döndü. Sonraki altı ayı hem Almanca hem de mükemmel bir İngilizce ile açıklama talep eden mektuplar yazarak geçirdi; Londra'da çıkan *Daily Mail* gazetesinde kendisini Ermeni katliamlarına karışmakla itham eden haberler çıkınca askerî mahkeme talebinde bulundu. Sanders'ın bu raporu Malta'daki esaretinden önce mi, esareti sırasında mı kaleme aldığı açık değildir. Her halükarda, rapor ile *Fünf Jahre Türkei* arasındaki ton ve vurgu farkı, birinin yazılması ile diğerinin yazılması arasında belirli bir süre geçtiğini ve yazarın dikkatini daha acil başka meşguliyetlerin çektiğine işaret etmektedir.¹⁰⁵

4. ENVER PAŞA NAZARINDA LİMAN VON SANDERS

1 Ocak 1914'te Harbiye Nazırı ve 6 Ocak'ta Genelkurmay Başkanı olan¹⁰⁶ Enver Paşa¹⁰⁷ 15 Ocak 1914 tarihli Naciye Sultan'a

¹⁰⁴ Türkmen, "Mustafa Kemal Paşa ve Yıldırım Ordular Grup Komutanlığı," 405.

¹⁰⁵ Sanders, *Türkiye'de Beş Sene*, 382; Harvey, "General Liman von Sanders's Memorandum," 166.

¹⁰⁶ Uyar, "Sanders Askeri Yardım Misyonu," 49.

¹⁰⁷ *Enver Paşa, Manastır Askeri Rüştiyesi ve Manastır Askeri İdadisi'nden mezun olduktan sonra Mekteb-i Harbiye'ye girdi. Harbiye'yi başarıyla bitirip Ocak 1903'te Erkân-ı Harp Yüzbaşısı olarak Manastır'daki 13. Seyyar Topçu Alayı'na tayin edildi. 1906'da binbaşılığa terfi ettikten sonra cemiyet içinde siyasi meselelere dâhil oldu ve II. Meşrutiyet'in ilân edilmesinde Kolağası Resneli Niyazi ile birlikte başı çeken isimlerden biri oldu. 5 Mart 1909'da Berlin'e askeri ataşe olarak tayin edildi. Kesintilerle de olsa iki yıl devam eden bu görev esnasında Enver Paşa Almanya'yı yakından tanıma fırsatı buldu. Mahmut Şeoket Paşa'nın komuta ettiği ve ismini Mustafa Kemal Paşa'nın verdiği Hareket Ordusu ile 31 Mart Vakası'nı bastıran ekibin içinde yer aldı. Balkanlar ve Makedonya'da gayrinizâmi harp yöntemleriyle çetecilik faaliyetleri yürüten Bulgar ve Makedon unsurlarla mücadelede öncü rol oynadı. 15 Mayıs 1911'de Sultan Mehmed Reşad'ın*

yazdığı bir mektupta “Hava güzel, bendeniz ise öğleden evvel dairede Liman Paşa ile görüştüm¹⁰⁸.” demekle iktifa etmekte, bu tarihte Liman Paşa hakkında herhangi bir müspet yahut menfi yargıda bulunmamaktaydı. Fakat savaş boyunca ikili arasındaki yetki kargaşası ve uzlaşmazlıklar Enver Paşa’nın Sanders hakkındaki antipatisini pekiştirmişti. Enver Paşa, 15 Kasım 1917’de Zeki Paşa’ya hitaben şu satırları kaleme aldı: “Şahsı ve karakteri itibariyle Liman Paşa hazretlerini, *Erkân-ı Harbiye Reisim* olarak kabul edemem¹⁰⁹.”

Enver Paşa, Sanders’ın, Alman Büyükelçisi Baron Hans von Wangenheim’a danışmaksızın karar almasından da şikâyetçiydi. Enver Paşa bu ittifak anlaşmasında her şeyin yerli yerinde olmak zorunda olduğunu ve Alman İmparatorluğu’nun Türkiye’deki temsilcisinin Sanders değil, Alman büyükelçisi olduğunu düşünmekteydi.¹¹⁰

Enver Paşa, 1921-1922 tarihleri arasında on beş günde bir neşr olunan Berlin merkezli bir siyasî mecmua olan *Livâyi’l-İslâm*’ın¹¹¹ 15 Haziran 1921 tarihli 7. sayısında yer alan “Talât Paşa ve Katli” başlıklı yazısında, Talat Paşa’nın Ermeni komitacılar tarafından Almanya’da katledilmesi ve katillerin Alman mahkemesindeki yargılanma sürecini ele alırken birden bilinçaltı sökün etmiş ve meseleyi

yeğeni, *Vahdettin*’in kızı Naciye Sultan nişanlanarak askeri kariyerini hanedan ailesine damat olarak taçlandırdı. 1911’de İtalya’nın Trablusgarb’ı işgal etmesi üzerine nizâmî İtalyan birliklerin karşı gerilla muharebesini destekledi. Muhtelif memuriyetlerin ardından Balkan muharebelerine katıldı. 1913 Babiâli Baskını’nda ve Edirne’nin geri alınmasında ön saflarda yer aldı. Bkz. M. Şükrü Hanioglu, “Enver Paşa (1881-1922),” *TDVİA*, 11, (1995), 261-262.

¹⁰⁸ *Enver Paşa’nın Özel Mektupları*, Yay. Haz: Arı İnan (Ankara: İmge Kitabevi, 1997), 208.

¹⁰⁹ Aydemir, *Makedonya’dan Ortaasya’ya Enver Paşa*, 381.

¹¹⁰ Aksakal, *Harb-i Umumi Eşiğinde: Osmanlı Devleti Son Savaşına Nasıl Girdi*, 20.

¹¹¹ *Hazırlıkların* daha önce, Almanya’da bulunduğu sırada yaptığı *Livâyi’l-İslâm* isimli derginin ilk sayısı, 15 Mart 1921’de Berlin’de yayımlandı. Enver, o tarihten 1 Aralık 1922’ye kadar 24 nüsha çıkan derginin idaresinde ve yazı heyetinde görünmüyor; her sayıda sahip ve müdir-i mes’ul olarak Muallim Doktor İlyas Bragon’un ismi yer alıyor. Sonraki günlerde Moskova’dan, Batum’dan ve Orta Asya’dan Naciye Sultan’a, kardeşi Kâmil Bey’e ve bazı arkadaşlarına gönderdiği mektuplarda *Livâyi’l-İslâm* için hazırladığı yazılardan bahsediyor ve bu yazılar bazen isimsiz, bazen de sadece bir E. rumuzu ile yayınlanıyordu. Bkz. Murat Bardakçı, *Enver* (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2015), 231, 235.

I. Dünya Savaşı'nda müttefikimiz olan Almanlara ve Liman Paşa'ya getirmişti:

Biz Türkler, Almanlardan lehimizde tarafgirlik beklemeden fakat hakikati örtmemeye çalıştıklarını görmeyi pek isterdik. Evvela polislerinin kayıtsızlığı neticesi, harb-i umumide bir maksad-ı mukaddesi müdafaa uğrunda kanlarını karıştırmış olan Türk ve Alman milletlerinin imdi dostluğuna güvenerek Berlin'e iltica eden Türk sadrazamı sokak ortasında şehit edilmiş. Sonra mahkemede Alman milletini Türklerin kılıçtan geçirilmesi imkânından bahsederek Türkler aleyhinde adeta bir ehl-i salib hareketi (haçlı seferi) hazırlamak isteyen Yahudi dava vekilinin uydurma yalanları ne ise Osmanlı müşiri üniformasını taşıdığı vakit galiba Ayvalık Rumlarının dahle tehirci için merhum Talat Paşa'nın ısrarına rağmen kararında sebat eden ve bunların icabât-ı askeriyeden olarak haklı surette nakline sebep olduğunu unutan ve herhalde Alman ordusunda yeri olmayan General Liman'ın bazı sözlerini, maziyi tahattur (hatırlama) edemeyecek kadar bunamış olduğuna mı verelim?¹¹²

Enver Paşa 11 Temmuz 1921'de Kamil Bey'den Liman Paşa'nın kitabını istemiş, hatıratı okuduktan sonra 1 Eylül 1921'de Batum'da Naciye Hanım'a gönderdiği mektupta şöyle yazmıştı:

Liman'ın hatırasını okuyorum. Ne tuhaf adam. Harpte ne iyi yapılmış ise, faili o. Ne mânâsız ve kötü ise başkaları; tabii başta ben. Sonra da hep Alman zabitleri yapıyor. Türk zabitlerinden nadiren bahis var. Ah! Ne ise neferlere lütfedip 'iyi zabitler' -yani Almanlar idaresinde olurlarsa- iyi iş görürler' diyor... Türk paşaları arasındaki malum rekabet ve bunun neticesi birbirine yardım etmemek hususunun bertaraf edildiğini söylüyor. Hakikaten edepsiz adam. Bu harpte bizde böyle bir hâl mi zahir etmişti?¹¹³

Enver Paşa'nın 1914'te *görece nötr* başlayan Liman Paşa hakkındaki görüşleri savaş esnasında yaşanan anlaşmazlıklar ve 15 Mart 1921'de Talat Paşa'nın Berlin'de katledilmesi sonrası *bunak* sıfatıyla menfi bir veçhete bürünmüş, 11 Temmuz 1921'de ise *edepsiz* sıfatıyla nihayete ermişti.

SONUÇ

III. Selim devrinde yeni teşkil edilen Nizâm-ı Cedid ordusuna Fransız danışman-subay istihdam edilmesi süreci II. Mahmut

¹¹² "Talat Paşa ve Katli," *Livâü'l-İslam*, Numara 7, 15 Haziran 1921, <https://katalog.idp.org.tr/sayilar/1241/1-cilt-7-sayi>

¹¹³ Murat Bardakçı, "Dost bildiğimiz Almanlar ne edepsiz adamlarmış!" *Hürriyet*, 5 Temmuz 2005, <https://www.hurriyet.com.tr/dost-bildigimiz-almanlar-ne-edepsiz-adamlarmis-332359>

devrinde 1826'da Yeniçeri Ocağı'nın ilgası sonrası Fransız tarzı üniformalar ve askerî talim ile sürmüştür. II. Mahmut, iktidarının sonlarına doğru Asâkir-i Mansure ordusu neferlerine talim vermeleri için Moltke'nin de aralarında bulunduğu Prusya askerî heyetini ülkeye davet etse de, bundan istenen fayda sağlanamamıştır. Türk ordusunda Alman nüfuzu esas olarak II. Abdülhamit devrinde kurulmuştur. Goltz Paşa başkanlığındaki Alman askerî misyonu, iki devlet arasında, demiryolları ve silah sanayinden askerî talim ve öğretime değin çok boyutlu bir ilişki tesis edilmesini mümkün kılmıştır. II. Wilhelm ile II. Abdülhamit arasında kurulan politik, ticarî, askerî ve diplomatik ilişkiler I. Dünya Savaşı'nın sonuna kadar devam etmiş, iki devlet arasındaki bu çok boyutlu ilişki ağı devletin yönetim biçimlerindeki değişiklikten de pek fazla etkilenmemiştir. Zira hem mutlak monarşi hem de meşruti monarşi devirlerinde bu ilişki, aktörleri değişse de I. Dünya Savaşı sonuna değin varlığını muhafaza etmiştir.

Sanders'ın Osmanlı Devleti'nin askerî çöküşünün nedenlerine dair açıklamaları daha ziyade başkalarını suçlamaya yönelik bir psikoloji içinde kaleme alınmıştır. Çöküşün nedenleri üzerine değerlendirmeleri, -kendisi de Türklere ve Türk tarihine yabancı olduğundan- Türkiye'de görev yaptığı süre zarfındaki bilgi ve tecrübelerine dayalı olarak, I. Dünya Savaşı'ndaki muharebelerle sınırlı kalmıştır. I. Dünya Savaşı öncesinde göreve gelen Liman von Sanders başkanlığındaki Alman askerî misyon heyeti beklenen performansı sergileyemedi. Savaşın ardından imzalanan ağır anlaşmalar Sanders'ı, mağlubiyetin faturasını kesecek bir günah keçisi aramaya sevk etti. Liman Paşa için bu günah keçisi Enver Paşa ve Osmanlı Devleti'ni tanımayan cahil Alman subaylarıydı.

Sanders, rapor ve hatıratında Enver Paşa'nın ismini sürekli anmasına rağmen, onun isim ve imzasının ardına saklandıklarını belirttiği Alman yetkililerin kimliklerini doğrudan ifşa etmemekte ancak dolaylı yoldan, Otto von Lossow, Hans von Seeckt'e işaret etmektedir. Bir yandan Berlin'deki Alman makamlarını *Türk askerî politikası yerine Enver'in askerî politikasına güvenmekle* suçlarken öte taraftan Enver'in Almanların elinde bir maşa olduğunu belirtmektedir.

Sanders, Enver Paşa ve kendisinin arkasından entrikalar çeviren Alman yetkilileri Osmanlı Devleti'nin askerî çöküşünün en

önemli sorumluları telakki ederek şahsi katkısını perdeleyen müdafiacı ve suçlayıcı bir üslup kullanmıştır. Ve bu üslup hatıratından önce, mağlubiyetin yarası hala tazeyken kaleme aldığı bu raporda daha açık görülmektedir. Hatta bu raporu hatıratının omurgasını oluşturmuştur. Liman von Sanders'ın öngörüsünün aksine I. Dünya Savaşı Osmanlı Devleti'nin askerî değil siyasi çöküşüne neden olmuşsa da bütün bu felaketleri atlatmayı başaran Türk ordusunun bakiyesinden Türkiye Cumhuriyeti vücut bulmuştur.

KAYNAKÇA

Arşiv Kaynakları

The National Archives (TNA)

Foreign Office (FO) 195/2455-1, 'German Military Mission in Turkey', 12 Şubat 1914.

FO 195-2053, No: 47 Şubat 1899.

War Office (WO) 32/5434, "The Reasons for the Military Downfall of Turkey", Copy of report on reasons for military downfall of Turkey said to be prepared for German Staff by General Liman von Sanders, 1919.

WO 106/1416, How The Turkish Army Has Been Employed From 1821 To 1922', 2 Kasım 1922.

Araştırma ve İnceleme Eserleri

"Talat Paşa ve Katli". *Livâü'l-İslam*. 1921. Numara 7: 73-75.

Akandere, Osman. "Enver Paşa'nın Avrupa Cephelerine Türk Birliklerini Gönderme Kararına Alman Komutanlarının Yaklaşımları." *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*. 67 (Güz 2020): 1-23.

Aksakal, Mustafa. *Harb-i Umumi Eşiğinde: Osmanlı Devleti Son Savaşına Nasıl Girdi*. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2010.

Alkan, Necmettin "GOLTZ, Wilhelm Colmar von der." *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (TDVİA)*. Ek 1, 478-480. Ankara: 2020.

- Alperen, Altan. "Bağdat Demiryolu: Siyasal Sonuçları Olan Bir Türk-Alman Demiryolu Projesi." *21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum Dergisi*. 7/19 (Bahar 2018): 1-22.
- Arı, Kemal. *Birinci Dünya Savaşı Kronolojisi*, Ankara: Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, 1997.
- Aydemir, Şevket Süreyya. *Makedonya'dan Ortaasya'ya Enver Paşa*. Cilt III-1914-1922. İstanbul: Remzi Kitabevi, 1985.
- Bardakçı, Murat. *Enver*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2015.
- Çalen, Mehmet Kaan. "II. Meşrutiyet Döneminde Üç Tarz-ı Siyaset," *Osmanlı Tarihi Araştırmaları II: II. Meşrutiyet* (içinde), Ed. Saime Selenga Gökğöz ve Ahmet Oğuz. İstanbul Kriter Yayınları, 2020.
- Eğrioğlu Ertekin, Işık. "Fransız Elçilik Raporlarına Göre Osmanlı-Fransız İlişkileri (1792- 1809)." Doktora Tezi, Trakya Üniversitesi, 2023.
- Ertekin, Ferdi. *İngiliz İstihbaratı ve Osmanlı İmparatorluğu*. İstanbul: Yeditepe, 2022.
- Erkilet, Hüseyin Hüsnü Emir. *Yıldırım* Ankara, Genelkurmay Basım Evi, 2002.
- General Nikolski, *Sarıkamış Harekâtı* (12-24 Aralık 1914). çev. Yarbay Nazmi. Ankara: Genelkurmay Basım Evi, 1990.
- Güralp, Şerif. *1918 Yılında Türk Ordusunun Filistin ve Suriye'den Çekilişinde 3ncü Süvari Tümeninin Harekâtı*. Yay. Haz. Zekeriya Türkmen-Fatma İlhan. Ankara: Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, 2006.
- Hafız Hakkı Paşa'nın Sarıkamış Günlüğü*. yay. haz. Murat Bardakçı. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2014.
- Handbook of Turkish Army*. The Imperial War Museum. Kahire: Intelligence Section, 1916.
- Hanioğlu, Şükrü. *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Zihniyet, Siyaset ve Tarih*. İstanbul: Bağlam Yayınları, 2009.

- Harvey, A. D. "General Liman von Sanders's Memorandum." *Militärgeschichtliche Zeitschrift*. 63 (2004): 165-175.
- İlden, Şerif. *Sarikamış*. yay. haz. Sami Önal. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1999.
- İnan, Arı. *Enver Paşa'nın Özel Mektupları*. Ankara: İmge Kitabevi, 1997.
- Kemal, Cemal. "Birinci Dünya Harbi'nde Filistin Cephesi." Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, 2004.
- Kış, Salih. *Osmanlı Ordusunda Alman Ekolü: Von Der Goltz Paşa (1883-1895)*. Konya: Palet Yayınları, 2017.
- Kokovtsoff, Vladimir Nikolaevic "La mission Liman von Sanders les entretiens de Berlin en novembre 1913." *Revue d'Histoire de la Guerre Mondiale*. XIII/1 (Ocak 1935): 99-116.
- Ortaylı, İlber. *Osmanlı İmparatorluğu'nda Alman Nüfuzu*. İstanbul: İletişim Yayınları, 2004.
- Özgüldür, Yavuz. "Yüzbaşı Helmut Von Moltke'den Müşir Liman Von Sanders'e Osmanlı Ordusunda Alman Askeri Heyetleri." *Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi (OTAM)*. 4 (Ocak 1993): 297-307.
- Reyhan, Cenk. "Türk-Alman İlişkilerinin Tarihsel Arka Planı (1878-1914)." *Bellekten*. LXIX/1, (Nisan 2005): 1-46.
- Sanders, Liman Von. *Türkiye'de Beş Sene*. Çev. Osmanlı Genelkurmayı Askeri Tarih Encümeni Tercüme Heyeti. İstanbul: Yeditepe, 2007.
- Shaw, Standford J. ve Shaw, Ezel Kural. *History of the Ottoman Empire and Modern Turkey, Vol II: Reform, Revolution, and Republic: The Rise of Modern Turkey, 1808-1975*. Cambridge: Cambridge University Press, 2002.
- Shaw, Stanford J. "The Origins of Ottoman Military Reform: The Nizâm-ı Cedid Army of Sultan Selim III." *The Journal of Modern History*. 37/3 (Eylül 1965): 291-306.
- Solak, Bilgi Yıldız. "II. Abdülhamid Döneminde Osmanlı Ordusunu İslah İçin Gelen Yabancı Müşavirler." Yüksek Lisans Tezi, Beykent Üniversitesi, 2018.

- Tokay, Gül. "Liman von Sanders As a Prisoner of War in Malta (February-August 1919)." *A Bridge Between Cultures*. Ed. Sinan Kuneralp. İstanbul: The Isis Press, 2006.
- Tunç, Salih. "Fransız Askerî Ataşesi Yarbay Maucorps'un Gözüyle Alman Askeri Heyeti ve General Liman von Sanders'in İstanbul'daki Faaliyetleri." *Cedrus*. VI (2018): 613-628.
- Türkman, Sayim. "Birinci Dünya Savaşı'nda Sarıkamış Muharebeleri (22 Aralık 1914-10 Ocak 1915)." *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*. 67 (Güz 2020): 533-574.
- Türkmen, Zekeriya. "Mustafa Kemal Paşa ve Yıldırım Ordular Grup Komutanlığı." *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 16/47, (2000): 395-419.
- Türkmen, Zekeriya. "Sultan II. Abdülhamid Devri Osmanlı Askerî Eğitim-Öğretiminde Alman Müşavirlerin Etkileri." *Türk Askerî Eğitim ve Öğretim Tarihi: Sempozyumu Bildirileri 16-17 Eylül 2021*. Cilt II. ed. Bünyamin Kocaoğlu-Ahmet Taşdemir-Hamza Bilgü. İstanbul: Milli Savunma Üniversitesi Fatih Harp Tarihi Araştırmaları Enstitüsü, 2022.
- Türkmen, Zekeriya. "Yıldırım Ordular Grubunun Teşkili ve Faaliyetleri Hakkında Kısa Bir Değerlendirme (1917-1918)." *İlmi Araştırmalar Dergisi*. 1 (1995): 157-166.
- Uyar, Mesut. ve Erickson, Edward J. *Osmanlı Askeri Tarihi*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2017.
- Uyar, Mesut. "Sanders Askeri Yardım Misyonu." *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi (CTAD)*. 15/30 (Güz 2019): 29-84.
- Wallach, Jehuda L. *Bir Askeri Yardımın Anatomisi: Türkiye'de Prusya-Alman Askeri Heyetleri 1835-1919*. çev. Fahri Çeliker Ankara: Genelkurmay Basımevi, 1985.
- Yamauchi, Masayuki *Hoşnut Olmamış Adam Enver Paşa: Türkiye'den Türkistan'a*. İstanbul: Bağlam, 1995.
- Yeşil, Fatih. "Nizâm-ı Cedid Ordusunda Tâlim ve Terbiye (1790-1807)." *Tarih Dergisi*. 52 (2010/2): 27-85.

Yıldız, Gültekin. *Dünya Savaş Tarihi, Osmanlı Askeri Tarihi: Kara, Deniz ve Hava Kuvvetleri 1792-1918*. İstanbul: Timaş, 2013.

Yıldız, Gültekin. *Neferin Adı Yok: Zorunlu Askerliğe Geçiş Sürecinde Osmanlı Devleti'nde Siyaset, Ordu ve Toplum (1826-1839)*. İstanbul: Kitabevi, 2009.

Online Kaynaklar

Bardakçı, Murat. "75 bin kişilik ordu nasıl olur da 90 bin şehit verir?" *Hürriyet Gazetesi*, 1 Ocak 2006, <https://www.hurriyet.com.tr/75-bin-kisilik-ordu-nasil-olur-da-90-bin-sehit-ve-rir-3724869>.

Bardakçı, Murat. "Dost bildiğimiz Almanlar ne edepsiz adamlarmış!" *Hürriyet Gazetesi*, 5 Temmuz 2005, <https://www.hurriyet.com.tr/dost-bildigimiz-almanlar-ne-edepsiz-adamlarmis-332359>.

Britannica Encyclopaedia. "Otto Liman von Sanders." <https://www.britannica.com/biography/Otto-Liman-von-Sanders>.

Erat, Muhammet. "Kâzım Karabekir (1882-1948)", <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/kazim-karabekir-1882-1948/>

Görgülü, İsmet. "Liman Von Sanders (1855-1929)", <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/liman-von-sanders-1855-1929/>

ETİK: Bu makale, yazarın başvuru aşamasındaki beyanına göre; araştırma ve yayın etiğine uygun olarak hazırlanmıştır.

ETHIC: This article has been prepared in accordance with research and publication ethics, according to the author's statement at the application stage.

ÇIKAR ÇATIŞMASI VE FİNANSAL KATKI BEYANI: Yazarın başvuru aşamasındaki beyanına göre; çalışmanın tarafsızlığı ile ilgili bilinmesi gereken bir mali katkı veya diğer çıkar çatışma ihtimali (potansiyeli) ve ilişki alanı yoktur.

CONFLICT OF INTEREST AND FINANCIAL CONTRIBUTION DECLARATION: According to the author's statement at the application stage; There is no financial contribution or other conflict of interest possibility (potential) and relationship area that should be known about the objectivity of the study.

Bu eser Creative Commons Atf-GayriTicari 4.0 Uluslararası Lisansı ile lisanslanmıştır.

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-Non-commercial 4.0 International License.

1780'DEN GÜNÜMÜZE MİLLETLER VE MİLLİYETÇİLİK "PROGRAM, MİT, GERÇEKLİK"

Yazar: Eric J. HOBBSAWM

Çevirmen: Osman AKINHAY

Yayına Hazırlayan: Abdullah YILMAZ

Ayrıntı Yayınları, 1993.

ISBN: 975-539-033-2

Erdem YILMAZ

Y. Lisans Öğrencisi, Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi, İİBF, Uluslararası İlişkiler Bölümü,
2350Y08003@manas.edu.kg, ORCID: 0000-0001-5863-0337.

Geliş Tarihi: 6 Mart 2024; Kabul Tarihi: 25 Nisan 2024

Received: 6 March 2024; Accepted: 25 April 2024

Türk kültür, edebiyat ve tarih literatürüne 1780'den Günümüze Milletler ve Milliyetçilik "Program, Mit, Gerçeklik" ismiyle kazandırılan bu eserin orijinal ismi *Nations and Nationalism since 1780 "Programme, Myth, Reality"* dir. 1990 yılında yayımlanan eser, 1985 yılında verilen bir dizi konferansa -Wiles Konferansları- dayanmaktadır.

Hobsbawm, kitabı *Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin* (SSCB) yıkılışından önce yazdığı için sonraki süreçte yaşananlar hakkında bilgi vermemiştir. Kitap, *Cambridge University Press New and Revised Edition*'in 1992 baskısı esas alınarak Türkçeye ilk defa 1993 yılında *Ayrıntı Yayınları* aracılığıyla, *Osman Akınhay* tarafından çevrilmiş ve okuyucuyla buluşturulmuştur. *Hobsbawm*, milletlerin -süreç içerisinde- yaratıldığı görüşünü bu çalışmayla kanıtlama çabası içerisinde.

Milliyetçilik, imparatorluklar, devrimler, sosyalizm ve Marksizm hususunda çalışmasında ağırlıklı olarak yer veren yazar, milliyetçiliği ve milletleri *toplumsal mühendislik* ürünü olarak tanımlamaktadır. Geleneklerin icat edilmiş olduğu tezi üzerinde hassasiyetle durmuş olup, iddiasına göre milletlerin çoğu 19. ve 20. yüzyılların ürünüdür, yani yaratılmışlardır (Hobsbawm, 1993: 93).

Yazarın varsayımları -hipotezleri- ise milletlerin sahip oldukları kültürleri değişmez bir olgu olarak görmektedir. Yukarıdan aşağıya -seçkinden halka- bir bakışı benimserken, bu benimseyiş seçkinlerin halkı yönlendirmesi üzerinde durmakta, indirgemeciliği savunmaktadır (Hobsbawm, 1993: 207). Yakın tarihi modernleşme olarak gören yazarın, bu bağlamda devlet kurmayla millet kurmayı paralel olarak görmekte olduğunu söylemek mümkündür.

Millet tanımının ve ona bağlı olan tüm kavramların, modern döneme ait olduğunu ileri süren yazar, *İspanya Akademi Sözlüğü'*ne atıf yaparak, millet tanımının 1925 yılına kadar yapılmadığını iddia etmiştir. *Nation* kelimesinin ilk anlamının köken veya soya işaret ettiğini, *natie* kelimesinin ise *Orta Çağ* Fransızcasında soy grubunu anlattığını belirten yazara göre, *aynı toprak içerisinde yaşayan insanlar, aynı millet adına sahip olamazlar ve millet kavramı çok daha genç bir kavramdır*. Ona göre millet kelimesinin anlamı, bahsedilen zamanlarda politik olarak kullanılmıştır. Amerikan ve Fransız devrimlerini örnek vererek, milleti, halkla ve devletle eşitlenen; ulus devlet, *Birleşmiş Milletler* ya da 20. yüzyıl sonundaki devlet başkanlarının sözlerindeki yakınlıklara dikkat çekmektedir. *Hollandalı* bir yazara atıf yaparak, ilkesel olarak *İngiliz* ya da *Fransız* olmakla hiçbir ilgisinin olmadığını ifade etmiş, örnek olarak ise *Alsaslar* ve *Gaskonlar'*ı işaret ederek, bunların Fransız halkının üyeleri olma statüleriyle hiçbir alakalarının olmadığını satırlara aktarmıştır. Dikkat çekici bir düşüncesi ise milletin en önemli unsurlarından olduğu iddia edilen etnik köken ve dil gibi unsurların pek de önemli olmadığıdır. Bu sözlerden sonra ise *Britanya*, *Fransa* ve *İspanya'nın* çok sayıda milliyet, dil ya da etnik grup barındırdığı hususunu kimsenin reddetmediğini, fakat küçük milletlerin büyük milletlerin altında birleşeceğini ve dillerinin sadece evlerde konuşulacağını belirtmiştir (Hobsbawm, 1993: 36).

Yazara göre, bir halkın büyümesi için üç kriter vardır: Millet, mevcut olan devletle tarihsel bağı; yazılı bir milli edebiyat; idari

anadile sahip olmak; yerleşik bir kültürel elitin varlığı. Son olarak, fetih yeteneğidir. Bazı milletlerin tarihlerinin büyük olduğunu dile getiren yazar, genel olarak çalışmada milletlerin geçmişini reddetmiştir.

Hobsbawm'a göre iki türlü ön-millî bağ vardır. Bunların modern milletle ortak yanlarının daha fazla olduğunu ileri sürmüştür. Bununla birlikte, ikisi de soylarının uzantısı olarak geçen modern milliyetçilikle özdeşleştirilemez düşüncesindedir. Almanca konuşan toplulukların, 11 ve 19. yüzyıl arasında fetih yoluyla yayıldıklarından bahsettikten sonra, Almanların kendilerini Alman saydığını yazmıştır. Ona göre millî diller yapaydır ve sonradan üretilmiştir (Hobsbawm, 1993: 65-66).

Dil ile halkın özdeşleşmeyeceği düşüncesindedir, buna da elit kesim özelinde örnek vererek, İtalyanların %2,5 oranında İtalyanca konuşmasını göstermiştir. Yazara göre bu durum, İtalyancanın, İtalya devletinin ana dili olması için yeterlidir, çünkü elitler İtalyanca konuşmaktadır. Bu da *toplumsal mühendislik* örneğini tekrardan göstermektedir. Dinin ise ön-milliyetin zorunlu bir işareti olmadığını, bununla birlikte önemli bir parçası olduğunu belirtirken, bilinen en kuvvetli ön-millî çimento yazara göre *tarihsel bir millet* olmaktadır. Tarihsel bir milleti kabul eden yazar, farklı milletlerin tarihlerinin olmadığını ve sonradan yaratıldığını öne sürmektedir. Millet kelimesinin modern dönemle birlikte halk sözcüğünü formüle eden *politik millet* olarak adlandırıldığını, anlam olarak bir devletin içerisinde yaşayan küçük ve elit kesim tarafından soyluluk tabirinden ibaret olduğu görüşündedir (Hobsbawm, 1993: 93).

Fransız milliyetinin Fransız yurttaşlığıyla eşit olduğunu; etnik köken, tarihsel geçmiş, dil ya da evde konuşulan ağzın millet tanımıyla hiçbir bağının olmadığını söylemektedir. Devlet yurtseverliğinin devlet dışı milliyetçilikle kaynaşmasının politik açıdan riskli olduğunu, çünkü biri kriterleri kapsayıcı bir nitelik taşıırken, diğeri kriterleri dışlayıcı bir nitelik taşımaktadır. Milletçilik, milliyetçilik ve vatanseverlik ele alındığında yazarın birbirinden farklı görüşlerinin çalışmada var olduğu görülmektedir.

Yazarın iddiasına göre, ırkçılık ile milliyetçilik arasındaki bağlar çok aşıkardır. Milliyetçiliğin alt orta katmanlar arasında, liberalizmle ve solla ilişkilendirilen bir kavram olduğunu,

devamında sağcı -yani ona göre radikal sağcı- bir şovenist, emperyalist ve yabancı düşmanı bir harekete doğru dönüşüm geçirdiğini, milliyetçiliğin 1918 sonrasında kesin zaferini sosyalizme karşı ilan ettiğini iddia etmektedir (Hobsbawm, 1993: 146).

Milliyetçiliğin yaratıldığını söyledikten sonra bu durumun 1918 sonrasında had safhaya çıktığını ifade etmekte olup, bununla beraber kitle halinde sürülmek vb. konuların savaş sırasında ve sonrasında arttığını, *Türklerin 1915'te Ermenileri* kitle halinde yok etmeye çalıştıklarını ve 1922 Yunan-Türk Savaşı'ndan sonra, 1.3 ilâ 1.5 milyon *Rum'un Homeros* devrinden beri yaşadıkları *Küçük Asya'dan* kovulduğunu iddia etmektedir. *Rus Devrimi'nin* radikalizminin temel kurtuluş ideolojisi olarak *Fransız Devrimi'nin* radikalizmini sürdürdüğünü, artık *Stalin'in* metinlerinde geçen kendi kaderini tayin etme hakkının *Mazzini'nin* ulaşamadığı insanlara da ulaştığını söylemektedir. Sosyalist ve Marksist bir tarihçi olan *Hobsbawm'dan* SSCB içerisinde yaşamakta olan çoğunluğunu Türk ve Müslümanların oluşturduğu kitlenin *Stalin* zamanında bölgelere ayrıldığı, *Gulam* kamplarının kurulduğu, rejim karşıtlarının idam edildiği veya *Sibirya'ya* sürgüne yollanmalarıyla sistematik soykırıma, asimilasyon politikaları yoluyla kimliklerinin yok edilmek istediğine dikkati çekmesi beklenmemelidir.

Hobsbawm'a göre Avrupa'da ayrılıkçı milliyetçilik 20. yüzyılda yükselmiştir. Bu duruma sebep ise *Habsburg ve Türk İmparatorluklarının* kesin çöküşüyle, *Rusya İmparatorluğunun* kısa süreli çöküşü sonrasında ortaya çıkan ulus devlet anlayışıdır. Milliyetçiliğin, *Fransız Devrimi* ve *İkinci Dünya Savaşı'nın* arasında geçen sürede daha da güçlendiğini, emperyalist sömürgeciliğin sona erdiği arasında ise tarihsel gücüne sahip olamadığını ileri sürmektedir (Hobsbawm, 1993: 167). Dünya'daki millî kurtuluş hareketlerinin kuramsal olarak Batı milliyetçiliğini örnek aldığını yazdıktan hemen sonra, pratikte kurulmaya çalışan devletlerin önceden olduğu gibi standartlaşmış *ulus devlet* biçimi olarak ortaya çıkmaya başladığını, bu uluslaşma türünün etnik bütünlük ve dil birliği bakımından homojen birimlerin tam zıddı olduğunu söylemektedir.

Yazarın yaratılan gelenekler kavramı altında ifade ettiği görüşlerine karşılık olarak etno-sembolcüler pek çok yeni kuram ve görüş ortaya atmışlardır. Bu durum, *Hobsbawm'ın* iddialarını tartışmaya açılmasını sağlamış, milliyetçilik çalışmaları literatürüne

katkıda bulunmuştur. Millî bilincin ne zaman çıktığını hesaplama-
ması, etnik kültürlerin devamlılığını göz önüne almaması, indirge-
mecî bir düşünce içerisinde olması, milliyetçiliğin sadece modern
çağa ait olduğu düşüncesi, karşılaştırmalı milliyetçiliğe az yer ver-
mesi vb. konular etno-sembolcüler tarafından yazarın eleştirilme-
sine sebebiyet vermiştir.

Hobsbawm'ın milliyetçilik üzerine düşüncelerindeki çelişkiler-
den bir diğeri de, millî dil konusunda farklı ifadeleridir. Hem 11 ve
12. yüzyılda milletlerin millî dillerinin olduğunu hem de bazı du-
rumlarda ise millî dilin modern çağa ait olduğunu yazmıştır. *Doğu
Hindistan* ve *Moğol İmparatorluklarını* örnek göstererek *Farsça* veya
Moğolca konuşan halkın bir anda *İngilizceyi* tercih etmesinin ve *Çin*
benzeri ülkelerin kullandıkları alfabelerden vazgeçerek, başka bir
alfabeye geçiş sürecinin yaşanması gibi durumların önemli olmadı-
ğını dile getirmiştir. Bu durumun tarihsel olarak milletlerin gelece-
ğini değiştirmesi gibi önemli sebepleri vardır. Din, dil ve alfabe de-
ğişimi gibi konular tarihte çok defa yaşanmıştır. Dinin etkisiyle de-
ğiştirilen alfabelere karşı olarak farklı hükümdarlar tarafından eski
alfabelere dönüş yapılmaktadır (*Hobsbawm*, 1993: 82).

Hobsbawm'ın, benzer kuramsal görüşlere sahip olan *Tom Na-
irn*, *Michael Hechter*, *John Breuilly*, *Paul Brass*, *Benedict Anderson*, *Mi-
roslav Hroch* ve bir çok konuda örnek aldığı *Ernest Gellner*'den ayıran
farklar olduğu gibi özdeş veya benzer yönleri de hayli fazladır. *Na-
irn* ile *Fransız ve Sanayi Devrimlerinden* sonra modernizmin yayıldığı
ve milliyetçiliğin de milliyetleri yarattığı düşüncesi ortak görüşlere
örnek olarak verilebilir. Seçkinlerin halkları yönlendirmesi ve gelişi-
miş olan ülkelerin taklit edilmesi noktasında *Hobsbawm* da *Nairn* ile
aynı düşünmekle beraber, ülkelerin yabancıların doğrudan müda-
halesini reddeden düşünceyi savunan *Nairn* ile aynı düşünmemek-
tedir. *Hobsbawm* bazı durumlarda müdahalenin olması gerektiğini
veya üstün olanın üzerinde hüküm sürdüğü topluluğu bazen asi-
mile etmesinin olağan olduğunu söylemektedir. *Hechter*, devleti yö-
neten hükümeti, yoksulluk kültürünü ortadan kaldıracak bir
kurum olarak görmektedir. Etnik azınlıkların yoksulluğunu da
buna bağlamaktadır. *Hobsbawm* da benzer düşünceleri dile getire-
rek elitler olarak adlandırılan sınıfın millî bilinci ve geleneği ortaya
çıkardığını söylemektedir. *Breuilly*, kitaplarının bir kısmında karşı-
laştırmalı milliyetçilik yapmaktadır. *Hobsbawm* ise tarihsel

karşılaştırma yapmaktadır. *Brass*, milliyetçiliği araçsal olarak görüp iktidarı ele geçirmek için seçkinlerin kullandığını söylerken, *Hobsbawm* seçkinlerin milletleri yarattığını söylemektedir. *Gellner*, her devletin meşruiyetini milliyetçi söyleme başvurarak sağlamasını zorunlu görürken, *Hobsbawm* bunların istisnalarının olduğunu söylemektedir. *Anderson* milliyetçiliğin ortaya çıkışı için kültürel yapım sürecinin incelenmesi gerektiğini savunurken, *Hobsbawm* geleneklerinde yaratıldığını söylemekte ve geçmişleriyle pek fazla ilgilenmemektedir (Özkırmımlı, 1999: 97-121).

Eseri, aynı dönemde yazılan diğer eserlerden ayıran tarafı ve en önemli farklılığı icat edilen gelenekleri ortaya atmasıdır. İcat edilen gelenekten anlatılmak istenen törensel ve sembolik nitelik taşıyan ve toplum nazarında kabul edilmiş kuralları olan alışkanlıklar ve uygulamalardır. Yazara göre, icat edilmiş geleneklerin en somut örneği *millî bilinç*dir. Yazarın bu hipotezi, milliyetçilik teorileri bakımından kendi iddialarının da ciddiye alınabileceği bir zemin oluşturmakta, modernist yaklaşımın milliyetçilik ile ilgili görüşlerini destekler mahiyette örnekler ortaya koymaktadır. Bu çerçevede, ileri çalışmalar bu ilişkiyi daha derinlemesine inceleyebilir. Eserin *Türkçeye* aktarımında akıcı bir dilin tercih edilmesi, yayınevi ve çevirmenin takdir edilmesini gerekli kılmaktadır.

KAYNAKÇA

Hobsbawm, E. J. (1993). *1780'den Günümüze Milletler ve Milliyetçilik: Program, Mit, Gerçeklik*. (O. Akınhan, Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Özkırmımlı, Ü. (1999). *Milliyetçilik Kuramları*. İstanbul: Sarmal Yayınevi.

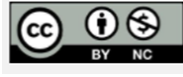
ETİK: Bu makale, yazarın başvuru aşamasındaki beyanına göre; araştırma ve yayın etiğine uygun olarak hazırlanmıştır.

ETHIC: This article has been prepared in accordance with research and publication ethics, according to the author's statement at the application stage.

ÇIKAR ÇATIŞMASI VE FİNANSAL KATKI BEYANI: Yazarın başvuru aşamasındaki beyanına göre; çalışmanın tarafsızlığı ile ilgili bilinmesi gereken bir mali katkı veya diğer çıkar çatışma ihtimali (potansiyeli) ve ilişki alanı yoktur.

CONFLICT OF INTEREST AND FINANCIAL CONTRIBUTION DECLARATION: According to the author's statement at the application stage; There is

no financial contribution or other conflict of interest possibility (potential) and relationship area that should be known about the objectivity of the study.

Bu eser Creative Commons Atıf-GayriTicari 4.0 Uluslararası Lisansı ile lisanslanmıştır.

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-Non-commercial 4.0 International License.

AMAÇ-KAPSAM

Milliyetçilik Araştırmaları Dergisi-Journal of Nationalism Studies (MAD-JNS) akademik ve bilimsel olan Milliyetçilik ve Milliyetçilik Teorileri üzerine yapılan araştırma, inceleme, kritik ve çeviri makaleleri yayınlayan, hakemli, açık erişimli uluslararası bir dergidir.

Dergi, farklı üniversitelerde görev yapan akademisyenlerin girişimleri sonucunda ortaya çıkan bilimsel bir yayındır. Nisan ve Ekim ayları olmak üzere yılda iki defa yayınlanır. Derginin dili Türkçe ve İngilizcedir.

Derginin temel amacı, disiplinler arası yaklaşımlar ve sosyal bilimlere ait tüm alanlarda milliyetçilik olgusuna yönelik bilimsel ve etik niteliği yüksek orijinal makaleleri yayınlamak ve tüm Dünya'da bu kapsamdaki yayınlara iyi bir örnek teşkil etmektir.

Derginin misyonu, kapsamıyla ilgili makaleler yayınlayarak dünyaya dağıtmak ve bu kapsama yönelik araştırmalar yapan akademisyenleri bir araya getirmektir.

YAZIM KURALLARI

YAZARLAR İÇİN BİLGİ

-Etik kurul kararı gerektiren klinik ve deneysel insan ve hayvanlar üzerindeki çalışmalar için etik kurul onayı alınmış olmalı, bu onay çalışmada belirtilmeli ve belgelendirilmelidir. İzinle ilgili bilgilere makalenin yöntem bölümünde ve ayrıca ilk/son sayfasında yer verilmelidir. Olgu sunumlarında, bilgilendirilmiş gönüllü olur formunun imzalatıldığına dair bilgiye makalede yer verilmesi gereklidir.

-Makalenin araştırma ve yayın etiğine uygun olarak hazırlandığı ifade edilmeli, makale sonunda araştırmacılar; katkı oranı beyanı, varsa destek ve teşekkür beyanı, çıkar çatışması beyanı ve finansal destek beyanı vermelidir.

1. Genel Kurallar

a. Makalelerin, daha önce başka bir yerde yayımlanmamış veya yayımlanmak üzere kabul edilmemiş olması gerekir. Makale, bildiri, yüksek lisans veya doktora tezinden üretilmiş ise mutlaka makalenin ilk sayfasında Türkçe ve İngilizce olarak belirtilmelidir.

Yazıların her türlü sorumluluğu yazarlarına aittir. Yazılar yayımlanmak üzere kabul edildiğinde Milliyetçilik Araştırmaları Dergisi ilk yayınlama haklarına sahip olacaktır. Yayın Kurulunun, makale kabulü konusunda hem içerik hem de biçim bakımından nihai karar hakkı saklıdır.

b. Dergiye gönderilen yazılar Yayın Kurulunca ilk değerlendirilme yapıldıktan sonra iki hakeme gönderilecek, hakemlerden gelecek rapor doğrultusunda yazının basılmasına, rapor çerçevesinde düzeltilmesine, yazının geri çevrilmesine ya da üçüncü bir hakeme gönderilmesine karar verilecek ve durum yazara en kısa sürede bildirilecektir. Yayımlanmayan yazılar yazara geri gönderilmeyecektir.

c. Yazardan revizyon istenmesi durumunda, minör revizyonun 2, majör revizyonun ise 4 hafta içerisinde tamamlanarak makalenin dergiye ulaştırılması gerekmektedir.

ç. Milliyetçilik Araştırmaları Dergisinin yazı dili Türkçe olmakla birlikte, İngilizce çalışmalar da yayımlanmaktadır. Yazı bu dillerden hangisinde yazılmış olursa olsun en az 150, en çok 200 sözcükten oluşan Türkçe ve İngilizce özetler yazıya eklenerek gönderilmelidir. Aynı şekilde, hangi dilde yazılmış olursa olsun yazının başlığının Türkçe ve İngilizce olarak yazıya eklenmesi, ayrıca yine Türkçe ve İngilizce olarak 5 anahtar sözcüğün belirtilmesi gerekmektedir. (Bkz. Kapak Dosyası-Ana Makale Dosyası)

d. Milliyetçilik Araştırmaları Dergisinde “Kitap İncelemeleri”ne ve “Çeviri Yazı”lara da yer verilir.

e. Milliyetçilik Araştırmaları Dergisi’ne gönderilen yazıların yazım bakımından son denetimlerinin yapılmış olduğu kabul edilmektedir. Yazı teslim edildikten sonra baskı düzeltmeleri için ayrıca yazara gönderilmeyecektir. Bu nedenle yazım yanlışlarının olağanın üzerinde olması yazının geri çevrilmesi için yeterli görülecektir.

f. Yazarlara telif ücreti ödenmemektedir.

g. Yazılar <https://dergipark.org.tr/madergisi> adresi üzerinden gönderilmelidir.

ğ. Bir adet dergi yazara ücretsiz olarak gönderilecektir.

2. Kapak Dosyası-Ana Makale Dosyası

Çalışmalarını dergimize gönderen yazarlardan, Ana Makale Dosyası ve Kapak Dosyası talep edilmektedir. Hakem değerlendirme sürecinin gecikmeye uğramaması ve derhal sürecin başlatılabilmesi için yazarların dosyalarını aşağıda belirtildiği şekilde yüklemesi önem arz etmektedir.

a. Kapak Dosyası

Kapak dosyasına öncelikle; Türkçe ve İngilizce başlık yazılmalı, Türkçe ve İngilizce özet ile birlikte anahtar kelimeler eklenmelidir. Başlığın altına sağ tarafa yazarın adı yazılmalı, birden çok yazarlı çalışmalarda virgül kullanılarak yazar adları yan yana yazılmalı, akademik unvan belirtilmemelidir. Yazarların akademik unvanı, çalıştığı kurum (üniversite, fakülte, bölüm veya diğer) adları ve ORCID numaraları (<https://orcid.org/>) * simgesi kullanılarak dipnot olarak eklenmelidir.

b. Ana Makale Dosyası

Milliyetçilik Araştırmaları Dergisinde kör hakemlik uygulaması yürütülmektedir. Bu nedenle hakem değerlendirme sürecinin tüm aşamalarında ana makale dosyasında yazarlara ait kurum, kimlik ve unvan bilgisi yer almamalıdır.

3. Yazım Kuralları

a. Çalışmalarda Türk Dil Kurumunun İmla Kılavuzu'na uyulması tavsiye edilmektedir.

b. Kâğıt boyutu; özel boyut, genişlik 16 cm, yükseklik 24 cm olmalıdır. Kenar boşlukları üst 3.5 cm, alt 2.5 cm, sağ 2.5 ve sol 2 cm, cilt payı 0 cm olacak şekilde düzenlenmelidir.

c. Çalışmalar Word programına göre 11 punto (dipnotlar 9 punto), Book Antiqua yazı karakteriyle, girinti ilk satır 1 cm, aralık önce 0 nk, sonra 3 nk ve tek satır aralığında yazılmalıdır.

ç. Başlıklar, "1. 2. 3.; 1.1., 1.2.; 1.2.1." şeklinde oluşturulmalı ve 1 cm içeriden başlamalıdır. Birinci derece başlıklarda (YÖNTEM ve BULGULAR dahil) yer alan tüm harfler büyük harfle koyu yazılmalıdır: GİRİŞ, 1. BAŞLIK, 2. BAŞLIK, SONUÇ; KAYNAKÇA gibi. İkinci, üçüncü ve dördüncü derece başlıklarda yer alan kelimelerin sadece ilk harfleri büyük harfle başlatılmalı ve koyu yazılmalıdır.

d. Tablo, şekil ve resimlere numara verilmeli ve adlandırılmıdır. Kaynakları, kaynakça kurallarına uygun biçimde, tablo adları üstte, şekil ile resim adları ise altta verilmelidir. Tüm tablo, şekil ve resimler sayfa kenarlıklarına uygun bir şekilde düzenlenmelidir.

4. Atıflar, Dipnot ve Kaynakça

Dergiye gönderilen çalışmalar “Chicago atıf ve referans stili” veya “APA 6” kurallarına göre hazırlanmalıdır.

a. CHİCAGO (DİPNOT) YÖNTEMİ:

Bilimsel çalışmada kullanılan kaynakların künyesi dipnot olarak sayfa altında gösterilir. İstifade edilen kaynakların ilk ve daha sonra gösterilmesi aşağıdaki örneklere uygun olarak verilmelidir. Dipnotlarda eser künye bilgileri VİRGÜL; Kaynakçada ise NOKTA ile ayrılmalıdır.

Kitap:

a) Tek Yazarlı:

1. Halil İnalçık, Osmanlı'da Devlet, Hukuk ve Adâlet, Kronik Kitap, İstanbul 2016, s. 159.

2. İnalçık, Osmanlı'da Devlet..., s. 211-225.

1. Bilal N. Şimşir, Ege Sorunu, TTK, C. 2, Ankara 1989, s. 558.

2. Şimşir, Ege Sorunu, C. 2, 560.

Kaynakçada:

İnalçık, Halil. Osmanlı'da Devlet, Hukuk ve Adâlet. Kronik. İstanbul 2016.

Şimşir, Bilal N. Ege Sorunu. TTK. C. 2. Ankara 1989.

b) İki Yazarlı:

1. Ali Ayata ve Gökberk Yücel, Yeni Küresel Düzendeki Türk Dış Politikasının Kimlik Arayışı, Nobel, Ankara 2015, s. 58.

2. Ayata ve Yücel, Yeni Küresel Düzendeki..., s. 65-70.

1. Mehmet Kaan Çalen ve Halûk Kayıcı, Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e Modern Türk Düşüncesinde Milliyetçilik, Bilgeoğuz, İstanbul 2014, s. 13.

2. Çalen ve Kayıcı, Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e Modern..., s. 21.

Kaynakçada:

Ayata, Ali ve Gökberk Yücel. Yeni Küresel Düzendeki Türk Dış Politikasının Kimlik Arayışı. Ankara: Nobel. 2015.

Çalen, Mehmet Kaan ve Halûk Kayıcı. Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e Modern Türk Düşüncesinde Milliyetçilik. İstanbul: Bilgeoğuz. 2014.

c) Üç ve Daha Çok Yazarlı:

1. Mehmet Akif Okur v. dğr., Avrasya Paradoksu Beklentiler ve Endişeler, Nobel, Ankara 2013, s. 101.

2. Okur v. dğr., Avrasya Paradoksu..., s. 125.

1. Faruk Önal v. dğr., Harb Mecmû'ası (Kasım 1915-Haziran 1918), TTK, Ankara 2019, s. 208.

2. Önal v. dğr., Harb Mecmû'ası..., s. 241.

Kaynakçada:

Okur, Mehmet Akif, Reha Yılmaz, Galip Çağ, Hatice Yazgan ve Sedat Demirci. Avrasya Paradoksu Beklentiler ve Endişeler. Nobel. Ankara 2013.

Önal, Faruk, Selman Soydemir, Kemal Erkan, Ahmet Temiz, Ömer Faruk Yılmaz ve Ahmet Uçar. Harb Mecmû'ası (Kasım 1915-Haziran 1918). TTK. Ankara 2019.

d) Çeviri:

1. Liah Greenfeld, Milliyetçilik Moderniteye Giden 5 Yol, çev. Abdullah Yılmaz, Alfa, İstanbul 2017, s. 75.

2. Greenfeld, Milliyetçilik Moderniteye..., s. 98.

1. Georg Ostrogorsky, Bizans Devleti Tarihi, çev. Fikret Işıltan, TTK, Ankara 2019, s. 321.

2. Ostrogorsky, Bizans Devleti..., s. 333.

Kaynakçada:

Greenfeld, Liah. Milliyetçilik Moderniteye Giden 5 Yol. çev. Abdullah Yılmaz. Alfa. İstanbul 2017.

Ostrogorsky, Georg. Bizans Devleti Tarihi. çev. Fikret Işıltan. TTK. Ankara 2019.

e) Kitap Bölümü veya Diğer Kısımlar:

1. Murat Baç, "Epistemoloji", Çağdaş Epistemolojiye Giriş içinde, haz. Nebi Mehdiyev, İnsan, İstanbul 2011, s. 22.

2. Baç, "Epistemoloji", s. 29.

1. İbrahim Şirin, "Türkiye'de Zihniyet Tarihçiliği ve Sabri Ülgener", Türk Tarihçileri içinde, ed. Ahmet Şimşek, Pegem, Ankara 2016, s. 241.

2. Şirin, "Türkiye'de Zihniyet Tarihçiliği...", s. 242-243.

Kaynakçada:

Baç, Murat. "Epistemoloji". Çağdaş Epistemolojiye Giriş içinde. Haz. Nebi Mehdiyev. İnsan. İstanbul 2011. s. 21-48.

Şirin, İbrahim. "Türkiye'de Zihniyet Tarihçiliği ve Sabri Ülgener". Türk Tarihçileri içinde. Ed. Ahmet Şimşek. Pegem. Ankara 2016. s. 239-257.

MAKALE:

a) Matbu:

1. Yusuf Ziya Bölükbaşı, "Türk Milliyetçiliğinde Antisemitizm: Hüseyin Nihal Atsız Yazıları Üzerine Bir İnceleme", Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, C. 20, S. 2 (Aralık 2019). s. 318.

2. Bölükbaşı, "Türk Milliyetçiliğinde Antisemitizm:...", s. 319.

1. Bülent Yıldırım, "Resmi Nüfus Sayımlarına Göre Bulgaristan'da Türk Nüfusu (1878 - 1934)", Türk Dünyası Araştırmaları, C. 109, S. 214 (Ocak-Şubat 2015)s. 94.

2. Yıldırım, "Resmi Nüfus Sayımlarına Göre Bulgaristan'da...", s. 95-99.

Kaynakçada:

Bölükbaşı, Yusuf Ziya. "Türk Milliyetçiliğinde Antisemitizm: Hüseyin Nihal Atsız Yazıları Üzerine Bir İnceleme". Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi. C. 20, S. 2 (Aralık 2019). s. 293-320.

Yıldırım, Bülent. "Resmi Nüfus Sayımlarına Göre Bulgaristan'da Türk Nüfusu (1878 - 1934)". Türk Dünyası Araştırmaları. C. 109, S. 214 (Ocak-Şubat 2015). s. 93-108.

b) Online:

1. Nikolina Kunic, "Hırvat Lider Franjo Tudjman ve Neoklasik Yaklaşım İle Analizi", Milliyetçilik Araştırmaları Dergisi, C. 1, S. 1 (Nisan 2019), s. 18, erişim 02 Ocak 2020, <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/691744>.

2. Kunic, "Hırvat Lider Franjo Tudjman...", s. 23.

Kaynakçada:

Kunic, Nikolina. "Hırvat Lider Franjo Tudjman ve Neoklasik Yaklaşım İle Analizi". Milliyetçilik Araştırmaları Dergisi. C. 1, S. 1 (Nisan 2019). s. 17-33. Erişim 02 Ocak 2020. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/691744>.

ANSİKLOPEDİ MADDESİ:

1. M. Orhan Okay, "Ziya Gökalp", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, TDV, C. 14, Ankara 1996, s. 126.

2. Okay, "Ziya Gökalp", s. 127.

Kaynakçada:

Okay, M. Orhan. "Ziya Gökalp". Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi. TDV. C. 14. Ankara 1996, s. 124-128.

TEZ:

1. Gamze Yıldız Erduran, "Online Müşteri Şikayetlerinin Veri Madenciliği ile İncelenmesi" (Doktora Tezi, Trakya Üniversitesi, 2017), s. 100.

2. Erduran, "Online Müşteri Şikayetlerinin...", s. 110.

1. Emin Ünsal, "Girit'in Türk Hakimiyetinden Çıkışı" (Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi, 2009), s. 43.

2. Ünsal, "Girit'in Türk Hakimiyetinden Çıkışı", s. 61-71.

Kaynakçada:

Erduran, Gamze Yıldız. "Online Müşteri Şikayetlerinin Veri Madenciliği ile İncelenmesi". Doktora Tezi. Trakya Üniversitesi. 2017.

Ünsal, Emin. "Girit'in Türk Hakimiyetinden Çıkışı". Yüksek Lisans Tezi. Trakya Üniversitesi. 2009.

KURUM YAYINLARI:

1. Rüşumat Müdüriyeti, Ticâret-i Hâriciye İstatistik Mecmuası, Matbaa-i Âmire, İstanbul, 1917, s. 15.

2. Rüşumat Müdüriyeti, Ticâret-i Hâriciye..., s. 17.

Kaynakçada:

Rüşumat Müdüriyeti. Ticâret-i Hâriciye İstatistik Mecmuası. Matbaa-i Âmire, İstanbul 1917.

b. APA 6-METİN İÇİ KAYNAK GÖSTERİMİ

Kitap:

a) Tek Yazarlı Çalışmalar:

(Meriç, 1978: 70).

Kaynakçada:

Meriç, C. (1978), Mağaradakiler. İstanbul: İletişim Yayınları.

Makale:

(Çalen, 2017: 228).

Kaynakçada:

Çalen, M. K. (2017), "II. Meşrutiyet Döneminde İki Farklı Cen-giz Han Tasavvuru", Modern Türklük Araştırmaları Dergisi, 13 (4): 227-254.

Aynı yazarın, aynı yıl birden fazla eserine atıf yapılması du-rumunda: (Meriç, 1978a: 70; 1978b: 99).

b) İki yazarlı kitaplar ve makaleler:

Kitap:

(Şimşek ve Yalı, 2019: 35).

Kaynakçada:

Şimşek, A. ve Yalı, S. (2019), Gerçekte(n) Öyle mi Olmuş?, İs-tanbul: Yeniinsan.

Makale:

(Bölükbaşı ve Yücel, 2011: 103).

Kaynakçada:

Bölükbaşı, Y. Z. ve Yücel, G. (2011), "Cumhuriyetin Ötekisi Olarak Geleneksel Milliyetçilik ve Türk Ocaklarının Kapatılması", Akademik Bakış e-Dergi, (26): 103-117.

c) İki den çok yazarlı kitaplar ve makaleler:

Kitap:

(Eldem vd., 2012: 58).

Kaynakçada:

Eldem, E., Goffman, D. ve Masters, B. (2012), Doğu İle Batı Arasında Osmanlı Kenti: Halep, İzmir ve İstanbul, (çev. Sermet Yalçın), İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.

Makale:

İki den çok yazarlı makaleler de yukarıdaki örneğe göre hazırlanmalıdır.

ç) Kurum yayınları:

Metin içinde:

(DİE, 1995: 45).

Kaynakçada:

DİE (1995), 19. Yüzyılda Osmanlı Dış Ticareti (Ankara).

d) İnternet Kaynakları:

Metin içinde:

(Okur, 2013).

Kaynakçada:

Okur, M. A. (2013), "Büyük Ortadoğu Fırtınası ve Türkiye", <https://www.sabah.com.tr/yazarlar/perspektif/makifokur/2013/10/26/buyuk-ortadogu-firtinasi-ve-turkiye>, (15.06.2010).

Atıf dışındaki açıklamalar için dipnot kullanılmalıdır.

YAYIN POLİTİKASI

1. Milliyetçilik Araştırmaları Dergisi, farklı üniversitelerde görev yapan akademisyenlerin girişimleri sonucunda ortaya çıkan bilimsel bir yayındır. Nisan ve Ekim ayları olmak üzere yılda iki defa yayınlanır. Derginin dili Türkçe ve İngilizcedir.

2. Milliyetçilik Araştırmaları Dergisi, yayınlanan araştırmayı okuyuculara ücretsiz olarak ulaştırma ilkesini benimsemekte ve içeriğine anında açık erişim sağlamaktadır. Açık Erişim Politikası, Budapeşte Açık Erişim Girişimi'nin (BOAI) kurallarına dayanmaktadır.

3. Milliyetçilik Araştırmaları Dergisi, yayınlanan makalelere Creative Commons Attribution (CC BY NC) lisansını uygulamaktadır. Makalenizi yayınlanmak üzere gönderirseniz, CC-BY-NC lisansının çalışmanıza uygulanmasını kabul etmiş olursunuz.

4. Milliyetçilik Araştırmaları Dergisi'ne yayınlanmak üzere gönderilen çalışmalarda, EASE (The European Association of Science Editors) tavsiyeleri ile COPE (Committee on Publication Ethics)'un Editör ve Yazarlar için Uluslararası Standartları dikkate alınır.

5. Etik kurul kararı gerektiren klinik ve deneysel insan ve hayvanlar üzerindeki çalışmalar için etik kurul onayı alınmış olmalı, bu onay çalışmada belirtilmeli ve belgelendirilmelidir. İzinle ilgili bilgilere makalenin yöntem bölümünde ve ayrıca ilk/son sayfasında yer verilmelidir. Olgu sunumlarında, bilgilendirilmiş gönüllü olur formunun imzalandığına dair bilgiye makalede yer verilmesi gereklidir.

6. Makalenin araştırma ve yayın etiğine uygun olarak hazırlandığı ifade edilmeli, makale sonunda araştırmacılar; katkı oranı beyanı, varsa destek ve teşekkür beyanı, çıkar çatışması beyanı ve finansal destek beyanı vermelidir (Başvuru esaslarından biri de bu beyanın onaylanmasıdır.)

7. Makale yazarı, <https://dergipark.org.tr/tr/pub/madergisi> linkini kullanarak makalesini sistem üzerinden yüklemelidir.

8. Milliyetçilik Araştırmaları Dergisi tematik özellikte bir dergidir. Yayınlanmak üzere gönderilen tüm makaleler öncelikle dergiye uygunluğu, özgünlükleri, metodolojisi, önemi, kalitesi ve etik yapısı açısından incelenir.

9. Tüm editörlük ve hakem değerlendirme süreci birbirini izleyen adımlara bölünebilir:

- Makaleye editör atanması,

- Atanan editör tarafından gelen çalışmanın dergiye uygunluğu üzerine ilk inceleme [reddetme veya ileri değerlendirme]
- Benzerlik kontrolü [reddetme veya ileri değerlendirme]
- Yazım ve Dil Editörleri tarafından inceleme [revizyon veya ileri değerlendirme]
- Çift taraflı kör hakemlik uygulamasına göre hakemlerin atanması [revizyon, reddetme veya kabul]
- Hakem raporlarından birinin olumlu, diğerinin olumsuz olduğu durumlarda da yazı üçüncü bir hakeme gönderilir.
- Hakemler tarafından düzeltme istenen makaleler yazarlarına geri gönderilir. İstenen sürede geri dönmeyen yazarların çalışmaları yayından düşürülür.
- Değerlendirme süreci tamamlanan araştırmalar, yayın programına göre izleyen ilk sayıda yayınlanır.
- Yayınlanan makaleler için yazar/yazarlara telif ücreti ödenmez.
- Editör atanması ve ilk inceleme genellikle birkaç gün içinde yapılır. Yazım ve dil kontrol süreci genellikle 2 hafta, hakem raporlarının tamamlanması ise 2-4 hafta sürebilir. Yazarlara revizyon için verilen süre 2 haftadır.
- Gönderimin ardından yazarların sırasının değiştirilmesi, yazar adlarının silinmesi veya eklenmesine yönelik talepler dergi editörlerinin onayına tabidir. Bu talebi içeren ve tüm yazarların imzaladığı uygun bir dilekçe ile başvuru yapılmalıdır.
- Bir makalenin geri çekilmesine yalnızca en zorlayıcı ve kaçınılmaz nedenlerle izin verilecektir. Bir makalenin geri çekilebilmesi için tüm yazarlar tarafından imzalanmış bir geri çekme yazısının derginin iletişim adresini gönderilmesi gerekmektedir. Yazar(lar), bu hususta uygun bir bildirim alana kadar yazılarının geri çekilmiş olduğunu varsaymamalıdır.

10. İntihal ciddi bir problem ve bilimsel araştırmayı etkileyen en yaygın etik sorundur. Milliyetçilik Araştırmaları Dergisi hiçbir şekilde intihale izin vermez. Tematik özellikteki dergide intihal kontrolü editörler ve intihal yazılımları ile

yapılmaktadır. Dergimiz, %15'in altında intihal oranına sahip olan çalışmaları kabul etmektedir. %15 oranının üzerindeki benzerlik durumunda Hakem Değerlendirmesi yapılmadan çalışmalar reddedilir.

11. İtiraz ve şikayetler Editör Kurulu tarafından COPE yönergeleri kapsamında ele alınmaktadır. İtirazlar, makalenin bilimsel içeriğine dayanmalıdır. İtiraz ve şikayete ilişkin nihai karar Baş Editör tarafından verilir. Yazarlar, itiraz ve şikayetleri için dergi@milliyetcilikarastirmalari.com adresinden e-posta yoluyla iletişime geçmelidir.

MAKALE YAYIN İLKELERİ VE DEĞERLENDİRME SÜRECİ

1. Makale dergiye gönderilmeden önce "Yazım Kuralları", "Yayın Politikası", "Telif Hakları", "Yazarların Sorumlulukları", "Açık Erişim Politikası" ve "Lisans Şartları" kısımlarını incelemeniz önerilir.

2. Makale değerlendirme süreci aşağıda belirtildiği gibidir.

- Makaleye editör atanması,
- Atanan editör tarafından gelen çalışmanın dergiye uygunluğu üzerine ilk inceleme [reddetme veya ileri değerlendirme]
 - Benzerlik kontrolü [reddetme veya ileri değerlendirme]
 - Yazım ve Dil Editörleri tarafından inceleme [revizyon veya ileri değerlendirme]
- Çift taraflı kör hakemlik uygulamasına göre hakemlerin atanması [revizyon, reddetme veya kabul]
- Hakem raporlarından birinin olumlu, diğerinin olumsuz olduğu durumlarda da yazı üçüncü bir hakeme gönderilir.
- Hakemler tarafından düzeltme istenen makaleler yazarlarına geri gönderilir. Yazarlara revizyon için verilen süre minör revizyon için 2, majör revizyon için 4 haftadır. Belirtilen sürede geri dönmeyen yazarların çalışmaları yayından düşürülür.
- Değerlendirme süreci tamamlanan araştırmalar, yayın programına göre izleyen ilk sayıda yayınlanır.
- Yayınlanan makaleler için yazar/yazarlara telif ücreti ödenmez.

- Editör atanması ve ilk inceleme genellikle birkaç gün içinde yapılır. Yazım ve dil kontrol süreci genellikle 2 hafta, hakem raporlarının tamamlanması ise 2-4 hafta sürebilir.

- Gönderimin ardından yazarların sırasının değiştirilmesi, yazar adlarının silinmesi veya eklenmesine yönelik talepler dergi editörlerinin onayına tabidir. Bu talebi içeren ve tüm yazarların imzaladığı uygun bir dilekçe ile başvuru yapılmalıdır.

- Bir makalenin geri çekilmesine yalnızca en zorlayıcı ve kaçınılmaz nedenlerle izin verilecektir. Bir makalenin geri çekilebilmesi için tüm yazarlar tarafından imzalanmış bir geri çekme yazısının derginin iletişim adresini gönderilmesi gerekmektedir. Yazar(lar), bu hususta uygun bir bildirim alana kadar yazılarının geri çekilmiş olduğunu varsaymamalıdır.

TELİF HAKLARI

- Yazarlar telif hakkı dahil olmak üzere makaleye ait tüm imtiyaz ve diğer mülkiyet haklarını elinde tutar.

- Milliyetçilik Araştırmaları Dergisi, yayınladığı makalelere Creative Commons Attribution (CC-BY-NC) lisansını uygulamaktadır.

- Makalenizi yayınlanmak üzere gönderirseniz, CC-BY-NC lisansının çalışmanıza uygulanmasını kabul edersiniz. (Bakınız: [Lisans Şartları](#)).

- Dergide yayınlanan makalelere telif hakkı ödenmez.

- Yazar(lar) makalede hiçbir suç unsuru veya kanuna aykırı ifade bulunmadığını, araştırma yapılırken kanuna aykırı herhangi bir malzeme ve yöntem kullanılmadığını, çalışma ile ilgili tüm yasal ve etik izinleri aldığını ve etik kurallara uygun hareket ettiğini taahhüt eder. (Başvuruda onay alınır)

- Milliyetçilik Araştırmaları Dergisi'nde yayınlanan makalelerde ifade edilen herhangi bir olgusal yanlışlık veya görüş yazarın kendisine aittir ve dergimizin bilgi, görüş veya bakış açısını yansıtmayabilir. Yazar(lar), telif hakkı ihlali nedeniyle üçüncü şahıslarla istenecek hak talebi veya açılacak davalarda Milliyetçilik Araştırmaları Dergisi ve Dergi Editörlerinin hiçbir sorumluluğunun

olmadığını, tüm sorumluluğun kendilerine ait olduğunu taahhüt eder. (Başvuruda onay alınır)

YAYIN ETİĞİ VE YANLIŞ UYGULAMA BİLDİRGESİ

Bu bildirge Committee on Publication Ethics'in "Code of Conduct and Best-Practice Guidelines for Journal Editors - 2011" kuralları ve Bilimsel Yayıncılıkta Şeffaflık ve En İyi Uygulama İlkeleri, Sürüm 3 esas alınarak hazırlanmıştır.

a) Editörün Sorumlulukları: Dergi editörü yapılan başvuruların uygunluğuna ve yayınlanıp yayınlamayacağına karar verir. Editör bu kararı verirken yazar veya yazarların ırkı, cinsiyeti, inancı, uyruğu, politik görüşüne göre değil gönderinin derginin yayın politikası ile uygunluğu, orijinalliği ve önemine göre karar verir. Dergi editörü başvuru ile ilgili kişisel bilgileri üçüncü kişilerle (hakemler, bilim kurulu üyeleri, yayıncı vs.) paylaşamaz. Editör veya hakemler reddedilen veya yayın aşamasında olan başvurularda yer alan bilgi ve belgeleri yazarın yazılı izni olmadan kendi araştırmalarında kullanamazlar.

b) Hakemlerin Sorumlulukları: Hakemler başvurunun yayına uygunluğu kontrol konusunda yayın kuruluna destek olurlar. Hakemler, gönderilen çalışmayı değerlendirirken adil, tarafsız ve yapıcı olmaya çalışmalıdır. Hakemler başvuruların geliştirilmesi ve olası hataların giderilmesi için yazarlara önerilerde bulunurlar. Hakemler incelenmek üzere gönderilen başvurusu konusunda kendini yetersiz hissettiklerinde veya incelemeyi zamanında yetiştiremeyecekleri durumlarda editörü bilgilendirmek zorundadır. Hakemler başvurularda yer alan bilgi ve fikirlerin güvenliğini sağlamakla yükümlüdürler. Bunları üçüncü kişilerle paylaşamaz veya kendi araştırmalarında kullanamazlar.

c) Yazarların Sorumlulukları: Sahte/hileli verilere dayanan çalışmalar kabul edilemez. Yazarlar, verilerin doğruluğunu ve özgünlüğünü garanti etmelidir. Eğer çalışma insan ögesini içinde bulunduruyorsa, uygun kurumsal otoritelerden onay alınmalı ve çalışmaya katılmış insanların izni alınmalıdır. Çalışmada kullanılan 3. kişilere ait ve telif hakkına haiz "veri toplama aracı, tablo, grafik, harita ve diğer görseller" için ilgili kurum veya kişi(ler)den yazılı izin alınmalıdır. Makale gönderim sürecinde Başvuru

Listesinde ifade edilen ve makaleyi gönderen sorumlu yazar tarafından kabul edilen şartlar diğer yazarlar tarafından da kabul edilmiş sayılır. Makaleye anlamlı bir katkısı olan tüm yazarlar, çalışmaya ortak yazar olarak dâhil edilmelidir. Katkısı olmayan kişilerin ortak yazar listesine dâhil edilmesi uygun değildir ve bu duruma müsamaha edilmeyecektir. Yazarlar dergimizin hakem ve editörleri tarafından önerilen makul yenilemeleri yapmayı kabul etmelidirler. Eğer yazar, kabul edilebilir nedenler olmadan yenilemeleri yapmayı reddederse, gönderilmiş olan makale reddedilecektir. Bütün yazarların, gönderilen makaledeki her hatayı düzeltmeleri ve doğru olmayan bilgileri geri çekmeleri gerekir.

Kaynaklar:

Committee on Publication Ethics (COPE). (2011, March 7). Code of Conduct and Best-Practice Guidelines for Journal Editors.

http://publicationethics.org/files/Code_of_conduct_for_journal_editors_Mar11.pdf

Bilimsel Yayıncılıkta Şeffaflık Ve En İyi Uygulama İlkeleri, Sürüm 3.

<https://blog.doaj.org/2018/01/15/principles-of-transparency-and-best-practice-in-scholarly-publishing-version-3/>

MAKALE İŞLEME (APC) VE GÖNDERME ÜCRETİ

- Milliyetçilik Araştırmaları Dergisi, yazarlardan gönderi, işleme veya yayın için herhangi bir ücret almaz.
- Kaliteli yayını teşvik için kâr amacı olmayan bir girişimdir.
- Dergi, tüm makalelerin tam metinlerine anında ücretsiz erişim sağlar.

YAYINLANAN ÇALIŞMALARIN İSTATİSTİKLERİ

Dönem	Araştırma Makalesi	Çeviri Makale	Kitap İncele-
Nisan 2019	2	1	2
Ekim 2019	4	-	2
Nisan 2020	6	-	2
Ekim 2020	4	-	2
Nisan 2021	6	-	1
Ekim 2021	3	-	-
Nisan 2022	5	-	-
Ekim 2022	5	-	1
Nisan 2023	1	-	2
Ekim 2023	2	1	2
Nisan 2024	3	-	1
Ret Makaleler	22		
Geri Çekilen/İade Edilenler	15		

AÇIK ERİŞİM POLİTİKASI

- Milliyetçilik Araştırmaları Dergisi (MAD), yayınlanan araştırmayı okuyuculara ücretsiz olarak ulaştırma ilkesini benimsemekte ve içeriğine anında açık erişim sağlamaktadır.

- Açık Erişim Politikası, Budapeşte Açık Erişim Girişimi'nin (BOAI) kurallarına dayanmaktadır.

DERGİ LİSANS ŞARTLARI

Lisans Şartları

- Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmaları Creative Commons Atıf-GayrıTicari 4.0 Uluslararası (CC BY-NC 4.0) <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/deed.tr> olarak lisanslıdır.

• CC BY-NC 4.0 lisansı, eserin ticari kullanım dışında her boyut ve formatta paylaşılmasına, kopyalanmasına, çoğaltılmasına ve orijinal esere uygun şekilde atıfta bulunmak kaydıyla yeniden düzenleme, dönüştürme ve eserin üzerine inşa etme dâhil adapte edilmesine izin verir.

AMAÇ-KAPSAM, YAZIM KURALLARI, YAYIN POLİTİKASI, MAKALE YAYIN İLKELERİ VE DEĞERLENDİRME SÜRECİ, TELİF HAKLARI, YAYIN ETİĞİ VE YANLIŞ UYGULAMA BİLDİRGESİ, MAKALE İŞLEME (APC) VE GÖNDERME ÜCRETİ, YAYINLANAN ÇALIŞMALARIN İSTATİSTİKLERİ, AÇIK ERİŞİM POLİTİKASI, DERGİ LİSANS ŞARTLARI